

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

Олена АРЕФ'ЄВА

“ _____ ” _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 051 «ЕКОНОМІКА»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА»

Тема: «Стратегія запобігання банкрутству підприємства в сучасних умовах»

Виконавець: Тартачник Тетяна Сергіївна

Керівник: д.е.н., професор Пілецька Саміра Тимофіївна

Нормоконтролер: к.е.н., старший викладач Сафонік Н.П..

КИЇВ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економіки та бізнес-адміністрування
Кафедра економіки повітряного транспорту
Спеціальність: 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма: «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач випускової кафедри
_____ О. Ареф'єва
« ____ » _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ
на виконання кваліфікаційної роботи

_____ Тартачник Тетяни Сергіївни
(П.І.Б. випускника)

1. Тема роботи «**Стратегія запобігання банкрутству підприємства в сучасних умовах**» затверджена наказом ректора від від 19.10.2021 р. № 2270/ст.
2. Термін виконання роботи: з 11.10.2021 р. по 31.12.2021 р.
3. Вихідні дані роботи: плани, звіти, фінансова звітність, законодавчі та нормативні акти, статистичні дані, наукові та методичні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, електронні інформаційні джерела.
4. Зміст пояснювальної записки: Вступ. Теоретичні аспекти банкрутства підприємства. Аналіз та оцінка діяльності ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА». Розробка стратегії запобігання банкрутству підприємства в сучасних умовах. Висновки. Список використаних джерел. Додатки.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: Види банкрутства. Розвиток симптомів банкрутства. Структура власного капіталу підприємства. Структура активів підприємства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА». Структура активів підприємства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА». Структура оборотних активів підприємства. Склад оборотних активів у динаміці. Застосування дискримінантних моделей діагностики банкрутства на ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА». Динаміка коефіцієнта таксономії ймовірності банкрутства підприємства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА». Показники санаційної спроможності.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1.	Видача завдання	11.10.2021	
2.	Збір та оброблення статистичної інформації	12.10.2021-17.10.2021	
3.	Вивчення стану проблем, опрацювання джерел	18.10.2021-24.10.2021	
4.	Дослідити теоретичні аспекти банкрутства підприємства.	25.10.2021-31.10.2021	
5.	Провести аналіз та зробити оцінку діяльності ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА».	01.11.2021-14.11.2021	
6.	Розробити стратегію запобігання банкрутству підприємства в сучасних умовах	15.11.2021-28.11.2021	
7.	Написання вступу та висновків	29.11.2021-01.12.2021	
8.	Оформлення пояснювальної записки, графічного матеріалу, підготовка доповіді, передзахист	02.12.2021-05.12.2021	
9.	Проходження нормоконтролю, перевірка на плагіат, оформлення документів до захисту, рецензування роботи, подання роботи на кафедру	06.12.2021-12.12.2021	

7. Дата видачі завдання: 11.10.2021 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ С. Пілецька
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Т. Тартачник
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Стратегія запобігання банкрутству підприємства в сучасних умовах»: 131 сторінка, 10 рис., 37 табл., 152 літературних джерел, 5 додатків.

КРИЗА, БАНКРУТСТВО, ПРОГНОЗУВАННЯ, ФІНАНСОВИЙ СТАН, СТРАТЕГІЯ, ТАКСОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ, ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА, ВІРОГІДНІСТЬ БАНКРУТСТВ

Об'єктом дослідження є процес аналізу та оцінки ймовірності банкрутства, теоретичні аспекти інституту банкрутства та процес розробки стратегії запобігання банкрутству підприємства. **Предметом** дослідження є теоретико-методологічні особливості формування і розвитку інституту банкрутства в Україні та практична характеристика стратегії запобігання банкрутству підприємства в сучасних умовах.

Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних засад розробки стратегії запобігання банкрутству підприємства та розробка практичних рекомендацій щодо усунення загрози банкрутства підприємства.

Методи дослідження: абстрактно-теоретичний, індукції та дедукції, аналізу й синтезу. Метод логічного узагальнення використано для обґрунтування необхідності виділення та застосування нового понятійного апарату досліджуваного об'єкта. При дослідженні ймовірності банкрутства підприємства – методи економіко-статистичного аналізу, порівняння. Графічний метод використано для наочного подання статистичного матеріалу та схематичного відображення ряду теоретичних і практичних положень. та ін.

Методологічну основу дослідження склали наукові праці та публікації вітчизняних і зарубіжних вчених щодо розробки стратегії запобігання банкрутству підприємства. Інформаційну основу кваліфікаційної роботи

становлять нормативно-правові акти України, дані авіаційних підприємств України.

Отримані наукові результати полягають у розробці інструментарію щодо розробки стратегії запобігання банкрутству підприємства.

Значущість виконаної роботи та висновки дослідження полягають у тому, що отримані автором результати мають сприяти підвищенню ефективності стратегії запобігання банкрутству підприємства.

Матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати під час проведення наукових досліджень, в навчальному процесі і в практичній діяльності фахівців підрозділів ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА», як напрями запобігання банкрутству підприємства.

Отримані **наукові результати**, що розкрили теоретико-методологічні положення щодо розробки стратегії запобігання банкрутству підприємства, дозволяють в подальших дослідженнях оптимізувати організаційні структури адаптуючи їх до нових реалій, а також, дозволяють розробити механізм розробки стратегія запобігання банкрутству підприємства

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА	10
1.1. Сутність та причини розвитку кризи на підприємствах	10
1.2. Поняття банкрутства підприємства, його види та оцінка регуляторної спроможності українського законодавства про банкрутство	19
1.3. Зарубіжний досвід щодо методик прогнозування банкрутства	36
Висновки до першого розділу	44
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА»	46
2.1. Аналіз структури та динаміки джерел формування та напрямів використання фінансових ресурсів підприємства	46
2.2. Методика діагностики ймовірності банкрутства О.О. Терещенка	58
2.3. Розрахунок ймовірності банкрутства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА»	66
Висновки до другого розділу	74
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	76
3.1. Застосування таксономічного аналізу для діагностики ймовірності банкрутства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА»	76
3.2. Експертна оцінка вірогідності банкрутства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» за методом Дж. Аргенті	84
3.3. Розробка заходів щодо оздоровлення фінансового стану підприємства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА»	93
Висновки до третього розділу	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	107
ДОДАТКИ	123

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Банкрутство підприємств в Україні є поширеним явищем сьогодення. Нестабільність економічного і політичного середовища в країні, недосконалість правового та податкового законодавства призвели до збільшення кількості неплатоспроможних підприємств, які прямують до банкрутства, що призводить у більшості випадків до ліквідації таких підприємств.

Загалом банкрутство є регулятором ринкової економіки, основне призначення якого полягає у «відсіюванні» неефективних, неплатоспроможних та збиткових суб'єктів підприємницької діяльності. Незважаючи на це, ми можемо стверджувати, що рівень банкрутства в Україні є досить високим.

З кожним роком зростає кількість справ про неспроможність, розглянутих господарськими судами, що, без сумніву свідчить про те, що інститут банкрутства в Україні займає одне з провідних місць в розвитку нормальних економічних відносин серед учасників господарського обороту. Існуючі методики діагностики ймовірності банкрутства не дозволяють об'єктивно проводити оцінку на вітчизняних підприємствах. Оскільки, не дивлячись на велику кількість робіт за даною темою, методи діагностики кризи на підприємстві не пристосовані до умов української економіки, що й обумовлює необхідність удосконалення таких методик.

Найбільш розповсюдженим правопорушенням в цій сфері є фіктивне банкрутство підприємств. Здійснюється воно, як правило, з метою зміни власника або ухиленню від боргових зобов'язань.

Тому на сьогоднішній день часто постає проблема банкрутства підприємств, а літератури, що повною мірою висвітлює це питання, поки недостатньо, а та що є — не завжди відповідає якісним та професійним вимогам.

Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних засад розробки стратегії запобігання банкрутству підприємства та розробка практичних рекомендацій щодо усунення загрози банкрутства підприємства.

Для досягнення мети в роботі поставлено такі завдання:

- розкрити сутність та причини розвитку кризи на підприємствах;
- розкрити сутність поняття банкрутства, вказати основні причини банкрутства підприємств;
- проаналізувати правову базу регулювання банкрутства підприємств;
- виявити недоліки законодавства про банкрутство та розглянути можливість їх виправлення;
- проаналізувати закордонні методики діагностики ймовірності банкрутства підприємства та можливості їх застосування підприємствами України;
- проаналізувати фінансовий стан підприємства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА»;
- оцінити ймовірність виникнення кризи на підприємстві за допомогою дискримінантних моделей;
- оцінити ймовірність банкрутства підприємства за допомогою використання якісної моделі;
- розробити заходи щодо оздоровлення фінансового стану підприємства;
- проаналізувати санаційну спроможність підприємства.

Об'єктом дослідження є процес аналізу та оцінки ймовірності банкрутства, теоретичні аспекти інституту банкрутства та процес розробки стратегії запобігання банкрутству підприємства.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні особливості формування і розвитку інституту банкрутства в Україні та практична

характеристика стратегії запобігання банкрутству підприємства в сучасних умовах.

Для узагальнення теоретико-методологічних положень та уточнення ключових понять кваліфікаційної роботи застосовано такі загальнонаукові методи як: абстрактно-теоретичний, індукції та дедукції, аналізу й синтезу. Метод логічного узагальнення використано для обґрунтування необхідності виділення та застосування нового понятійного апарату досліджуваного об'єкта. При дослідженні ймовірності банкрутства підприємства – методи економіко-статистичного аналізу, порівняння. Графічний метод використано для наочного подання статистичного матеріалу та схематичного відображення ряду теоретичних і практичних положень.

Наукова новизна роботи визначена метою і поставленими завданнями. Вона полягає в тому, що в роботі виявлено основні недоліки законодавства про банкрутство, розроблено комплекс заходів щодо оздоровлення фінансового стану ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА».

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає в тому, що положення даної роботи можуть бути використані у подальшій науково-дослідницькій роботі та практичній роботі підприємства.

Апробація отриманих результатів. Результати направлені для публікації в Міжнародному науковому економічному журнал «Підприємництво та інновації» №1_2022, нава статті «Стратегії запобігання банкрутству підприємств у контексті ризик-менеджменту» та обговорено на II Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення».

Пілецька С.Т., Тартачник Т.С. ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ ПІДПРИЄМСТВА В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТАДІЇ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення». 21 жовтня 2021 р. Том 2. К.: НАУ, 2021. С.96–99.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність та причини розвитку кризи на підприємствах

Сучасне суспільство прагне постійно покращувати рівень життя та умови життя, чого можна досягти тільки за рахунок економічного зростання і, звичайно ж, тільки за рахунок сталого розвитку компаній-виробників, що відповідають зростаючим потребам суспільства.

Стійке економічне зростання і сталий розвиток неможливо знайти одноманітними у жодній економічній системі, оскільки вони постійно перериваються перехідними фазами та економічної нестабільністю. Циклічні процеси та кризи – загальна риса еволюції та розвитку будь-якої системи. У цьому сенсі методи антикризового управління, інструменти діагностики, заходи боротьби і подолання криз ставляться до проблем антикризового управління.

Кризу прийнято описувати як складну ситуацію, негативну зміну або крах підприємства. У той самий час антикризове управління має особливості у різноманітних галузях діяльності, потребують певного наукового і методологічного роз'яснення.

Необхідними передумовами задля досягнення самодостатності та самофінансування при поточному рівні розвитку ділових операцій є, з одного боку, адаптація виробництва до споживачів і конкурентів, з другого – гнучка адаптація до ринкових умов. Щоб підприємства могли успішно працювати, необхідно враховувати стадії основних життєвих циклів як продуктів, і самого бізнесу.

Також слід враховувати, що ринкова ситуація змінюється на кожній фазі життєвого циклу, і це потребує відповідної зміни стратегії та тактики ринкової поведінки компанії. Тому в цих умовах основні зусилля менеджерів

будуть зосереджені на оптимальній адаптації до змін ринкової ситуації на кожному етапі життєвого циклу підприємства. Вивчення етапів життєвого циклу компанії дозволяє зробити переоцінку стану ресурсів та зовнішнього середовища підприємства, а також розробити необхідні заходи для реалізації успішної діяльності. Оскільки підприємство важливо не лише мінімізувати негативні наслідки, а й знайти відповідні ресурси для подальшого економічного розвитку, виникає проблема реалізації процесу, так званої трансформації, яку також можна зарахувати. Коли відбувається трансформація, терміново потрібна реорганізація чи реструктуризація підприємства.

Стійка позитивна динаміка розвитку підприємства забезпечується тим, що вони можуть швидко і гнучко реагувати на зміни бізнес-середовища, нарощувати свою присутність у сферах з конкурентними перевагами та обмежувати діяльність у перспективних сферах бізнесу.

Високі адаптивні властивості повинні бути притаманні всім учасникам ринку, але з підвищенням рівня активності значна частина підприємств, особливо виробничі, втрачають ці властивості. При цьому одні підприємства ефективно розвиваються, завойовують зростаючі частки ринку в інших і зберігають свої позиції в цьому сегменті ринку. Здатність підприємства розвиватися значною мірою забезпечується здатністю керівництва розвивати ефективні відносини з ключовими факторами бізнес-середовища.

При цьому не менш важливою є здатність внутрішнього середовища підприємства змінюватися відповідно до нових стратегічних цілей, які виникають на якісно іншому етапі її розвитку. Не існує єдиної організаційної структури, яка забезпечує максимальну ефективність управління на всіх етапах організаційного розвитку. Коли детермінанти змін змінюються, коли організаційна структура перестає реагувати і впливає на них належним чином, організаційні зміни мають відбутися.

Функція організації в мінливому зовнішньому середовищі призводить до постійних змін у її структурі. У західному менеджменті існує концепція,

що основними причинами («синдром повільного бегемота»), які вимагають коригування організаційної структури, є [12, с. 260]:

- надмірна централізація управлінських рішень;
- процедурно складні прості рішення, які уповільнюють вирішення більшості організаційних проблем;
- втрата відповідальності через обмеження повноважень;
- велика кількість суперечливих адміністративних рішень;
- втрата ентузіазму до співробітників;
- порушення організаційної комунікації.

У взаємодії із зовнішнім середовищем таке підприємство неадекватно реагує на ринковий попит, втрачає покупців, що уповільнює цикл «товар-гроші-товар», псує його імідж.

У внутрішньому середовищі (реакція працівників підприємства) з'являється дискомфорт перед звільненням; ініціатива знизу ослабла; робітників звинувачують у тому, що вони не можуть виконувати свою роботу, їми керують лише особисті інтереси.

Зміни в організаційній структурі управління повинні здійснюватися за умови, що вони покращать взаємодію структурних ланок (елементів) організації, підвищуючи тим самим її адаптивні властивості, здатність досягати бажаних цілей, розвиватися і рости.

Розвиток підприємства – це не тільки збільшення кількісних показників її діяльності, а й суттєва якісна зміна.

Бізнес-системи, що зумовлюють положення організації в галузі та на ринку.

Бізнес-система — це сукупність взаємозалежних підсистем, які існують в організаційних відносинах і взаємодіють із зовнішнім середовищем для отримання підприємницького доходу [10, с. 260].

Стійке зростання створює передумови для зростання: накопичення кількісних змін зумовлює якісно позитивні зміни, що визначають перехід до

нового стану з високою конкурентоспроможністю, вищого етапу життєвого циклу, що характеризується підвищенням ефективності підприємства. Процеси, що відбуваються у зовнішньому середовищі.

Стрімкий розвиток підприємства, який не супроводжується своєчасною зміною структурних взаємозв'язків між його внутрішніми елементами, може призвести до руйнування системи господарювання.

Таким чином, на підприємствах з відомчою організаційною структурою управління причиною втрати контролю є надлишок персоналу, що імітує існуючі бізнес-процеси; Розподіл праці за структурними підрозділами, згрупованими за функціональними ознаками, призводить до кризи автономії підприємств, побудованих за функціональним принципом, що значно знижує їх адаптивні властивості.

Криза автономії притаманна і підприємствам, які працюють у плановій економіці. Робота адміністративно-управлінського персоналу за старими схемами, які не відповідали потребам ринку, зазвичай викликає слабкість і некомпетентність їх бізнес-системи, а реструктуризація не забезпечує виділення рівноцінних бізнес-одиниць, здатних розвиватися самостійно....

Національні чинники розвитку кризового явища формуються всередині країни і можуть бути об'єднані в такі підгрупи:

- демографічні фактори;
- інноваційні та екологічні фактори;
- економічні фактори;
- політичні чинники;
- соціальні фактори;
- науково-технічні фактори;
- природні фактори;
- інші фактори (криміногенна ситуація, стихійні лиха тощо).

Безперечно, найбільший негативний вплив на поглиблення кризи мають економічні фактори.

Традиційно економічні фактори включають наступне:

- визначення загальноекономічних, загальних умов роботи підприємств;
- ринкові фактори, пов'язані з негативними тенденціями зростання даного підприємства на окремих ринках, з якими підприємство взаємодіє під час своєї діяльності.

Внутрішні фактори, що викликають виникнення кризи, також досить різноманітні. Основним внутрішнім фактором, який є основною причиною розвитку кризи, вважається недостатньо ефективне управління. Недоліками, що зумовлюють тип управлінської кризи, є: сформованість керівників, управлінського персоналу, недостатнє знання менеджменту, незбалансована адміністративна команда, неефективно працює команда, відсутність стратегічного підходу, погана дисципліна тощо. Погане лідерство посилює такий кризовий фактор, як неадекватний контроль.

Таким чином, ефективне управління забезпечує ріст і розвиток підприємства. Однак, чим більше підприємство, тим важче створити ефективну систему управління.

Залежно від завдань, які вирішує підприємство (проблема виживання чи проблема зростання), основними показниками вдосконалення управління є: зниження загальних витрат та операційних витрат; зростання прибутку; розширення частки ринку; прискорення технологічного, економічного та інноваційно-економічного розвитку; ефективність та більша гнучкість у взаємодії із зовнішнім середовищем тощо.

Організаційні зміни, незважаючи на причини, що їх викликали, повинні розширити межі компетенції керівників нижчого рівня, сприяти їх самостійності у вирішенні виробничо-господарських завдань, що визначатиме залучення працівників підприємства до управління, підвищить їх ділову активність, посилить їх саморозвитку, самостійного оволодіння сучасними технологіями, в т.ч. інформативний.

Організаційні зміни часто зумовлені необхідністю подолання криз, які виникають на певних етапах розвитку компанії. Американський дослідник Л. Грейнер виділив п'ять типів криз, з якими підприємство має боротися у своєму розвитку (табл. 1.1) [10].

Таблиця 1.1

Фази розвитку підприємства за Л.Грейнером

Фази	Характеристика
Фаза 1	Створення бізнесу Концентрація зусиль на розвитку технології бізнесу та ринку; очікування винагород у майбутньому; контроль ґрунтується на швидкому зворотному зв'язку. Успіх є причиною кризи лідерства (засновник бізнесу не справляється з проблемою зростання)
Фаза 2 Управління (формалізація та побудова структур та систем управління)	Побудова формальних управлінських систем: організаційна структура, системи звітності та контролю, стандартизація бізнес-процесів, процедур та правил, формалізація зв'язків, розвиток управлінських кадрів Успіх визначає кризу автономії
Фаза 3 Делегування	Виникає необхідність децентралізації функцій, делегуванні повноважень. Створюються центри прибутку, система мотивації ґрунтується на результатах роботи; централізоване управління зосереджено розробки стратегії. Успіх призводить до часткової втрати контролю.
Фаза 4 Координація	Впровадження процедур корпоративного планування. Нові продуктивні групи сприймаються як центри інвестицій; технічні функції (логістика, автоматизація), і навіть РК зміщуються до центру. Успіх є причиною кризи бюрократії (люди втрачають підприємницький та творчий інтерес)
Фаза 5 Співробітництво	Створення структури на основі самостійних бізнес-одиниць, перерозподіл функцій та ролей між підрозділами та центром. Виникають підвищені вимоги до менеджерів; мотивація спрямовано кінцевий результат. Існує велика ймовірність виникнення кризи синергії у групі вищих менеджерів

Криза лідерства виникає в умовах стрімкого зростання підприємства, внаслідок чого підприємець, який звик вести лише бізнес, втрачає здатність швидко вирішувати всі проблеми, що виникають під впливом зовнішніх чи внутрішніх екологічних факторів.

За цих обставин центр менеджменту переміщується з продуктивності бізнесу та продажів (Фаза 1) на покращення операційних аспектів управління, які повинні перейти від корпоративної структури до структури безпосереднього управління. (Фаза 2). Проблема незалежності виникає через

критичні вимоги розвитку служби зайнятості підприємства на всіх рівнях управління; Співробітники дають рекомендації щодо покращення роботи виробничих підрозділів у відповідній функціональній зоні. Функціонування служб зайнятості ускладнює координацію роботи, рекомендації для різних служб часто суперечливі і не узгоджуються з лінійними керівниками, порушуючи принцип абсолютизму.

Взаємодія служб покращується, але ефективність їх взаємодії падає. Це вимагає делегування широких повноважень керівникам нижчого рівня (етап 3) або створення додаткових механізмів координації та інтеграції (етап 4). Криза управління (втрата контролю). Виникненню цієї кризи гальмують структурні зміни, пов'язані з розширенням повноважень керівників окремих виробничих підрозділів, які набувають значної операційної самостійності, їх компенсація залежить від роботи підпорядкованих підрозділів, які називаються центрами прибутку. Вищий менеджмент зосереджується на стратегічних цілях.

Функціонування центрів прибутку припиняється лише в разі скорочення їх продажу. Це може призвести до часткової втрати контролю. Подальший організаційний розвиток можливий лише в контексті зміни структури мотивації керівників центрів прибутку, особливо через їх участь у капіталі (придбання акцій) або посилення контролю шляхом створення додаткових механізмів координації (4 етап).

Криза бюрократії призводить до того, що компанія зростає до такого розміру, що забезпечує йому лідируючі позиції на ринку. Відсутність сильної конкуренції знижує активність співробітників, уповільнює організаційну взаємодію, процеси управління надмірно бюрократичні через низьку відповідальність за несвоєчасне прийняття рішень. Якщо компанія не внесе зміни, вона втратить здатність до розвитку. Зміни в основному призводять до відокремлення стратегічних бізнес-одиниць з високим ступенем операційної незалежності, тобто відбувається лише фрагментація компанії на більш дрібні підрозділи, об'єднані однією стратегією, а це лише співпраця (фаза 5).

Криза синергії виникає тоді, коли успішний розвиток компанії гарантує результати роботи з її керівництвом. Однак бувають випадки, коли загальна робота команди не дає ідеї (немає синергії), що є причиною можливості працювати в цій операції. Конфлікти можуть бути спричинені нерозумінням власної роботи чи роботи інших, що може призвести до конфлікту. Така ситуація сприяє структурним змінам, необхідно працювати з новою системою рівноправності бізнес-системи, враховувати інтереси всіх стратегічних учасників та реалізовувати їх без шкоди для їх ефективності. взаємозв'язок Серед них необхідність створення системи різних взаємозв'язків у процесі редизайну, що дозволить підприємству ефективно керувати відповідними етапами свого життєвого циклу.

Залежно від сфери управління є певні причини, чому якість підприємств, які надають приклади кризової діяльності підприємств, залежить від держави:

- менеджмент - відсутність сучасних методів прийняття рішень, аналізу, планування, прийняття рішень, відповідність сучасним вимогам загальної політики в управлінні підприємством;
- функціональне управління – субстандартна виробнича програма, використання спеціальної продукції (продукції), високі ціни тощо;
- фінансовий менеджмент - недостатнє управління деякими активами, ефективне управління капіталом та отриманим капіталом, високий рівень фінансового ризику тощо;
- маркетинг - ефективність продукції, ціноутворення, збутова та комунікаційна політика, задовільні знання та прогнози досліджень. 5) Інвестиційний менеджмент - вибір і реалізація приватних інвестиційних проектів, нерівність інвестиційних потреб і можливостей, інвестиційних портфелів і ліквідності підприємств тощо.

Зв'язок між функціонуванням і розвитком носить двомовний характер, що відображає можливість і закономірність виникнення і вирішення кризових ситуацій. Робота підтримує розвиток і в той же час підтримує

необхідну середню роботу, а розвиток створює багато процесів, але створює умови для його сталого розвитку. Таким чином, спостерігається тенденція до циклічності розвитку, що відображає настання етапів кризової ситуації.

Одним з найефективніших і найдешевших способів управління підприємством є управління ним, виходячи з мінливої перспективи розвитку.

Концепція життєвого циклу підприємства відображає напрямок визначення ефективності його роботи і таким чином упорядковує основні причини зовнішнього і внутрішнього середовища, характерні симптоми кризи в організаціях. Враховуючи можливості та очікування розвитку, перевагами такої системи є її відносна простота та можливість планування своєї діяльності.

Потенціал розвитку підприємства в основному зумовлений її здібностями менеджменту будувати ефективні відносини з ключовими факторами бізнес-середовища. Поточні організаційні зміни часто вимагають подолання кризи, створеної на певному етапі розвитку підприємства.

Як показує досвід, криза полягає не тільки в її причинах і наслідках, а й у її значенні. Це теж те саме, тому йому потрібен спосіб і засоби для управління ним.

Причина, чому кризові ситуації в діяльності підприємств не виникають раптово є кризи в ринковій економіці прихована через постійну зміну напрямку споживчого ринку, невизначеність економічної поведінки опонентів, необхідність постійного фіксування ключових елементів галузі та функціональних складових. Важливою причиною є негативний вплив навколишнього середовища Кризи вбачаються як у складних фінансових ситуаціях, так і в злагодженому розвитку, який можна передбачити на основі розрахунку та аналізу ситуації.

Однак непередбачені надзвичайні ситуації для фахівців трапляються рідко. Як наслідок, запобігання фінансових криз є одним із пріоритетів фінансової безпеки. Досліджено розвиток комплексної системи моніторингу

фінансового сектору для оцінки його стабільності та передбачення валютних та фінансових криз.

Своєчасне оздоровлення фінансової ситуації та визначення можливості фінансової кризи відіграють ключову роль у запобіганні організаційної кризи.

1.2. Поняття банкрутства підприємства, його види та оцінка регуляторної спроможності українського законодавства про банкрутство

В умовах вільних економічних відносин та конкурентного середовища економічні суб'єкти можуть втрачати здатність нормально виконувати свої зобов'язання. Якщо кредитори є неплатоспроможними та не виконують частину грошових або платіжних зобов'язань через недостатність активів, вони разом із кредиторами потрапляють в орган з питань неплатоспроможності (банкрутства) для забезпечення балансу відповідних інтересів. Банкрутство, як елемент ринкових відносин, стало реальністю у сучасній українській економіці. Адже більшість підприємств не досягають десятирічного віку та навіть половина не переживає трьохрічний бар'єр. Це зумовлено значними стрибками економічного циклу від кризи до відновлення і навпаки. На даний момент кількість фірм-банкрутів за статистичними даними відповідає ситуації 90-х років. Отже результати боротьби з нестабільністю в економіці більш ніж за десятиліття змін зійшли нанівець. Це повертає нас до необхідності аналізу базових понять.

На сьогодні існують різні підходи до визначення терміну банкрутства. Вагомий внесок у дослідження проблем банкрутства підприємств зробили такі закордонні та вітчизняні вчені, як Е. Альтман, Дж. Аргенті, В.А. Барінов, В. Бівер, І.О. Бланк, А.П. Градов, А.Г. Грязнова, М.О. Кизим [38], Л.О. Лігоненко, О.І. Пушкар, Терещенко О.О. [70], Яблонська А.С. [75] та ін. Аналіз поняття банкрутство, його трактування різними авторами (джерелами) подані в табл.1.2.

Таблиця 1.2

Трактування поняття «банкрутство» різними науковцями

Автор	Поняття «банкрутство»	Ключові слова
О.О. Терещенко [110].	Банкрутство – це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в установленій для цього строк заявлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом	Неспроможність задовольнити вимоги кредиторів і виконати зобов'язання перед бюджетом
Бланк І.О. [14]	Банкрутством є встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги та виконати зобов'язання перед бюджетом	Фінансова неспроможність підприємства
О.Л. Пластун [95].	Банкрутство – це підсумковий результат глибокої фінансової кризи, що унеможливує нормальну діяльність підприємства та робить його неплатоспроможним	Підсумковий результат глибокої фінансової кризи
О.Я. Базилінська [10].	Банкрутство – це неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями та виконувати зобов'язання перед бюджетом	Неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями
Є.М. Адрущак [2]	Банкрутство – це визнане судовими органами незадовільне господарське становище фізичної чи юридичної особи, ознакою якого є припинення розрахунків за зобов'язаннями через нестачу активів у ліквідній формі	Незадовільне господарське становище
Р. Брелі та С. Майерс [16].	Банкрутство – це ринковий спосіб покарання компанії за масштабні помилки в менеджменті. Банкрутство пов'язано з реалізацією катастрофічних ризиків, що виникли в процесі її невдалої фінансово-господарської діяльності	Ринковий спосіб покарання компанії за масштабні помилки в менеджменті.
А.С. Яблонська [144]	Банкрутство – це з юридичних підстав ліквідація підприємства, яка виявляється у неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити в установленій для цього термін пред'явлені йому кредиторами вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом	Юридична підстава ліквідації підприємства
Г. Ляшенко [74]	Банкрутство в умовах ринкової економіки є наслідком незадовільного управління підприємством, нехтування впливу різноманітних факторів мікро- і макросередовища, а тому його правомірно розглядати як плату за економічну свободу у виборі напряму господарської діяльності, ринків збуту, у ціноутворенні, найманні робочої сили	Наслідок незадовільного управління підприємством

Поняття банкрутство вперше згадується у «Ветхом Заветі», слово «банкрутство» походить від латинського *bancus* – лавка (у човні) *taruptus* – зломаний. З 17-ого століття активно розвивається інститут банкрутства і процедура визнання підприємства банкрутом набуває більш чітких законних форм.

В даній таблиці визначено особливості різних трактувань, що дозволяють розділити їх на дві групи з точки зору трактування, а саме на юридичний та економічний аспекти. В досліджених визначеннях можемо виділити основний їх недолік – обмежений характер, адже автори, в основному, розглядають банкрутство з одного конкретного боку.

Тому, врахувавши всі досліджені трактування поняття банкрутства, можемо подати власне визначення, яке буде відображати як юридичний, так і економічний зміст категорії банкрутства. Таким чином, можемо запропонувати наступне визначення даного поняття: банкрутство – це неплатоспроможність підприємства визнана судом, що спричинена перевищенням зобов'язань підприємства над його активами, тобто фінансовою кризою та веде до застосування процедури ліквідації підприємства.

Банкрутством (фінансовий крах, розорення) є підтвердженою документальною неспроможністю суб'єкта господарювання платити за своїми зобов'язаннями та фінансувати поточну основну діяльність із-за недоліку коштів.

Банкрутство є результатом кризи функціонування підприємств, при якому суб'єкт господарювання проходить шлях від сучасної до стійкої неспроможності удовлетворити вимоги кредиторів. Банкрутство являє собою кризисний стан, і щоб його подолати, необхідно керувати функціонуванням підприємства особливими методами

Виділяють реальне, технічне, навмисне та фіктивне банкрутство (рис. 1.1).

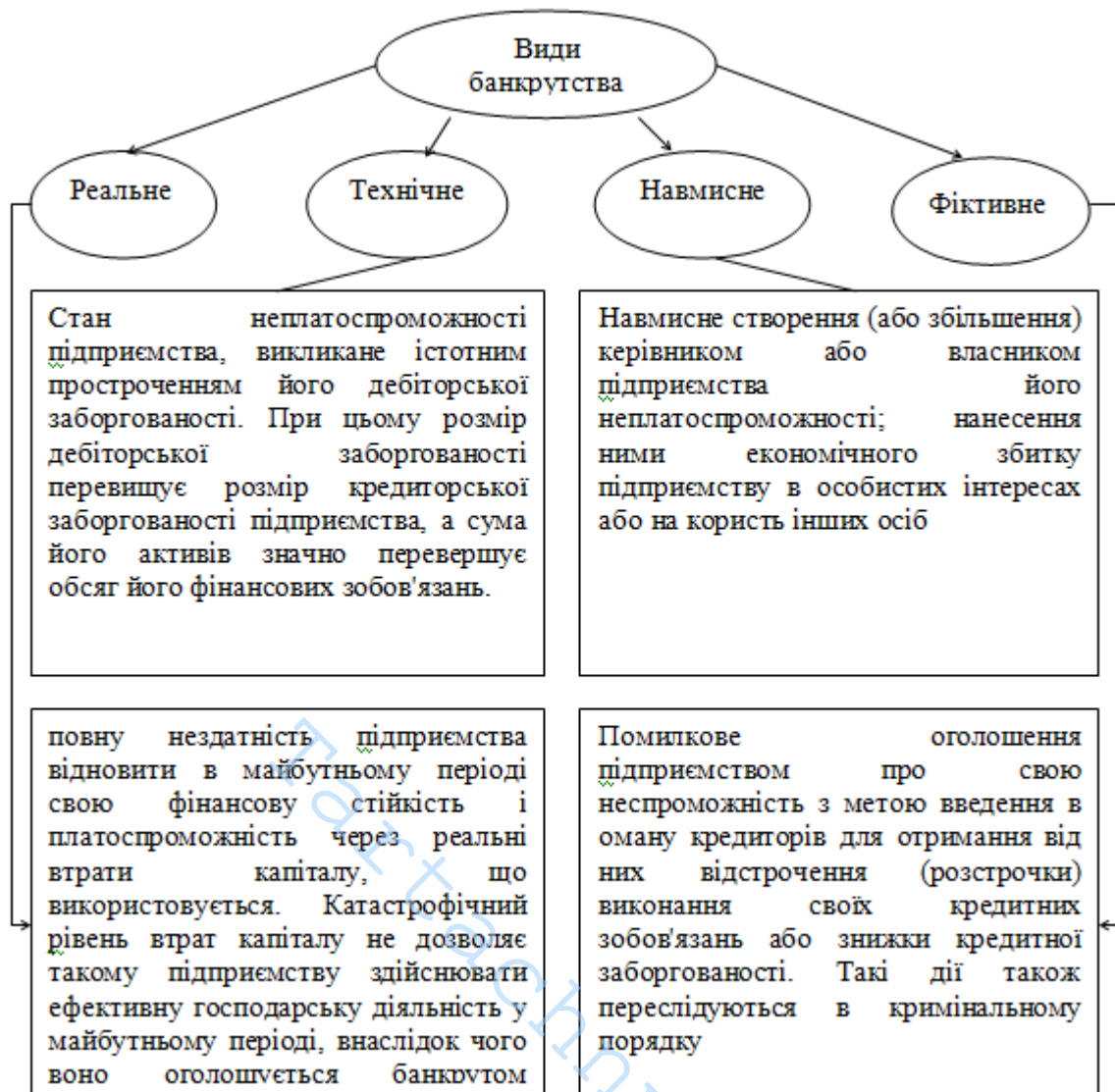

Рис.1.1. Види банкрутства

Реальним банкрутством є його положення, при якому воно неможливе відновити в поточному періоді свою фінансову стійкість і платоспроможність у силу реального потенціалу використовуваного капіталу. Це пов'язано з тем, що великий рівень капіталу не дає можливості такої компанії проводити ефективну господарську діяльність у поточному періоді. Виду цього, така компанія юридичних осіб є банкрутом.

Технічне банкрутство передбачає під собою стан неплатоспроможності підприємства, яке в свою чергу визвано значною прострочкою його дебіторської заборгованості. Крім цього, рівень дебіторської заборгованості є більшою кредиторською заборгованістю, сума його активів істотно

перевищує обсяг його фінансових зобов'язань. Немаловажним фактом є те, що ефективно управляє підприємством, включаючи його санування, технічне банкрутство, як правило, не приводить його до юридичного банкрутства [23, с. 372].

Відмінною рисою навмисного банкрутства виступає преднамеренне створення (або збільшення) керівником або власником підприємства неплатежеспособності. Це може бути причиною економічної шкоди компанії для особистих цілей або для інших зацікавлених осіб; навмисне некомпетентне управління фінансами. Слід відзначити, що виявлені факти навмисного банкрутства підлягають уголовному на уголовному покаранню.

Фіктивне банкрутство характеризує розумне ложне оголошення компанії про свою неплатоспроможність. Данна махінація здійснюється з метою отримання кредитів від термінів (розстроків) виконання своїх кредитних зобов'язань або для отримання знижок із сумами кредитної заборгованості. Такі дії також уголовно наказуємі [9].

Фактори, які можуть зумовити фінансову кризу на підприємстві доцільно поділити на зовнішні та внутрішні (рис.1.2).

Необхідно помітити, що банкрутство має негативні наслідки, які характеризуються наступними негативними моментами:

- фінансові несостоятельні організації створюють істотні фінансові ризики для успішно працюючих компаній. Подібні підприємства в процесі своєї діяльності наносять партнерам значні економічні збитки, що в свою чергу знижує загальний потенціал економічного розвитку країни;
- фінансово неспроможні підприємства також негативно впливають на формування доходної частини державного бюджету та інших фондів, заміщення реалізації передбачених муніципальних програм фінансового та громадського становлення;
- неефективне використання наданих йому кредитних ресурсів у товарній та грошовій формі;

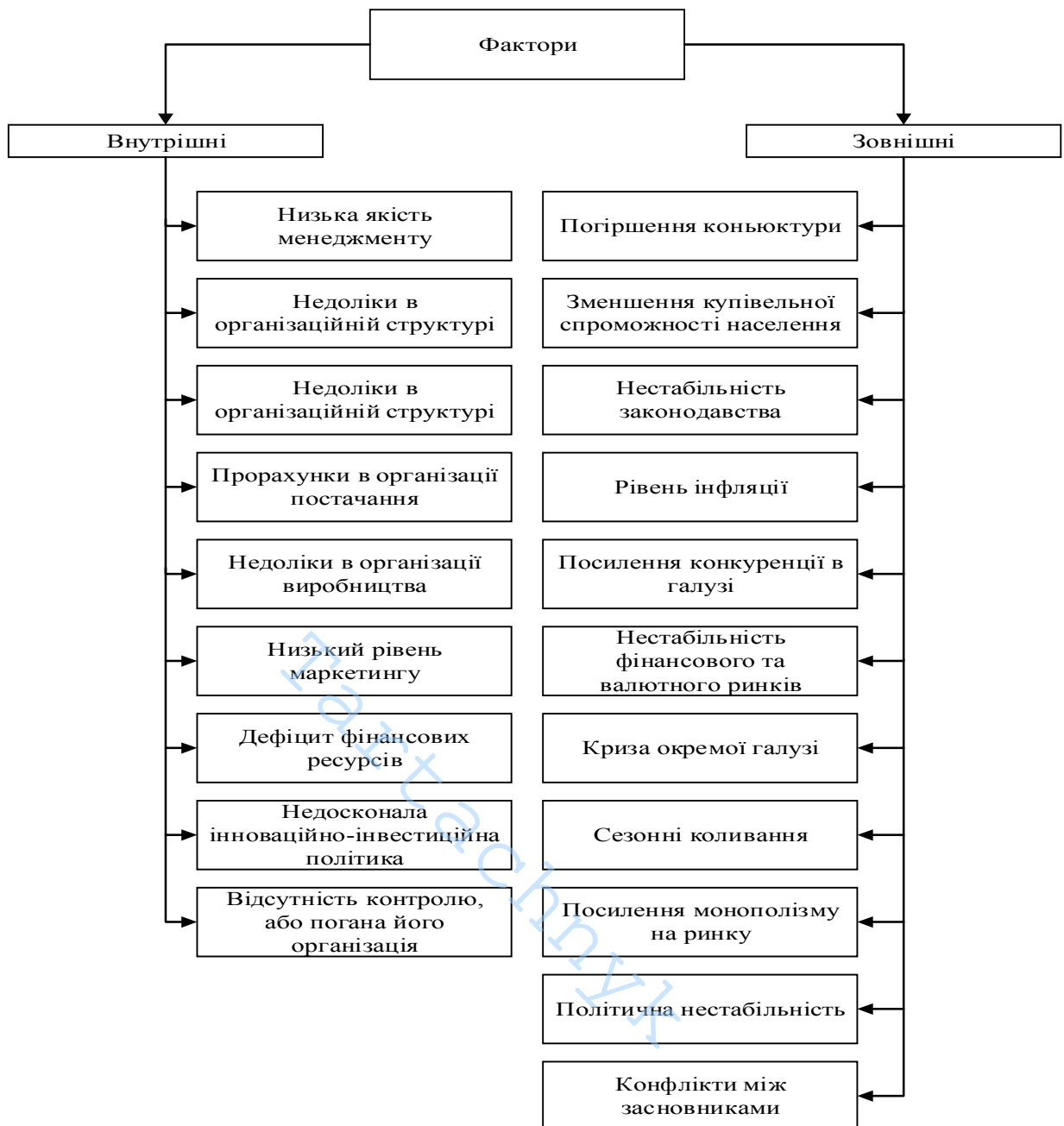

Рис. 1.2. Фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, що зумовлюють фінансову кризу на підприємстві

- фінансове неспроможне підприємство також надає вплив у сторону зниження загальної норми прибутку на капітал, який використовується у сфері підприємництва;
- підприємство має зменшувати розміри своєї господарської діяльності із-за фінансових труднощів, такі підприємства створюють

обмежену кількість робочих місць і кількість зайнятих у громадському виробництві, що в свою чергу збільшує соціальну напругу в країні.

Під дією названих причин та факторів, які взаємопов'язані, може відбутися розлад організаційного, економічного і виробничого механізмів функціонування підприємства, з'являються симптоми банкрутства (рис.1.5).

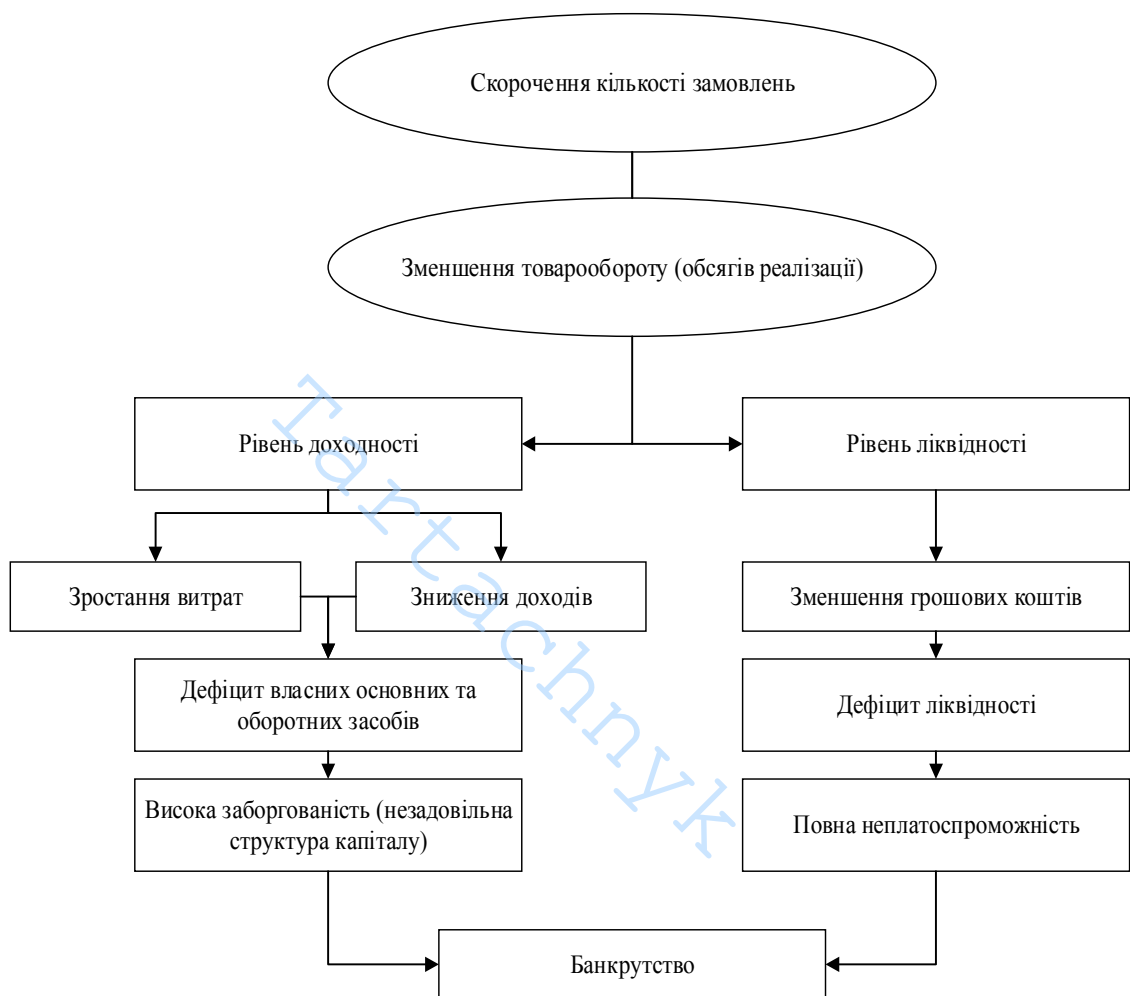

Рис. 1.3. Розвиток симптомів банкрутства

Система державного регулювання сфери банкрутства суб'єктів підприємництва стала формуватися одразу, як тільки Україна приступила до процесу постсоціалістичної трансформації власної економіки.

Інститут банкрутства був відновлений в Україні у 1992 р., коли був прийнятий перший Закон «Про банкрутство» [32]. Наступним етапом розвитку системи державного регулювання сфери неплатоспроможності в

Україні стало прийняття Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (1999 р.) [33]. В теперішній час прийнят в дію Кодекс України з процедур банкрутства [1].

Розглянемо ці законодавчі акти, що діяли і до нашого часу регулюють процеси банкрутства в Україні. Перший Закон «Про банкрутство» розроблявся під сильним впливом глобального процесу постсоціалістичної трансформації країн, які раніше входили до світової соціалістичної системи, та конкретної ситуації, яка склалася в Україні після виходу зі складу СРСР. Перший момент визначив орієнтацію Закону на стандарти розвинутих країн, другий – на вирішення проблем надзвичайної ситуації структурної кризи, в яку втягувалася українська економіка. Кодекс України врахував недоліки попереднього законодавства.

Конкретна ситуація, яка склалася в Україні на початку 1990-х років, обумовила наступні підходи до організації системи регулювання сфери неплатоспроможності:

- жорстко «прокредиторська» спрямованість. Криза супроводжувалася стрімким спадом виробництва і необхідно було протидіяти наростаючій кризі неплатежів. Оскільки основу економіки склали державні підприємств, то держава як власник через Закон прийняла рішення за всіх боржників. Закон не визначав місця інтересам конкретного підприємства-боржника;

- банкрутство як пріоритетний спосіб вирішення проблеми неплатоспроможності. Держава була неспроможна підтримувати платоспроможність державних підприємств. Для цього вона не мала ані фінансових, ані організаційних ресурсів. Єдиним способом протидії загрозі економічного колапсу в цей період була визнана зміна форми власності на об'єкти державної власності через приватизацію і банкрутство [41];

- відсутність спеціалізованої інституційної системи. В Законі була відсутня ідея про спеціалізований орган державного управління і навіть про

головну фігуру конкурсного процесу – арбітражного керуючого. В цьому випадку головну роль відіграв часовий цейтнот і нестача досвіду здійснення регуляторної практики в умовах ринкової економіки, яка вимагає спеціалізованої інституційної підтримки [51];

Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [2], який не є чинним на сьогодні, має беззаперечні переваги перед першим Законом про банкрутство. Він надає більш повну процесуальну базу для здійснення регуляторних процедур. В ньому навіть зроблена перша спроба відобразити в конструкції системи державного регулювання сфери неплатоспроможності специфічні особливості підприємницької діяльності, притаманні Україні.

Закон має помітні недоліки процесуального характеру (рис.1.3), але головне, що реальна система державного регулювання сфери неплатоспроможності не забезпечує через норми Закону досягнення притаманних їй цілей та виконання завдань, які при цьому вона повинна вирішувати.

Рис.1.3. Недоліки процесуального характеру

Перерахуємо ці завдання:

Баланс інтересів на користь боржника.

Спеціалісти права відзначають «прокредиторський» характер другого Закону про банкрутство, але оцінка його норм і процедур з точки зору економічних інтересів демонструє протилежне. Традиційні для України «продебіторські» стереотипи явно одержали гору в нормах Закону:

а) боржник має процесуальні можливості затягувати і навіть блокувати процедури. Про це свідчать багаторічні процеси реалізації рішень про санацію або банкрутство підприємства-боржника [63];

б) пріоритетна позиція боржника традиційно притаманна для неплатоспроможних підприємств, у статутному капіталі яких частка держави перевищує 25% (обмеження і заборона на процедуру банкрутства);

в) спеціальні пріоритети (державні гарантії, можливість розтягувати процедуру санації до 10 років тощо) мають підприємства-боржники, які відносяться до містоутворюючих, стратегічних і з особливо небезпечними видами виробництва.

Таким чином, держава не виконує одну із своїх головних функцій – тиску на суб'єктів підприємництва для виконання ними своїх договірних зобов'язань. Переваги, які надає Закон боржнику, порушують основний принцип регуляторної системи для сфери неплатоспроможності – забезпечення незворотності, швидкості та повноти повернення боргів.

Домінування ліквідації перед оздоровленням підприємств, продажу майна перед продажем бізнесу [59].

На відміну від першого Закону про банкрутство, другий Закон «Провідновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» надає весь спектр способів вирішення проблеми неплатоспроможності суб'єктів підприємництва.

Акцент зроблений на способах оздоровлення потенційно життєздатних підприємств шляхом їх санації або реструктуризації. Причому як у процесі судового провадження, так і у варіанті досудового вирішення

проблеми заборгованістю. Закон визначає відповідальність засновників (власників), а також органів державної влади та органів місцевого самоврядування, наділених господарською компетенцією, за своєчасне вжиття заходів щодо запобігання банкрутству підприємств. Передбачається, що проведення судової санації або реструктуризації підприємств державної власності здійснюється за рахунок бюджетних коштів.

Банкрутство розглядається у Законі як крайній захід, коли підприємство визнається нежиттєздатним і підлягає ліквідації. Проте новації з побудови системи запобігання банкрутству і поширення практики використання способів оздоровлення потенційно життєздатних підприємств-боржників так і не були реалізовані. Навіть у державному секторі, де власником виступає сама держава, відсутня система ранньої діагностики банкрутства і система допомоги підприємствам-боржникам у подоланні труднощів.

В судових процедурах, як і раніше, в якості основного способу вирішення проблеми неплатоспроможності суб'єктів підприємництва використовується банкрутство. Обмежене застосування способів відновлення платоспроможності потенційно життєздатних підприємств в судовій практиці обумовлено рядом факторів:

Перший фактор – судова процедура відновлення платоспроможності неприваблює суб'єктів підприємництва. Вона є дорогою (корупційний «податок»), довготривалою і має невизначений результат. Причому якщо українське підприємство-боржник потрапляє у механізм судового провадження, то справа досить часто завершується «загибеллю» бізнесу. Це стосується як ліквідації, так і застосування способів відновлення платоспроможності. Під час ліквідації майно боржника розподіляється поміж кредиторамі, при санації чи реструктуризації – між ними розподіляється найбільш ліквідна його частина.

Другий фактор – приватні кредитори віддають перевагу позасудовим варіантам вирішення проблеми заборгованості, що забезпечує їм швидкість,

більш високу ступінь повернення боргів і можливість одержання контролю над майном боржника неконкурентними способами.

Третій фактор – пріоритетне використання банкрутства в якості способу вирішення проблеми неплатоспроможності обумовлено масовим використанням судової процедури для досягнення відомчих та приватних тіньових інтересів:

а) державна податкова служба продовжує масово використовувати загрозу банкрутства для тиску на підприємства-боржників перед бюджетом;

б) відповідні державні органи із-за недосконалості стандартної офіційної процедури використовують банкрутство для ліквідації недіючих підприємств;

в) приватний капітал використовує фіктивне банкрутство для тіньової приватизації державного майна; рейдерського захоплення підприємств; знищення конкурента на ринку; ухилення від виконання зобов'язань.

Наявність обмежень на банкрутство підприємств державної власності

Збереження масштабного державного сектору в Україні передбачає виконання державою невластивих їй функцій власника суб'єктів підприємництва. Як квазівласник держава виконує свої функції через спеціалізовану систему державного управління.

Проте в Україні не створена спеціалізована система для управління об'єктами державної власності. Об'єкти розпоршені поміж чисельними органами державного управління, для яких ці функції не є профільними. Закон «Про управління об'єктів державної власності», який був прийнятий у 2006 р., не містить норм і регламентів здійснення відповідними державними органами управлінських функцій, в тому числі функцій у процедурах вирішення проблеми неплатоспроможності об'єктів державної власності. Невизначені питання щодо джерел витрат бюджету на ці цілі, відсутня реальна організація процедур моніторингу за фінансовим станом, запобігання і подолання неплатоспроможності підприємств державної власності.

Внаслідок слабкості інституційної системи з управління об'єктами державної власності державний сектор став надмірно вразливим для банкрутства. Це стало компенсуватися в Україні створенням бар'єрів для банкрутства у державному секторі. Тим паче, що це повністю відповідало пануючому суспільному стереотипу про перевагу державної власності.

Норми Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» закрили для банкрутства групу державних підприємств, які заборонені до приватизації.

1. Масове розповсюдження несумлінної поведінки, фіктивного банкрутства.

Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не створює ефективних бар'єрів для запобігання несумлінній поведінці, фіктивному банкрутству.

У Законі використовуються чотири способи для запобігання впливу неформальної (тіньової) системи інтересів приватного капіталу:

а) традиційний спосіб – впровадження адміністративних обмежень і заборони для банкрутства підприємств державної власності;

б) застосування конкурентних способів продажу майна у відповідності до приватизаційних процедур аукціону і конкурсу;

в) застосування у санації принципу реституції для угод, які укладені боржниками з одним із кредиторів або іншою особою, протягом шести місяців, що передували даті ухвалення рішення про санацію і надає їм перевагу у виплаті боргу, або пов'язані з виплатою частки в майні боржника у зв'язку з його виходом із складу учасників;

г) організація вибіркової експертизи (на запит суду) фінансового становища підприємств при підготовці справи про банкрутство.

Проте введення цих норм мало вплинуло на можливості запобігання тіньовим процесам при вирішенні проблем неплатоспроможності суб'єктів підприємництва:

По-перше, збереглися лазівки у законодавчих нормах, які надають можливість замість грошового відшкодування зобов'язань відчужувати майно і навіть цілісні майнові комплекси (неконкурентний прямий продаж майна при санації, участь у санації інвестора, тощо). Це створює можливість через фіктивне банкрутство проводити тіншову приватизацію державного майна і тінзовий перерозподіл майна приватних власників.

По-друге, Закон обмежив область контролю і вияву ознак фіктивного банкрутства для спеціального органу державного управління з питань банкрутства лише на запити суду а також відносно підприємств, у статутних капіталах яких частка держави перевищує 25%. За даними Державного департаменту з питань банкрутства, станом на 01.08.2010 р. їхня частка не досягає навіть 4% в загальній кількості підприємств, які перебувають у процедурі банкрутства.

По-третє, в цій сфері фактично не діє система адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення законодавства, нанесення шкоди інтересам учасників, задіяних у процесі вирішення проблеми неплатоспроможності. Спеціальний орган державного управління з питань банкрутства, прокуратура і суд не здійснюють систематичний контроль і вияв порушень у сфері неплатоспроможності. Випадки порушення справи націй підставі надзвичайно рідкі.

Окрім цього, Закон ввів нову фігуру у процес вирішення проблеми неплатоспроможності суб'єктів підприємництва – це арбітражний керуючий. Правова конструкція Закону і реальна практика створює для нього потенційні можливості для перетворення в активного суб'єкта тіншового вирішення проблеми неплатоспроможності.

З одного боку, статус арбітражного керуючого містить конфлікт інтересів. Він є підприємцем, тобто здійснює свою діяльність з метою одержання підприємницького доходу. Одночасно він наділений широкими функціями та повноваженнями у конкурсному процесі як представник чужого майнового інтересу.

З іншого боку, система оплати його послуг провокує пошук джерел додаткових тіньових доходів.

2. Знижена дієздатність держави у виконанні своїх функцій

У сфері неплатоспроможності держава в Україні виконує декілька функцій: а) формування державної політики та законодавства; б) підтримка реалізації державної політики; в) системний контроль; г) власника підприємства-боржника.

Наведемо нижче відповідальні органи, що відповідають за перелічені функції, які передбачаються законодавством:

а) Міністерство економіки України – формування державної політики та законодавства;

б) Державний департамент з питань банкрутства у складі Міністерства економіки України – функції спеціального органу державного управління з питань банкрутства. Забезпечує підтримку реалізації державної політики, виступає органом ліцензування, здійснює вибіркові функції контролю відносно підприємств, у статутних капіталах яких частка держави перевищує 25% (висновки на запитсуду) і арбітражних керуючих (перевірка діяльності).

в) Прокуратура, суд – епізодичний контроль і порушення справ про відповідальність у суді;

г) фонд державного майна України (далі ФМДУ) і органи виконавчої влади – органи, уповноважені управляти об'єктами державної власності.

Згідно Конституції України, економічну політику у цілому і в окремих сферах повинно розробляти Міністерство економіки. Проте традиційно цю функцію кожний у своїй області здійснюють функціональні Міністерства і Комітети. Наприклад, ФДМУ – у сфері приватизації та управління об'єктами державної власності, Міністерство палива і енергетики – у відповідних галузях тощо. Державний департамент з питань банкрутства виявився неспроможним перебрати на себе виконання цих функцій, і в результаті вони були фактично втрачені [1].

У функціях Державного департаменту з питань банкрутства закладений конфлікт інтересів – він виступає у сфері неплатоспроможності як державний регулятор, виконує окремі функції держави як власника суб'єктів підприємництва, а також функції Міністерства економіки України в якості органу державного управління, уповноваженого управляти підвідомчими йому об'єктами державної власності [55].

Як вже відмічалось вище, існуюча інституційна система управління об'єктами державної власності нездатна реалізовувати свої функції у сфері неплатоспроможності. Невелику перевагу у цьому сенсі має тільки ФДМУ. Діючий Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не компенсує відсутність правових регламентів виконання функцій держави як власника неплатоспроможного суб'єкта підприємництва. В його нормах відображаються тільки дві фрагментарні позиції:

а) у складі власників боржника відмічені органи, уповноважені управляти державним майном;

б) передбачена обов'язкова процедура узгодження планів санації та реструктуризації підприємств, де частка держави у статутному капіталі перевищує 50%, з органами, уповноваженими управляти державним майном.

Прокуратура і суд не виконують функції системного контролю для виявлення несумлінної поведінки основних суб'єктів процесу – боржника, кредиторів і арбітражного керуючого. Це – поодинокі епізоди, які не створюють ефективної системи протидії фіктивному і навмисному банкрутству.

Таким чином, аналіз Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» і практики його реалізації на предмет адекватності специфічним особливостям, притаманним Україні, показав, що існуюча державна регуляторна система не створює ефективних механізмів протидії негативним проявам цих особливостей і не забезпечує

додаткові функції, які виникають через їхню наявність, необхідними інструментами реалізації.

В результаті, незважаючи на кардинальне оновлення процесуальних норм, Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не забезпечує мети призначення системи державного регулювання у сфері неплатоспроможності суб'єктів підприємництва – незворотності повернення боргу способами, які сприяють росту стійкості та ефективності економіки й не наносять шкоди важливим для країни інтересам.

Кодекс України з процедур банкрутства, прийнятий у 2019 році «встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника - юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи» [1].

Кодекс запроваджує такі вдосконалення в судовому процесі про банкрутство:

- усуває непотрібні бар'єри та спрощує процеси доступу до процедур;
- підвищує шанси для санації та створення ефективних механізмів позасудового врегулювання;
- виключає всі положення, які можуть розглядатися як підстави для списання заборгованості, якщо кредитор не погодиться об'єднати мирову угоду та санацію в один крок;
- поліпшує умови участі в процесі банкрутства застрахованих кредиторів;
- підвищує рівень захисту прав усіх кредиторів;
- скорочує час на розслідування справ, особливо за рахунок зменшення кількості засобів правового захисту;
- запроваджує правила контролю продажу основних активів, що забезпечує продаж усіх об'єктів нерухомості на конкурсній основі шляхом аукціону;

- удосконалює правила повідомлень про продаж майна (через Інтернет) для забезпечення стабільності укладеного на аукціоні договору;
- удосконалює вимоги, що гарантують підтримання активної діяльності тощо [1].

Кодекс скасовує мораторій на стягнення нерухомості у позичальників, які не виконали зобов'язання по іпотечних кредитах у валюті, що діяв із грудня 2014 року [1].

1.3. Зарубіжний досвід щодо методик прогнозування банкрутства

Ринокною економікою була розроблена загальна система фінансових способів діагностики банкрутства і розроблена методика, що дозволяє приймати управлінські рішення в умовах угрози настання банкрутства. Цей метод призначений як для підприємств, у яких кризис явен, і потрібно прийняти срочні заходи для стабілізації, так і для інших організацій, які працюють в ринкових умовах. Це пов'язано з тим, що цей метод дає можливість виявити негативні фактори розвитку організацій на ранній стадії, а також знайти шляхи їх ліквідації. Від міри економічної відповідальності суб'єктів господарювання залежить ефективність будь-якої економіки.

Відомо багато підходів до прогнозування фінансової неспроможності суб'єктів господарювання. Будь-яка методика оцінювання кредитоспроможності є, присуті, методикою прогнозування банкрутства. Узарубіжній практиці поширення набули моделі Альтмана, Аргенті, Беєрмана, Вайбеля, Конанаі Гольдера, Ліса, Скоуна, Спрінгейта, Таффлера, Фулмера, R-модельта ін.

В Україні дослідженням зарубіжних методик діагностики банкрутства займались такі вчені: Артамонова Н.С., Барановська О.М., Губар А.А., Продіус О.І., Черкасова С.О. та ін.

В даній роботі розглянуті такі моделі: Альтмана, Аргенті, R-модель, метод Скоуна, Спрінгейта, Таффлера, Фулмера, PAS-коефіцієнту, Методика

компанії ERNST&WHINNEY, та узагальнена модель на основі дискримінантної функції [27].

Найбільш поширеним методом оцінки ймовірності банкрутства підприємства є запропонована американським економістом Е. Альтманом Z-модель на основі п'яти факторів (табл. 1.3) [44].

Таблиця 1.3

Модель Альтмана

Формула	Показники, розрахунок
$Z = 1,2 \cdot K_{об} + 1,4 \cdot K_{нп} + 3,3 \cdot K_{р} + 0,6 \cdot K_{п} + 1,0 \cdot K_{в}$	$K_{об}$ — частка оборотних засобів у активах, тобто відношення поточних активів до загальної суми активів підприємства
	$K_{нп}$ — рентабельність активів, обчислена за нерозподіленим прибутком, тобто як відношення нерозподіленого прибутку звітного року й минулих років до загальної суми активів
	$K_{р}$ — рентабельність активів, обчислена за прибутком від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)
	$K_{п}$ — коефіцієнт покриття за ринковою вартістю власного капіталу, тобто відношення ринкової вартості акціонерного капіталу (вся ринкова вартість акцій підприємства) до короткострокових зобов'язань (для підприємств, що не емітують акції, цей коефіцієнт розраховується, виходячи з величини статутного фонду і додаткового капіталу з урахуванням ставки дисконтування вартості акцій аналогічних підприємств)
	$K_{в}$ — віддача всіх активів, тобто відношення виручки від реалізації до загальної суми активів
Залежно від значення Z прогнозується можливість банкрутства: <ul style="list-style-type: none"> до 1,8 — дуже висока; від 1,81 до 2,7 — висока; від 2,8 до 2,9 — можлива; понад 3,0 — дуже низька. 	

Точність прогнозу в цій моделі протягом одного року становить 95 %, двох років — 83 %.

Це досить висока точність, але недолік моделі полягає в тому, що її, по суті, доцільно використовувати тільки щодо великих компаній, які котирують свої акції на біржах.

Метод Аргенті (А-рахунок) [50].

Згідно з цією методикою, дослідження починається з припущень, що:

- іде процес, який веде до банкрутства;
- процес цей для свого завершення вимагає кілька років;
- процес може бути розділений на три частини.

При розрахунку А-рахунку конкретної компанії слід ставити або кількість балів згідно з Аргенті, або 0 – проміжні значення не допускаються. Кожному чиннику кожної стадії присвоюють певну кількість балів і розраховують агрегований показник А-рахунок (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Метод А-рахунку

<u>Недоліки</u>	<u>Бал даної фірми</u>	<u>Бал за методом Аргенті</u>
Директор-автократ		8
Президент ради директорів є директором		4
Пасивність ради директорів		2
Внутрішнє протистояння в раді директорів		2
Слабкий фінансовий директор		2
Нестача професійних менеджерів середньої та нижчої ланок		1
<u>Недоліки системи обліку:</u>		
Брак бюджетного контролю		3
Брак прогнозу грошових доходів		3
Відсутність системи управлінського обліку витрат		3
Слабка реакція на зміни (поява нових продуктів, технологій, ринків, методів організації праці, тощо.)		15
Максимальна сума балів		43
Прохідний бал		10

Якщо сума балів більша ніж 10, то недоліки в управлінні можуть довести до серйозних помилок (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Існуючі на підприємстві недоліки в управлінні

<u>Помилки:</u>	Бал даної фірми	Бал за <u>Аргенті</u>
<u>Надто висока частка залученого капіталу</u>		15
<u>Недостатність обігових коштів</u>		15
<u>Наявність значного проекту</u>		15
<u>Максимальна сума балів</u>		45
<u>Прохідний бал</u>		15

Якщо сума балів більша за 25, то компанія перебуває в зоні ризику (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Симптоми кризи підприємства

<u>Симптоми:</u>	Бал даної фірми	Бал за <u>Аргенті</u>
<u>Погіршення фінансових показників</u>		4
<u>Використання «творчого обліку»</u>		4
<u>Позафінансові ознаки погіршення</u>		4
<u>Максимально можлива сума балів</u>		12
<u>Максимально можливий А-рахунок</u>		100
<u>Більшість успішних компаній</u>		5-18
<u>Можливість банкрутства упродовж п'яти наступних років</u>		18-35
<u>Компанії у кризовому стані</u>		35-70

Недоліки, що демонструє компанія здатна до банкрутства, стають помітні задовго до її фактичного банкрутства. Як наслідок цих недоліків з'являються помилки, що безпосередньо ведуть до банкрутства.

Згодом за помилками починають проявлятися усі відомі симптоми неплатоспроможності: погіршення показників, ознаки нестачі коштів. Ці симптоми проявляються у останні два, або три роки процесу, що веде до банкрутства, який часто розтягують на період від п'яти до десяти років.

Існує також R-модель, розроблена Іркутським університетом для підприємств Російської федерації (табл. 1.7) [44].

Таблиця 1.7

R-модель

Формула	Компоненти формули
$R = 8,38K_1 + K_2 + 0,054K_3 + 0,63K_4$	K_1 - оборотний капітал (активи)
	K_2 - чистий прибуток (власний капітал)
	K_3 - виручка від реалізації (активи)
	K_4 - чистий прибуток (інтегральні витрати)

Імовірність банкрутства підприємства відповідно до значення моделі R визначається так, як показано в табл. 1.8.

Таблиця 1.8

Визначення ймовірності банкрутства за чотирифакторною моделлю

Значення R (коефіцієнта ймовірності банкрутства)	Імовірність банкрутства, %
Менше ніж 0	Максимальна (90-100)
0-0,18	Висока (60-80)
0,18-0,32	Середня (35-50)
0,32-0,42	Низька (15-20)
Більше ніж 0,42	Мінімальна (до 10)

Модель Спрингейта (табл. 1.9) [60]:

Модель Спрингейта

Формула	Компоненти та їх розрахунок
$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66J + 0,4D$	A- <u>робочий капітал</u> / <u>загальна вартість активів</u>
	B- <u>оподатковуваний прибуток і проценти</u> / <u>загальна вартість активів</u>
	J- <u>оподатковуваний прибуток</u> / <u>короткострокова заборгованість</u>
	D- <u>обсяг продажу</u> / <u>загальна вартість активів</u>
<u>Якщо $Z < 0,862$, то підприємство вважається потенційним банкрутом</u>	

Метод Скоуна базується на підходах, що надані на рис. 1.4 [58].

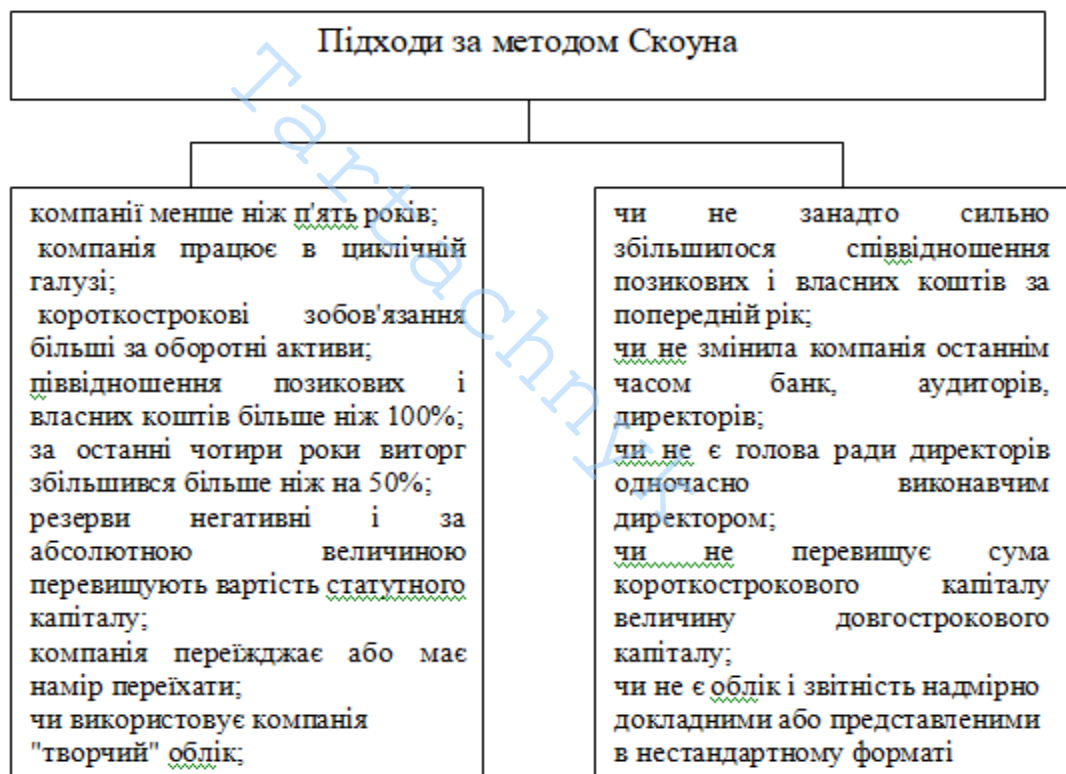

Рис. 1.4. Підходи за методом Скоуна

Якщо на більш ніж п'ять із цих питань відповідь «так», то компанія переживає ускладнення. Якщо відповідь на більш ніж вісім питань позитивна - фінансовий стан надто важкий.

Наступна прогнозна модель – Таффлера [35]. Методика її розробки аналогічна моделі Альтмана, але відмінності полягають у інформаційній базі, що використовувалися для їх розробки (модель Таффлера побудована на інформаційній базі підприємств Великобританії та з урахуванням кількості та змісту факторів, що використовувались в ході аналізу).

Британський учений Р. Таффлер (Taffler) запропонував 1977 року чотирифакторну прогнозну модель, використавши такий підхід (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Модель Таффлера

Формула	Компоненти та їх розрахунок
$Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4$	X_1 – операційний прибуток / короткострокові зобов'язання
	X_2 – оборотні активи / сума зобов'язань
	X_3 – короткострокові зобов'язання / сума активів
	X_4 – виторг / сума активів

Якщо величина Z-рахунку більша ніж 0,3, це свідчить, що фірма має непогані довгострокові перспективи, а якщо менше ніж 0,2, то банкрутство більш ніж імовірне.

Розглянемо цю модель (табл. 1.11):

Таблиця 1.11

Модель Фулмера

Формула	Компоненти та їх розрахунок
$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66J + 0,4D$	A- робочий капітал / загальна вартість активів
	B- оподатковуваний прибуток і проценти / загальна вартість активів
	J- оподатковуваний прибуток / короткострокова заборгованість
	D- обсяг продажу / загальна вартість активів
Якщо $Z < 0,862$, то підприємство вважається потенційним банкрутом	

За результатами моделі можна отримати такий прогноз: за $H < 0$ - втрата платоспроможності неминуча; за $H > 0$ - компанія функціонує нормально.

Точність даного прогнозу на рік вперед складає 98%, а на два – 81%.

Модель Фулмера використовує велику кількість чинників та розмір фірми, що є доцільним для будь-якої країни на будь-якій стадії розвитку економіки[50].

Методика компанії ERNST & WHINNEY. Компанія Ernst & Whinney розробила відмінну від усіх методик для прогнозу банкрутства фірм. Ця методика полягає у складанні тесту протягом якого надаються відповіді на запитання. Виходячи з відповідей на перелічені вище питання можна зробити висновок про раціональне витрачання коштів компанією. Узагальнена модель, побудована на основі дискримінантної функції. Згідно з деякими методиками прогнозування банкрутства побудована універсальна дискримінантна функція (табл. 1.12).

Таблиця 1.12

Універсальна дискримінантна функція

Формула	Елементи, розрахунок
$Z = 1,5X_1 + 0,08X_2 + 10X_3 + 5X_4 + 0,3X_5 + 0,1X_6$	X_1 - cash-flow / зобов'язання
	X_2 - валюта балансу
	X_3 - <u>прибуток</u> / валюта балансу
	X_4 - <u>прибуток</u> / <u>виручка від реалізації</u>
	X_5 - <u>виробничі запаси</u> / <u>виручка від реалізації</u>
	X_6 - <u>оборотність основного капіталу</u> (<u>виручка від реалізації</u> / валюта балансу)
<p><u>Отримані значення Z-показника можна інтерпретувати так:</u></p> <p>$Z > 2$ - <u>підприємство вважається фінансово стійким, і йому не загрожує банкрутство;</u></p> <p>$1 < Z < 2$ - <u>фінансова рівновага (фінансова стійкість) підприємства порушена, але за умови переходу до антикризового управління банкрутство йому не загрожує;</u></p> <p>$0 < Z < 1$ - <u>підприємству загрожує банкрутство, якщо воно не здійснить санашійних дій;</u></p> <p>$Z < 0$ - <u>підприємство є напівбанкрутом.</u></p>	

Отже, у зарубіжній практиці існує безліч моделей для діагностики та визначення ймовірності настання банкрутства, слід відзначити, що

використання таких моделей в медичній практиці вимагає великих представництв із-за різних в законодавчій та інформаційній базі, із-за різної методики ураження інфляційних процесів, структурної капіталу.

Слід зазначити, що при виборі методики прогнозування ймовірності настання банкрутства підприємств, необхідно віддати перевагу отечественним методам, так як їх вагові коефіцієнти та інші складові орієнтації на специфіку української економіки.

Однак ні одна методика не може претендувати на використання в якості універсальної за причиною спеціалізації на будь-якому вигляді кризи.

Целесообразне застосування комплексної системи методів оцінки, це є відстеження динаміки зміни результативних показників за декількома з них, враховуючи той факт, що нормативні значення повинні розроблятися для кожної галузі та підгалузі індивідуально

Висновки до першого розділу

Сучасне суспільство прагне постійно покращувати рівень життя та умови життя, чого можна досягти тільки за рахунок економічного зростання і, звичайно ж, тільки за рахунок сталого розвитку компаній-виробників, що відповідають зростаючим потребам суспільства.

Стійке економічне зростання і сталий розвиток неможливо знайти одноманітними у жодній економічній системі, оскільки вони постійно перериваються перехідними фазами та економічної нестабільністю. Циклічні процеси та кризи – загальна риса еволюції та розвитку будь-якої системи. У цьому сенсі методи антикризового управління, інструменти діагностики, заходи боротьби і подолання криз ставляться до проблем антикризового управління.

Кризу прийнято описувати як складну ситуацію, негативну зміну або крах підприємства. У той самий час антикризове управління має особливості

у різноманітних галузях діяльності, потребують певного наукового і методологічного роз'яснення.

Своєчасне оздоровлення фінансової ситуації та визначення можливості фінансової кризи відіграють ключову роль у запобіганні організаційної кризи.

Система державного регулювання сфери банкрутства суб'єктів підприємництва стала формуватися одразу, як тільки Україна приступила до процесу постсоціалістичної трансформації власної економіки.

Інститут банкрутства був відновлений в Україні у 1992 р., коли був прийнятий перший Закон «Про банкрутство». Наступним етапом розвитку системи державного регулювання сфери неплатоспроможності в Україні стало прийняття Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (1999 р.). В теперішній час прийнят в дію Кодекс України з процедур банкрутства.

Отже, у зарубіжній практиці існує безліч моделей для діагностики та визначення ймовірності настання банкрутства, слід відзначити, що використання таких моделей в медичній практиці вимагає великих представництв із-за різних в законодавчій та інформаційній базі, із-за різної методики ураження інфляційних процесів, структурної капіталу.

Слід зазначити, що при виборі методики прогнозування ймовірності настання банкрутства підприємств, необхідно віддати перевагу отечественним методам, так як їх вагові коефіцієнти та інші складові орієнтації на специфіку української економіки.

Однак ні одна методика не може претендувати на використання в якості універсальної за причиною спеціалізації на будь-якому вигляді кризи.

Целесообразне застосування комплексної системи методів оцінки, це є відстеження динаміки зміни результативних показників за кількома з них, враховуючи той факт, що нормативні значення повинні розроблятися для кожної галузі та підгалузі індивідуально

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА»

2.1. Аналіз структури та динаміки джерел формування та напрямів використання фінансових ресурсів підприємства

ПАТ «Дослідно-експериментальний завод №20 цивільної авіації» у своїй діяльності керується законодавством України, положеннями Статуту, а також внутрішніми правилами, процедурами, регламентами та іншими внутрішніми нормативними документами, прийнятими згідно Статуту.

Предметом діяльності Товариства є:

- проведення наукових досліджень, розробка науково-технічної продукції, експериментальна обробка та впровадження прогресивних технологій;
- виконання технічного обслуговування, ремонту авіаційної техніки та доробок по бюлетеням, впроваджених Державним департаментом авіаційного транспорту України;
- освоєння технічного обслуговування та ремонту нових видів авіаційної техніки;
- розробка та виготовлення тренажерів авіаційної техніки;
- розробка та виготовлення стендів для наземної та бортової перевірки авіаційного устаткування;
- розробка конструкторської та технологічної документації по обслуговуванню та ремонту і доробкам авіаційної техніки;
- забезпечення підприємств та організацій України, а також закордонних авіапідприємств та авіакомпанії якісним ремонтом авіаційної техніки та обладнання;
- виготовлення нестандартного обладнання та запасних частин.

Аналіз джерел формування фінансових ресурсів передбачає розгляд абсолютних та відносних змін власних та позикових засобів підприємства.

Розглянемо показники структури та динаміки формування фінансових ресурсів ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» в 2018, 2019 та 2020 роках, які вказані у табл. 2.1, 2.2 і 2.3 відповідно.

Аналізуючи джерела формування фінансових ресурсів даного підприємства (табл. 2.1, 2.2, 2.3), можна побачити, що власний капітал «ДЕЗ №20 ЦА» має від'ємне значення, що продовжує збільшуватись. Абсолютне відхилення власного капіталу за аналізований період складає -2397,4 тис. грн.

Такий стан на підприємстві викликаний надлишком непокритих збитків, які збільшуються з 2018 по 2020 роки.

Це свідчить про потребу підприємства у позикових коштах для погашення збитків. Власний капітал складається зі статутного капіталу, який складає 192,5 тис. грн, тобто це вказує на неспроможність покрити збитки.

Довгострокові зобов'язання зменшились з 32743,80 тис. грн у 2018 році до 28515,60 тис. грн у 2020 році, що вказує на невелике покращення платоспроможності та фінансової самостійності ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА». Але поточні зобов'язання навпаки збільшились майже у два рази за три роки. Слід зазначити, що переважання короткострокових джерел у структурі позикових коштів є негативним фактором, який характеризує погіршення структури балансу і підвищення ризику втрати фінансової стійкості. Але можна припустити, що підприємство розширює масштаби своєї діяльності, причому здійснює вкладання коштів у поточні активи, у зв'язку з чим відбувається зростання поточних зобов'язань.

На підприємстві не утворюється додатковий капітал і резервний капітал. Не створюються забезпечення майбутніх витрат і платежів та доходи майбутніх періодів. Підприємство не використовує короткострокові кредити в своїй діяльності.

Це може бути зумовлено особливостями діяльності підприємства.

Таблиця 2.1

Структура та динаміка джерел формування фінансових ресурсів підприємства у 2018 році

Стаття пасиву	Абсолютна величина, тис. грн.		Питома вага, %		Зміни за період		
	на початок періоду	на кінець періоду	на початок періоду	на кінець періоду	в абсолютних величинах, тис. грн.	у питомій вазі, %	темп приросту, %
1. Власний капітал	-19593,10	-21048,10	-	-	-1455,00	1,26	7,43
1.1. Статутний капітал (пайовий капітал)	192,50	192,50	0,91	0,96	0,00	0,05	0,00
1.2. Додатковий капітал	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.3. Резервний капітал	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.4. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-19785,60	-21240,60	-	-	-1455,00	-	7,35
2. Забезпечення майбутніх витрат і платежів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
3. Довгострокові зобов'язання	32743,80	30239,20	155,44	151,33	-2504,60	-4,11	-
4. Поточні зобов'язання	7914,20	10791,00	37,57	54,00	2876,80	16,43	36,35
4.1. Короткострокові кредити	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
4.2. Кредиторська заборгованість	7914,20	10791,00	37,57	54,00	2876,80	16,43	36,35
5. Доходи майбутніх періодів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
БАЛАНС	21064,90	19982,10	100,00	100,00	-1082,80	0,00	-

Таблиця 2.2

Структура та динаміка джерел формування фінансових ресурсів підприємства у 2019 році

Стаття пасиву	Абсолютна величина, тис. грн		Питома вага, %		Зміни за період		
	на початок періоду	на кінець періоду	на початок періоду	на кінець періоду	в абсолютних величинах, тис. грн	у питомій вазі, %	темپ приросту, %
1. Власний капітал	-21048,10	-23275,70	-	-	-2227,60	1,26	10,58
1.1. Статутний капітал (пайовий капітал)	192,50	192,50	0,96	1,05	0,00	0,09	0,00
1.2. Додатковий капітал	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.3. Резервний капітал	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.4. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-21240,60	-23468,20	-	-	-2227,60	-	10,49
2. Забезпечення майбутніх витрат і платежів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
3. Довгострокові зобов'язання	30239,20	29452,40	151,33	161,18	-786,80	9,85	-
4. Поточні зобов'язання	10790,90	12096,50	54,00	66,20	1305,60	12,20	12,10
4.1. Короткострокові кредити	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
4.2. Кредиторська заборгованість	10791,00	12096,70	54,00	66,20	1305,70	12,20	12,10
5. Доходи майбутніх періодів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
БАЛАНС	19982,10	18273,20	100,00	100,00	-1708,90	0,00	-

Таблиця 2.3

Структура та динаміка джерел формування фінансових ресурсів підприємства у 2020 році

Стаття пасиву	Абсолютна величина, тис. грн		Питома вага, %		Зміни за період		
	на початок періоду	на кінець періоду	на початок періоду	на кінець періоду	в абсолютних величинах, тис. грн.	у питомій вазі, %	темپ приросту, %
1. Власний капітал	-23275,70	-21990,50	-	-	1285,20	1,26	-5,58
1.1. Статутний капітал (пайовий капітал)	192,50	192,50	1,05	1,00	0,00	-0,05	0,00
1.2. Додатковий капітал	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.3. Резервний капітал	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.4. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-23468,10	-22183,00	-	-	1285,10	-	-5,48
2. Забезпечення майбутніх витрат і платежів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
3. Довгострокові зобов'язання	29452,40	28515,60	161,18	147,92	-936,80	-13,26	-
4. Поточні зобов'язання	12096,50	12753,10	66,20	66,15	656,60	-0,05	5,43
4.1. Короткострокові кредити	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
4.2. Кредиторська заборгованість	12096,70	12753,10	66,20	66,15	656,40	-0,05	5,43
5. Доходи майбутніх періодів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
БАЛАНС	18273,20	19278,20	100,00	100,00	1005,00	0,00	-

Структура власного капіталу підприємства надана на рис. 2.1.

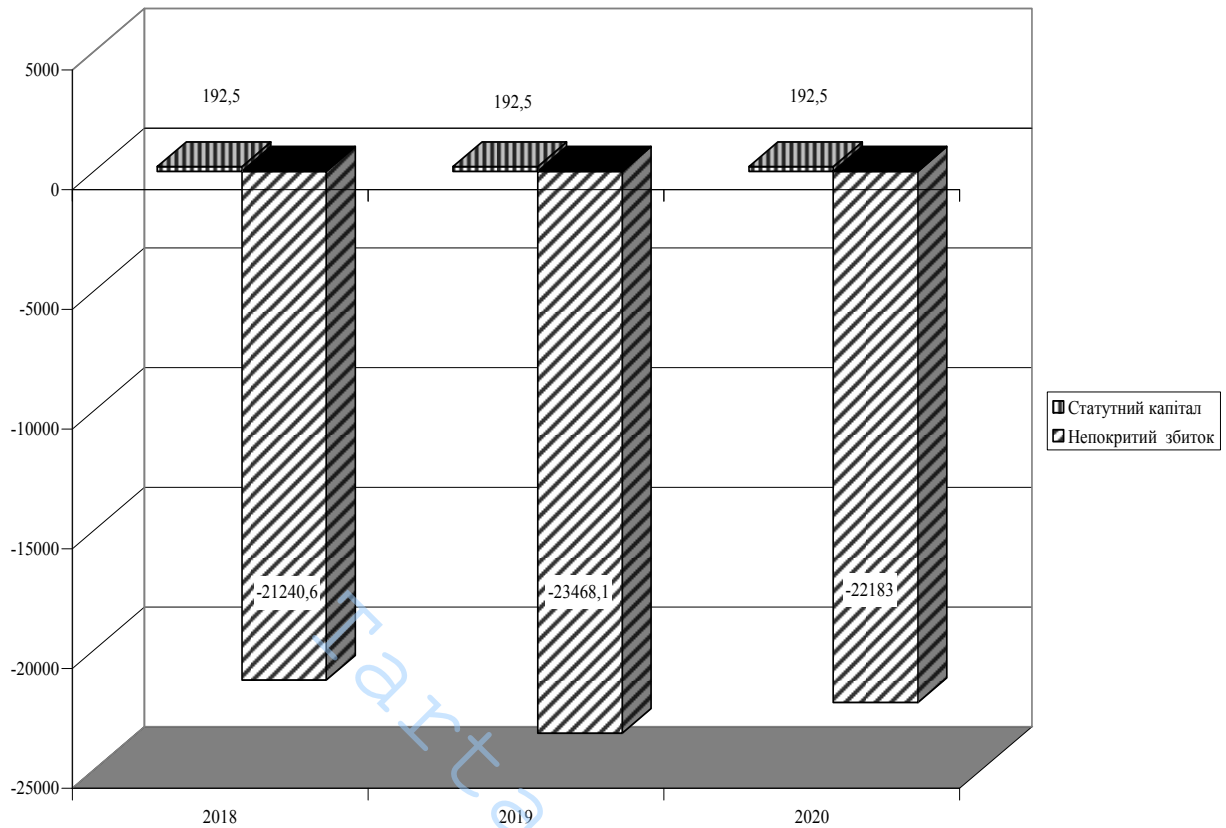

Рис. 2.1. Структура власного капіталу підприємства, тис.грн

При аналізі використання фінансових ресурсів підприємства необхідно визначити зміни в активах підприємства, зробити висновки про поліпшення або погіршення структури активів.

Структура активів дає загальне уявлення про фінансовий стан підприємства. Вона показує частку кожного компонента в активах і співвідношення позикових і власних коштів підприємства до зобов'язань.

Структура вартості активів відображає особливості кожного підприємства. Аналіз динаміки складу та структури активів дає змогу визначити величину збільшення чи зменшення всіх активів підприємства та окремих його видів.

Показники структурних змін відображають частку кожного виду активів у загальній зміні загальних активів. Їх аналіз дозволяє зробити

висновок, які активи інвестуються у знову залучені фінансові ресурси або будь-які скорочення активів через відтік фінансових ресурсів [36]

Вартість усього майна підприємства визначають за даними Балансу (ф. №1) як підсумок балансу або його валюта на певну календарну дату.

При аналізі складу майна підприємства доцільно оцінити динаміку окремих структурних складових майна і зробити обґрунтовані висновки щодо тих змін, які відбулися в його структурі. З цією метою зіставляють у динаміці частки окремих структурних елементів майна за низку періодів[52].

Структура активів підприємства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» в динаміці надано на рис. 2.2.

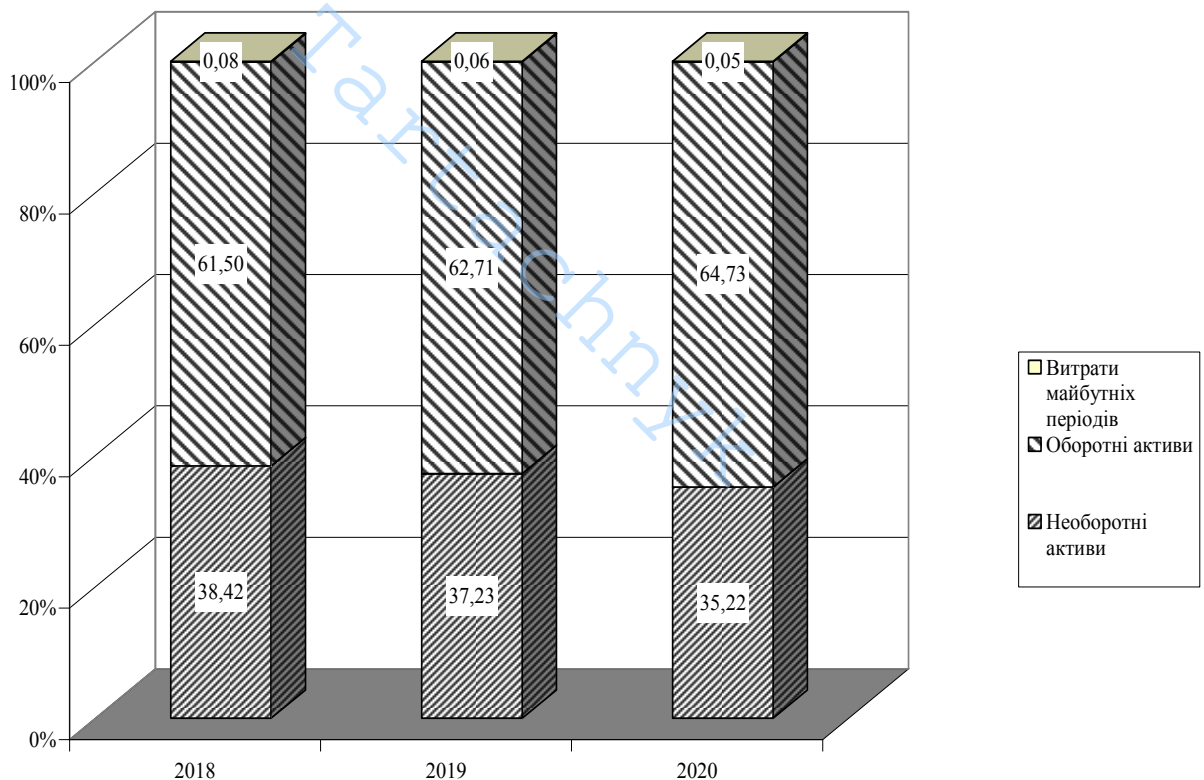

Рис. 2.2. Структура активів підприємства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» у 2018 – 2020 рр., %

Проаналізувавши таблиці 2.4, 2.5 і 2.6 та рис. 2.2 можна зробити такі висновки.

Таблиця 2.4

Структура та динаміка напрямів використання фінансових ресурсів підприємства у 2018 р.

Стаття активу	Абсолютна величина, тис. грн		Питома вага, %		Зміни за період			
	на початок періоду	на кінець періоду	на початок періоду	на кінець періоду	в абсолютних величинах, тис. грн	у питомій вазі, %	темпл приросту, %	у % до зміни підсумку балансу
1. Необоротні активи	8030,70	7677,90	38,12	38,42	-352,80	0,30	-	8030,70
1.1. Нематеріальні активи	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.2. Основні засоби	8030,70	7677,90	38,12	38,42	-352,80	0,30	-	8030,70
1.3. Довгострокові фінансові інвестиції	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.4. Довгострокова дебіторська заборгованість	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2. Оборотні активи	13013,30	12289,20	61,78	61,50	-724,10	-	-	13013,30
2.1. Запаси	4093,70	3364,40	19,43	16,84	-729,30	-	-	4093,70
2.2. Дебіторська заборгованість	8145,80	8034,70	38,67	40,21	-111,10	1,54	-	8145,80
2.3. Поточні фінансові інвестиції	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.4. Грошові кошти	30,90	9,30	0,15	0,05	-21,60	-	-	30,90
2.5. Інші оборотні активи	743,10	881,00	3,53	4,41	137,90	0,88	0,19	743,10
3. Витрати майбутніх періодів	20,80	15,00	0,10	0,08	-5,80	-	-	20,80
БАЛАНС	21064,80	19982,10	100,00	100,00	-1082,70	0,00	-	21064,80

Таблиця 2.5

Структура та динаміка напрямів використання фінансових ресурсів підприємства у 2019 році

Стаття активу	Абсолютна величина, тис. грн		Питома вага, %		Зміни за період			
	на початок періоду	на кінець періоду	на початок періоду	на кінець періоду	в абсолютних величинах, тис. грн	у питомій вазі, %	темп приросту, %	у % до зміни підсумку балансу
1. Необоротні активи	7677,90	6803,60	38,42	37,23	-874,30	-1,19	-0,11	79,42
1.1. Нематеріальні активи	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,53
1.2. Основні засоби	7677,90	6803,60	38,42	37,23	-874,30	-1,19	-0,11	85,30
1.3. Довгострокові фінансові інвестиції	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.4. Довгострокова дебіторська заборгованість	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5,35
2. Оборотні активи	12289,20	11459,40	61,50	62,71	-829,80	1,21	-0,07	20,45
2.1. Запаси	3364,40	2983,40	16,84	16,33	-381,00	-0,51	-0,11	2,64
2.2. Дебіторська заборгованість	8034,70	7573,00	40,21	41,44	-461,70	1,23	-0,06	12,63
2.3. Поточні фінансові інвестиції	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.4. Грошові кошти	9,30	86,60	0,05	0,47	77,30	0,43	8,31	1,35
2.5. Інші оборотні активи	881,00	816,30	4,41	4,47	-64,70	0,06	-0,07	6,53
3. Витрати майбутніх періодів	15,00	10,20	0,08	0,06	-4,80	-0,02	-0,32	0,13
БАЛАНС	19982,10	18273,20	100,00	100,00	-1708,90	0,00	-0,09	100,00

Таблиця 2.6

Структура та динаміка напрямів використання фінансових ресурсів підприємства у 2020 році

Стаття активу	Абсолютна величина, тис. грн		Питома вага, %		Зміни за період			
	на початок періоду	на кінець періоду	на початок періоду	на кінець періоду	в абсолютних величинах, тис. грн	у питомій вазі, %	темп приросту, %	у % до зміни підсумку балансу
1. Необоротні активи	6803,60	6789,90	37,23	35,22	-13,70	-2,01	0,00	10,97
1.1. Нематеріальні активи	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,13
1.2. Основні засоби	6803,60	6520,00	37,23	33,82	-283,60	-3,41	-0,04	9,72
1.3. Довгострокові фінансові інвестиції	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,62
1.4. Довгострокова дебіторська заборгованість	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,50
2. Оборотні активи	11459,40	12478,10	62,71	64,73	1018,70	2,01	0,09	110,92
2.1. Запаси	2983,40	2653,50	16,33	13,76	-329,90	-2,56	-0,11	3,17
2.2. Дебіторська заборгованість	7573,00	9545,00	41,44	49,51	1972,00	8,07	0,26	104,09
2.3. Поточні фінансові інвестиції	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.4. Грошові кошти	86,60	105,70	0,47	0,55	19,10	0,07	0,22	4,98
2.5. Інші оборотні активи	816,30	173,90	4,47	0,90	-642,40	-3,57	-0,79	5,02
3. Витрати майбутніх періодів	10,20	10,20	0,06	0,05	0,00	0,00	0,00	0,05
БАЛАНС	18273,20	19278,20	100,00	100,00	1005,00	0,00	0,05	100,00

Склад оборотних активів у динаміці надано на рис. 2.3

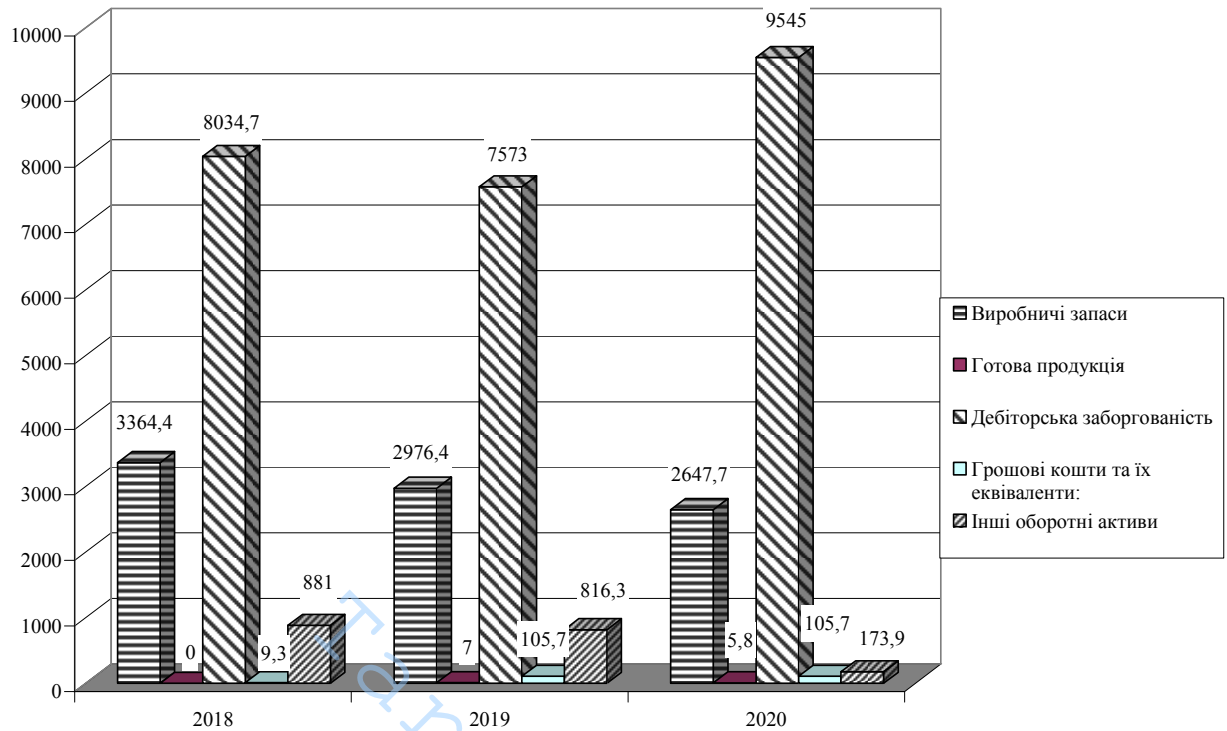

Рис. 2.3. Склад оборотних активів у динаміці, тис.грн.

Структура оборотних активів підприємства у 2018 – 2020 рр. надано на рис. 2.4.

Щодо необоротних активів, їх абсолютне значення коливається між 6803,6 і 6789,9 тис. грн у 2020 році, 7677,9 і 6803,6 тис. грн у 2019 році, а у 2018 році показник майже не змінюється від початку до кінця року. Структура необоротних активів складається переважно з основних засобів.

Оборотні активи збільшились від 12289,2 тис. грн на кінець 2018 року до 12478,1 тис. грн на кінець 2020 року (рис. 2.3), що вказує на зростання мобільності активів, і це може сприяти прискоренню оборотності активів підприємства.

Запаси протягом аналізованого періоду зменшуються 4093,7 тис. грн на початок 2018 року, 2983,4 тис. грн у 2019 році і 2653,5 тис. грн у 2020 році.

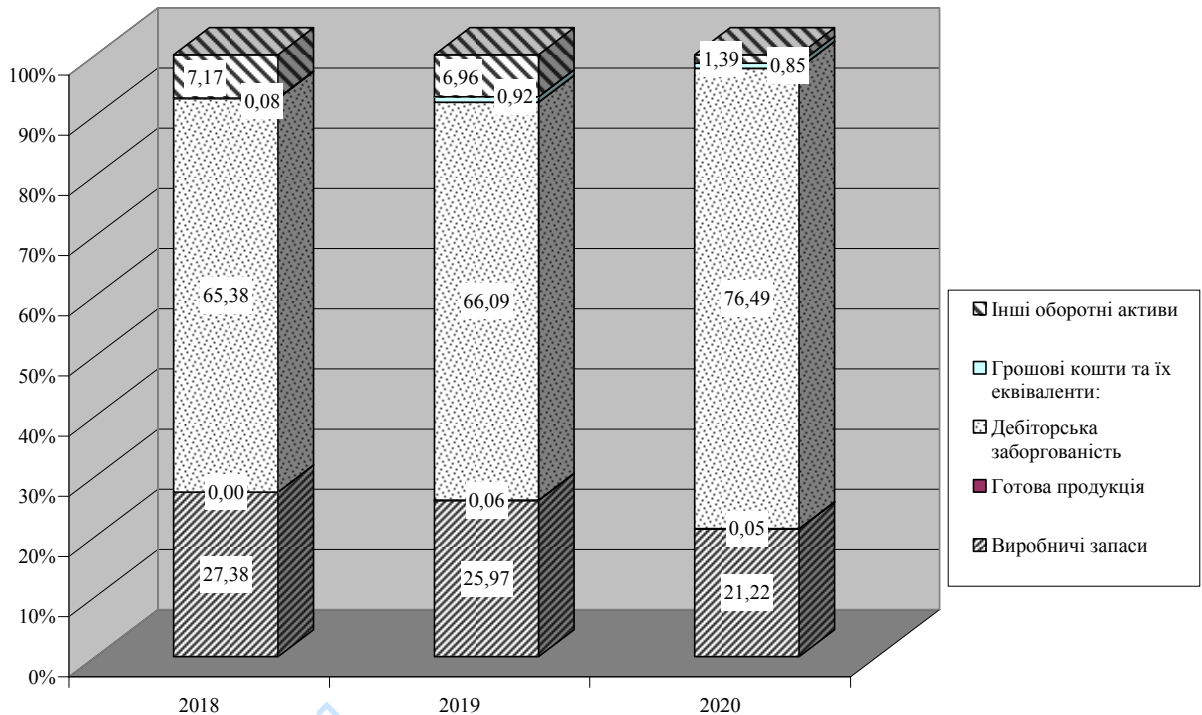

Рис. 2.4. Структура оборотних активів підприємства
у 2018 – 2020 рр., %

Необоротні активи майже повністю складаються з основних засобів виробництва. Таке явище пов'язано з особливостями діяльності підприємства – значну вартість необоротних коштів складають приладдя та техніка. Структура необоротних активів не зазнала значних змін, а частка основних засобів зменшувалась разом із зменшенням суми необоротних активів за причиною зносу.

Значна частка в оборотних коштах належить дебіторській заборгованості. Зокрема її величина у 2018 році становила 62,6% усіх оборотних активів, а у 2020 році – 76,5%. Такий ріст дебіторської заборгованості – це негативне явище, яке свідчить про проблеми, пов'язані з оплатою послуг та продукції підприємства.

Довгострокові фінансові вкладення відсутні, що вказує на погіршення фінансового стану підприємства. Кредиторська заборгованість більше ніж дебіторська, що вказує на пасивне сальдо, тобто підприємство фінансувало

свої запаси і відстрочки платежів своїх боржників за рахунок невиконання платежів своїм комерційним кредиторам. Частка грошових коштів у структурі оборотних активів зросла на 0,4% від 2018 до 2020 року. Дане підприємство має легку структуру активів.

Тому що частка необоротних активів у сукупних активах складає 38,12% у 2018 році, 37,23% у 2018 році та 35,22% у 2019 році, тобто вона не перевищує 40%, які визначають як межу переходу підприємства від легкої структури активів до важкої. На даному підприємстві цей показник нижче за початковий (40%), що свідчить про мобільність майна підприємства.

Підводячи підсумок слід зазначити, що більшу частку активів підприємства складають оборотні активи, як це показано на діаграмі вище, тобто структура майна підприємства є мобільною. Власного капіталу недостатньо щоб формувати необоротні активи та покривати поточні витрати, джерелом фінансування таких витрат виступають довгострокові зобов'язання, але і тут короткострокові пасиви займають провідне місце.

Джерелом виступає власний капітал і кредиторська заборгованість. Тобто підприємству необхідно залучати довгострокові кредити та інвестиції, адже таке джерело фінансування як довгострокові та короткострокові вкладення на підприємстві зовсім відсутні. ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» здійснює свою діяльність у галузі будівництва, що на наш час є досить актуальним, а отже необхідно додати зусиль для підвищення інвестиційної привабливості фірми, адже інвестиції можуть значно покращити її фінансовий стан.

2.2. Методика діагностики ймовірності банкрутства О.О. Терещенка

Забезпечення стабільного функціонування підприємств в конкурентних умовах ринкової економіки вимагає постійної діагностики їхнього фінансового стану з метою своєчасного виявлення негативних змін і застосування за необхідності антикризових заходів. У свою чергу, це

передбачає використання науково обґрунтованих моделей оцінки платоспроможності та ймовірності банкрутства, які враховують особливості фінансово-економічної діяльності об'єктів аналізу. Зокрема, суб'єктам малого бізнесу необхідні прості та доступні інструменти моніторингу власного фінансового стану та прогнозування фінансової спроможності інших підприємств [22].

На підприємстві ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» оцінку ймовірності банкрутства надають за допомогою горизонтального та вертикального аналізу балансу підприємства, показників ліквідності та платоспроможності. Але такий механізм оцінки не дає достатньо чіткої та правдивої картини стану фірми. Тому описаний нижче алгоритм створення інтегрального показника дасть можливість більш детально оцінити фінансовий стан та отримати адекватні результати.

Слід зазначити, що наведеним вимогам максимально відповідають дискримінантні моделі діагностики банкрутства, які враховують найважливіші показники, що визначають фінансовий стан підприємства. Дискримінантна модель – це лінійна функція, де показники фінансового стану підприємства є змінними і враховують певні коефіцієнти залежно від ступеня їхнього впливу на платоспроможність та ймовірність банкрутства. При цьому прогнозування фінансової неплатоспроможності здійснюється на основі порівняння значення функції з відповідним критичним значенням [16].

Зважаючи на фінансові особливості діяльності малих підприємств, актуальною є розробка дискримінантної моделі діагностики їхнього фінансового стану. Вибір цього виду моделей зумовлений тим, що вони не вимагають складних обчислень, спеціальних знань, що актуально для таких підприємств, де, як правило, немає спеціалістів із фінансового аналізу.

Використання цих моделей у вітчизняних умовах призводить до отримання істотно викривлених результатів. Зарубіжні моделі було розроблено з використанням вибіркової сукупності підприємств інших країн, тому враховані параметри та ступінь їхнього впливу на ймовірність

банкрутства істотно відрізняються від вітчизняних. Так, наприклад, застосування цих моделей в Україні ускладнюється тим, що в усіх зарубіжних моделях вирішальне значення для прогнозування банкрутства має показник рентабельності, оскільки зарубіжні підприємства намагаються відобразити у звітності якнайбільший прибуток для підвищення курсу своїх акцій. Для українських підприємств у сучасних умовах більш актуальними є показники, які відображають формування та дотримання нормальних співвідношень у структурі активів і джерел фінансування, рівень їхньої оборотності. Також західні моделі часто включають показники, розраховані за ринковою вартістю капіталу, яку через нерозвиненість українського фондового ринку практично неможливо достовірно визначити [40].

Тому зважаючи на вітчизняну економіку для побудови дискримінантної моделі слід враховувати не тільки дані фінансової звітності підприємств, а й таких показників, які неможливо точно виміряти.

До них належать зовнішні, або екзогенні (які не залежать від діяльності підприємства), та внутрішні, або ендогенні (що залежать від підприємства).

Головними екзогенними факторами фінансової кризи на підприємстві можуть бути:

- спад кон'юнктури в економіці в цілому;
- зменшення купівельної спроможності населення;
- значний рівень інфляції;
- нестабільність господарського та податкового законодавства;
- нестабільність фінансового та валютного ринків;
- посилення конкуренції в галузі;
- криза окремої галузі;
- сезонні коливання;
- посилення монополізму на ринку;
- дискримінація підприємства органами влади та управління;

– політична нестабільність у країні місцезнаходження підприємства або в країнах підприємств-постачальників сировини (споживачів продукції);

– конфлікти між засновниками (власниками) [67].

Вплив зовнішніх факторів кризи, як правило, має стратегічний характер. Вони зумовлюють фінансову кризу на підприємстві, якщо менеджмент помилково або несвоєчасно реагує на них, тобто якщо відсутня система раннього попередження та реагування, одним із завдань якої є прогнозування банкрутства чи така система функціонує недосконало.

Можна виділити велику кількість ендогенних факторів фінансової кризи. З метою систематизації, їх можна згрупувати в такі блоки [63]:

- низька якість менеджменту;
- дефіцити в організаційній структурі;
- низький рівень кваліфікації персоналу;
- недоліки у виробничій сфері;
- прорахунки в галузі постачання;
- низький рівень маркетингу та втрата ринків збуту продукції;
- прорахунки в інвестиційній політиці;
- брак інновацій та раціоналізаторства;
- дефіцити у фінансуванні;
- цілковитий брак контролінгу або незадовільна робота його служб.

За методологією дискримінантного аналізу О. О. Терещенком була розроблена модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства на основі даних українських суб'єктів господарювання. Вона ґрунтується на іншому наборі показників, які мають вирішальний вплив на фінансову стійкість підприємства саме в українських умовах [70].

Модель О. О. Терещенка існує у двох варіантах. Перший – це універсальна модель, що включає 6 показників і побудована на основі даних

850 підприємств різних галузей. Друга модель містить 10 показників і враховує диференціацію підприємств за галузями.

Особливістю методики О.О. Терещенка є те, що вона має зміщені оцінки. У ній зроблено акцент на зменшенні помилкового віднесення фінансово неспроможних підприємств до групи стійких. Така асиметричність має на меті відвести інвестора від ризикового вкладання коштів, але знижує точність прогнозу в цілому. Іншим суттєвим недоліком цієї моделі є широкий інтервал невизначеності.

Зарубіжні та вітчизняні дискримінантні моделі, крім галузевої моделі О.О. Терещенка, як правило, позиціонуються як універсальні. Тобто вони не містять чітких рекомендацій щодо того, для яких підприємств їх можна застосовувати найбільш ефективно, а для яких – взагалі не слід.

Аналіз цих моделей свідчить про те, що вони спрямовані, насамперед, на прогнозування банкрутства великих і середніх підприємств, тому точність прогнозу щодо підприємств малого бізнесу є невелика. Деякі методики взагалі неможливо застосовувати для аналізу фінансового стану малих підприємств. Такі моделі спираються на показники, які або не відображаються у звітності малого підприємства (наприклад, Cash-flow), або не є характерними для малого підприємства (наприклад, ринковий курс акцій) [16].

Тому розробка дискримінантної моделі оцінки платоспроможності та ймовірності банкрутства вітчизняних малих підприємств на підставі їхньої фінансової звітності є дуже актуальною.

Методика побудови моделі множинної регресії передбачає послідовну реалізацію такого алгоритму.

Етап 1. Формування вибіркової сукупності. Добираються дані фінансової звітності фінансово стійких підприємств і банкрутів для попереднього аналізу. Кількість підприємств в обох групах має бути однаковою та щонайменше вдвічі перевищувати кількість обраних для аналізу показників.

Етап 2. Вибір незалежних змінних. Необхідно обрати такі показники фінансового стану, за якими можна було б зробити висновки про ймовірність банкрутства підприємства. Для отримання найбільш точного прогнозу обрані показники повинні відповідати певним характеристикам [69].

По-перше, вони повинні бути максимально об'єктивними, тобто відображати реальний стан підприємства. Недоцільно включати в модель показники, значення яких можуть бути викривлені через махінації зі звітністю (наприклад, показники рентабельності).

По-друге, ефективність моделі вища за максимальної міжгрупової та мінімальної внутрішньогрупової варіації. Тобто значення показників повинні істотно коливатися при зміні фінансового стану зі стійкого на кризовий і водночас бути наближеними всередині кожної групи. Щоб зменшити внутрішньогрупову варіацію, із вибіркової сукупності доцільно вилучити елементи, для яких змінні моделі набувають екстремальних значень.

По-третє, необхідно добирати чинники з найменшою парною кореляцією. Кожен з обраних чинників повинен репрезентувати певну групу показників фінансового стану. Також варто уникати поєднання двох показників, які розраховуються за одним параметром (наприклад, рентабельність власного капіталу та оборотність власного капіталу).

По-четверте, обрані чинники не повинні бути мультиколінеарними, тобто між усіма показниками моделі не повинно бути кореляційного зв'язку [38,40].

Вважається, що дискримінантна модель повинна містити не більше 5–7 показників.

Якщо усі показники позитивно впливають на зростання інтегрального значення функції Z , то дискримінантну модель можна записати у вигляді:

$$Z = a_0 + \sum (a_i \times X_i) = a_0 + a_1 \times X_1 + a_2 \times X_2 + a_3 \times X_3 + a_4 \times X_4; \quad (2.1)$$

де a_0 – вільний член рівняння;

a_i – коефіцієнт, який характеризує зміну інтегрального значення функції за зміни відповідного факторного показника на одиницю;

X_i – значення відповідного факторного показника.

Етап 3. Розрахунок незалежних змінних здійснюється для елементів кожної групи окремо. За результатами розрахунків будується дві матриці незалежних змінних, у яких кількість стовпців дорівнює кількості змінних моделі, а кількість рядків – величині вибіркової сукупності.

Етап 4. Розрахувавши середнє значення кожного з показників обох груп, отримаємо два вектори-рядки. Після цього знаходимо вектор різниці між середніми значеннями незалежних змінних для двох груп.

Етап 5. Побудова двох коваріаційних матриць значень незалежних змінних для першої (W1) і другої (W2) групи підприємств на підставі формули 2. 1.

$$W = \begin{bmatrix} \sigma_{a_0}^2 & cov(a_0, a_1) & \dots & cov(a_0, a_n) \\ cov(a_1, a_0) & \sigma_{a_1}^2 & \dots & cov(a_1, a_n) \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ cov(a_n, a_0) & cov(a_n, a_1) & \dots & \sigma_{a_n}^2 \end{bmatrix}, \quad (2. 2)$$

Вказані у вищеподаній формулі 2. 2 відповідають таким елементам:

$cov(a_i, a_j)$ – коваріація i -того і j -того показників (математичне очікування добутку відхилень випадкових величин від їх математичного очікування); $\sigma_{a_i}^2$ – дисперсія i -того показника (математичне очікування квадрата відхилення випадкової величини від її математичного очікування).

Етап 6. Знаходження середньої коваріаційної матриці W , кожен елемент якої є середнім арифметичним відповідних елементів матриць $W1$ і $W2$.

Етап 7. Знаходження оберненої (інвертованої) матриці W^{-1} та вектора ненормованих дискримінантних коефіцієнтів, який є добутком вектора різниці між середніми значеннями незалежних змінних та інвертованої матриці.

Етап 8. Нормування дискримінантних коефіцієнтів здійснюється за таким алгоритмом:

$$a_{i \text{ norm}} = \frac{a_i}{\sqrt{a^T W_a}} \quad (2.3)$$

де a_i – відповідні значення коефіцієнтів;

a^T – вектор дискримінантних коефіцієнтів;

W_a – коваріаційна матриця суми квадратів внутрішньогрупових відхилень.

Одержані коефіцієнти будуть параметрами дискримінантної моделі.

Етап 9. Визначення критичного значення інтегрального показника – лінії поділу груп. Критичне значення розраховується за формулою:

$$Z_k = \frac{Z_{1C} + Z_{2C}}{2}, \quad (2.4)$$

де Z_k – критичне значення дискримінантної функції;

Z_{1C}, Z_{2C} – середні значення інтегрального показника для першої і другої груп підприємств.

$Z < 0$ – фінансовий стан підприємства незадовільний, воно перебуває у кризі або під її загрозою;

$Z > 0$ – фінансовий стан підприємства є задовільним, а дискримінантна функція набуває вигляду:

$$Z = 0,0820 \times X_1 + 0,0209 \times X_2 + 0,0987 \times X_3 + 0,9915 \times X_4 - 1,253 \quad (2.5)$$

Етап 10. Перевірка правильності прогнозу, оцінка адекватності моделі.

Розроблена модель має належний рівень адекватності, який засвідчує можливість її широкого застосовування в практиці аналізу та комплексної оцінки фінансового стану малих підприємств при дослідженні їхньої

платоспроможності, кредитоспроможності, інвестиційної привабливості та санаційної спроможності.

Використання даних етапів дозволить створити на підприємстві ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» інтегральну модель для оцінки ймовірності банкрутства. Дана модель дозволяє визначити самостійно найбільш впливові фактори та ступіні їх значущості, що допоможе краще урахувати розмір підприємства та специфіку його діяльності, а тобто підвищити адекватність отриманих у майбутньому результатів.

2.3. Розрахунок ймовірності банкрутства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА»

Після світової економічної кризи актуальність необхідності діагностики банкрутства на підприємстві та боротьби з ним значно підвищилась. Криза закінчилась, почався період відновлення економіки та ліквідації її наслідків.

Нажаль в Україні на наш час фірм – банкрутів стає дедалі більше, а системи подолання неплатоспроможності, оздоровлення бізнесу розвиваються з дуже низьким темпом, що не дозволяє вітчизняним підприємствам використовувати їх на практиці для боротьби з нестійким фінансовим станом.

У першому та другому розділах дипломної роботи були детально розглянуті теоретичні основи різних моделей діагностики неплатоспроможності підприємства. У цьому розділі подані розрахунки результатів використання даних моделей, а саме: Альтмана, Спрінгейта, Таффлера та Терещенка [38]. За отриманими результатами визначено, які моделі більш доцільно використовувати вітчизняним підприємствам на основі звітності ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА».

Універсальна модель Альтмана:

$$Z = 1,2 K_{об} + 1,4 K_{нп} + 3,3 K_r + 0,6 K_{п} + 1,0 K_{в} , \quad (2. 6)$$

де Коб – частка оборотних засобів у активах, тобто відношення поточних активів до загальної суми активів підприємства;

Коб – власний оборотний капітал/сума активів

Кнп — рентабельність активів, обчислена за нерозподіленим прибутком, тобто як відношення нерозподіленого прибутку звітного року й минулих років до загальної суми активів;

Кнп – нерозподілений прибуток/сума активів

Кр – рентабельність активів, обчислена за прибутком від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

Кр – прибуток до сплати відсотків/сума активів

Кп – коефіцієнт покриття за ринковою вартістю власного капіталу, тобто відношення ринкової вартості акціонерного капіталу (вся ринкова вартість акцій підприємства) до короткострокових зобов'язань (для підприємств, що не емітують акції, цей коефіцієнт розраховується, виходячи з величини статутного фонду і додаткового капіталу з урахуванням ставки дисконтування вартості акцій аналогічних підприємств);

Кп – власний капітал/позиковий капітал

Кв – віддача всіх активів, тобто відношення виручки від реалізації до загальної суми активів.

Кв – об'єм продажів/сума активів [10]

Коефіцієнти 1,2; 1,4; 3,3; 0,6; 1,0 — вибрано емпірично в результаті аналізу великої кількості підприємств. Розрахунки проведені за допомогою програми MSExcel, результати подані у табл 2.7.

Залежно від значення Z прогнозується можливість банкрутства:

до 1,8 – дуже висока;

від 1,81 до 2,7 – висока;

від 2,8 до 2,9 – можлива;

понад 3,0 – дуже низька.

Отже, всі результати підтверджують дуже високий ризик банкрутства, хоча й у 2020 ситуація трохи змінюється на краще.

Точність прогнозу в цій моделі протягом одного року становить 95 %, двох років – 83 %. Це досить висока точність, але недолік моделі полягає в тому, що її, по суті, доцільно використовувати тільки щодо великих компаній, які котирують свої акції на біржах.

Таблиця 2.7

Значення факторів за 2018-2020 рр.

Показники	2018	2019	2020
Частка оборотних засобів у активах, тобто відношення поточних активів до загальної суми активів підприємства	0,62	0,63	0,65
Рентабельність активів, обчислена за нерозподіленим прибутком	- 1,06	- 1,28	- 1,15
Рентабельність активів, обчислена за прибутком від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	- 0,07	- 0,23	0,06
Коефіцієнт покриття за ринковою вартістю власного капіталу, тобто відношення ринкової вартості акціонерного капіталу	- 0,51	- 0,56	- 0,53
Віддача всіх активів	- 0,09	- 0,03	0,04
Z Альтмана	- 1,37	- 2,16	- 0,91

Особливістю даної моделі є те, що усі коефіцієнти розраховані на основі статистики результатів діяльності підприємств США. Тому можна припустити, що оцінка імовірності банкрутства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» з використанням даної моделі може бути недостовірною.

Модель Спрингейта [46]:

$$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66J + 0,4D; \quad (2.7)$$

де А – робочий капітал / загальна вартість активів;

В – оподатковуваний прибуток і проценти / загальна вартість активів;

J – оподатковуваний прибуток / короткострокова заборгованість;

D – обсяг продажу / загальна вартість активів.

Коефіцієнти вибрано емпірично в результаті аналізу великої кількості підприємств. Розрахунки проведені за допомогою продукту MSExcel, результати подані у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Значення показників за моделлю Спрінгейта

Показники	2018	2019	2020
A – робочий капітал / загальна вартість активів	0,07	– 0,03	– 0,01
B – оподатковуваний прибуток і проценти / загальна вартість активів	0,30	1,49	0,63
J – оподатковуваний прибуток / короткострокова заборгованість	0,75	3,60	1,26
D – обсяг продажу / загальна вартість активів	0,25	1,20	0,52
Z – модель Спрінгейта	1,59	7,4	2,96

Вважається, що точність прогнозування банкрутства за цією моделлю становить 92%, однак згодом цей показник меншає. Якщо $Z < 0,862$, то підприємство вважається потенційним банкрутом.

Отже за отриманими результатами можна зробити висновок, що у 2018 році підприємство мало високий рівень ризику стати банкрутом, у 2019 році ситуація значно покращилась до невисокого рівню ризику банкрутства і в 2020 році рівень знизився до середнього. Але за результатами фінансової діяльності ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» найгірша ситуація спостерігається у 2019 році, що не співпадає з результатами за моделлю, а отже ця модель не може адекватно відтворити стан даної фірми, причиною цього можливо є неправильний вибір факторів діагностики згідно зі специфікою підприємства.

Модель Таффлера [61].

Наступна прогнозна модель – Таффлера. Методика її розробки аналогічна моделі Альтмана, але відмінності полягають у інформаційній базі, що використовувалися для їх розробки (модель Таффлера побудована на інформаційній базі підприємств Великобританії та з урахуванням кількості та змісту факторів, що використовувались в ході аналізу).

Британський учений Р. Таффлер (Taffler) запропонував 1977 року чотирифакторну прогнозну модель, використавши такий підхід:

$$Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4; \quad (2.8)$$

де X_1 - операційний прибуток / короткострокові зобов'язання;

X_2 - оборотні активи / сума зобов'язань;

X_3 - короткострокові зобов'язання / сума активів;

X_4 - виторг / сума активів.

Коефіцієнти вибрано емпірично в результаті аналізу великої кількості підприємств. Розрахунки проведені за допомогою продукту MSExcel, результати подані у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Значення показників за моделлю Таффлера

Показники	2018	2019	2020
X_1 – операційний прибуток / короткострокові зобов'язання	0,001857	0,003935	0,01
X_2 – оборотні активи / сума зобов'язань	0,49	0,44	0,47
X_3 – короткострокові зобов'язання / сума активів	-0,07	-0,23	0,07
X_4 – виторг / сума активів	-0,29	-0,19	0,13
Z – за моделлю Таффлера	0,26	0,3	0,33

Якщо величина Z -рахунку більша ніж 0,3, це свідчить, що фірма має непогані довгострокові перспективи, а якщо менше ніж 0,2, то банкрутство більш ніж ймовірно [71].

Отже, за результатами даної моделі підприємство має довгострокові перспективи, тобто виходить з кризового стану. Як бачимо, в моделі Таффлера ключовим є показник прибутковості, який в основному відповідає за вірогідність настання банкрутства. Для країн з розвинутою ринковою економікою, дійсно, прибуток може виступати і виступає, як ключовий показник фінансового стану фірми, оскільки саме прибуток є не лише

номінальною, але і реальною метою існування підприємства. Для розвинених країн відсутність прибутку або негативні його значення говорять про неефективність господарської діяльності, управління фінансовими ресурсами і підприємством в цілому.

Проте в наших економічних реаліях прибуток є швидше інструментом оптимізації фіскальних витрат і його відсутність зовсім не обов'язково говорить про неефективність діяльності фірми і її майбутнє банкрутство.

Таким чином, приходимо до висновку, що західні методики не можуть (без істотних доопрацювань) застосовуватись на підприємствах України, оскільки в їх основі лежать невірні (для наших реалій) передумови. Отже, необхідно розробити нові методики прогнозування банкрутства підприємств, які б працювали в наших умовах.

Модель Терещенка [63, 68]:

Розрахунок інтегральної величини базується на шести показниках, які більш адекватно відображають фінансовий стан вітчизняних підприємств:

$$Z = 0,4X_1 + 0,75X_2 + 0,15X_3 + 0,42X_4 + 1,8X_5 + 0,063X_6 - 2,16; \quad (2.9)$$

де X_1 – високоліквідні активи/виручка від реалізації;

X_2 – всього активів/позикові кошти;

X_3 – чистий прибуток/всього активів;

X_4 – чистий прибуток/виручка від реалізації;

X_5 – виробничі запаси/виручка від реалізації;

X_6 – виручка від реалізації/всього активів.

Розрахунки, проведені за допомогою продукту MSExcel, результати подані у таблиці 2.10.

Якщо Z – менше $-0,55$, то фінансовий стан підприємства незадовільний; якщо $-0,55 < Z < 0,55$ – однозначні висновки щодо фінансового стану підприємства зробити неможливо, необхідно провести додатковий аналіз; якщо $Z > 0,55$ – фінансовий стан підприємства є задовільним.

Отже, за отриманими результатами фінансовий стан ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» у 2018 році показник дорівнює -0,7, стан підприємства – незадовільний, у 2019 році показник знизився до -1,6, а в 2020 році показник підвищився до -1,24, але оцінка стану фірми залишається негативною. Якщо надалі цей показник буде зростати цілком можливо, що підприємство вийде з кризи.

Таблиця 2.10

Значення показників за моделлю Терещенка

Показники	2018	2019	2020
X ₁ – високоліквідні активи/виручка від реалізації	0,001857	0,003935	0,01
X ₂ – всього активів/позикові кошти	0,49	0,44	0,47
X ₃ – чистий прибуток/всього активів	-0,07	-0,23	0,07
X ₄ – чистий прибуток/виручка від реалізації	-0,29	-0,19	0,13
X ₅ – виробничі запаси/виручка від реалізації	0,67	0,14	0,26
X ₆ – виручка від реалізації/всього активів	0,25	1,20	0,52

Застосування різноманітних методик фінансової діагностики дало суперечливі результати. Зробивши розрахунки ймовірності банкрутства підприємства можна зробити порівняльну характеристику використаних моделей і обрати найбільш адекватну (табл. 2.11).

Узагальнені моделі й методи дослідження розвитку прогнозування фінансової неспроможності підприємств дають змогу наголосити на таких проблемах використання дискримінантних моделей в Україні: моделі побудовані за даними іноземних компаній, а будь-яка країна має свою специфіку (про це свідчать дослідження британських учених); наявні розбіжності щодо врахування вагомості окремих показників у моделях; на формування деяких показників значно впливає інфляція; балансова вартість окремих активів не відповідає їх ринковій вартості.

Таблиця 2.11

Застосування дискримінантних моделей діагностики банкрутства на ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА»

Назва моделі	Використані показники при розрахунках	Стан підприємства			Адекватність отриманих результатів	Недоліки моделі
		2018	2019	2020		
Альтмана	сума активів; власний капітал; позиковий капітал; нерозподілений прибуток; прибуток до сплати відсотків; оборотний капітал; об'єм продажів	-1,37 < 1,8 - дуже високий ризик банкрутства	-2,16 < 1,8 - дуже високий ризик банкрутства	-0,91 < 1,8 - дуже високий ризик банкрутства	У 2018 році результат не відповідає дійсності, тому що показник нижче ніж у 2020, хоча стан фірми на 2018 рік був краще ніж у 2020 році, але стан підприємства визначений вірно	Модель не пристосована до умов української економіки
Спрінгейта	робочий капітал; оподатковуваний прибуток і проценти; короткострокова заборгованість; обсяг продажу; сума активів	1,59 > 0,862 - фірмі не загрожує банкрутство	7,4 > 0,862 - фірмі не загрожує банкрутство	2,96 > 0,862 - фірмі не загрожує банкрутство	Результати зовсім не відповідають дійсності	Модель не пристосована до умов української економіки
Таффлера	операційний прибуток; оборотні активи; сума зобов'язань; короткострокові зобов'язання; сума активів; виручка	0,26 > 0,2 - ризик банкрутства не високий	0,3 > 0,2 - задовільний стан підприємства	0,33 > 0,3 - задовільний стан підприємства	Отримані результати не відповідають дійсності	Модель не пристосована до умов української економіки
Терещенко	високоліквідні активи; виручка від реалізації; всього активів; позикові кошти; чистий прибуток; виробничі запаси	-0,7 < -0,55 - ризик банкрутства	-1,6 < -0,55 - високий ризик банкрутства	-1,24 < -0,55 - високий ризик банкрутства	Отримані результати адекватно описують оцінку ймовірності банкрутства підприємства	модель розроблена для вітчизняних підприємств

Таким чином, можемо відзначити наступне, не дивлячись на важливість проблеми, фінансові аналітики в Україні на сьогодні фактично не мають у розпорядженні інструментів прогнозування банкрутства. Оскільки зарубіжні методики недоцільно використовувати через їх невідповідність умовам української економіки.

Вже докладено зусиль для адаптації західних методів і створення на їх основі нових методів. Але вони мають деякі особливості, які обмежують масштаб організаційних можливостей. В Україні є один прийнятний метод прогнозування банкрутства. На Україні є фактично одна прийнятна методика прогнозування банкрутства, але недостатній об'єм інформації після неї не дозволяє рекомендувати її для використання аналітиками.

Слід зазначити, що необхідні вітчизняні розробки для прогнозування банкрутства підприємств. Основна проблема - це основа для аналізу. Це пояснюється тим, що обчислювальні та моделювальні алгоритми можуть бути запозичені у західних дослідників.

Метод прогнозування доцільно використовувати при створенні середнього та великого бізнесу. Тому за основу аналізу необхідно використовувати результати їх діяльності.

Висновки до другого розділу

Проведено аналіз та дана оцінка діяльності ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА».

Підводячи підсумок слід зазначити, що більшу частку активів підприємства складають оборотні активи, як це показано на діаграмі вище, тобто структура майна підприємства є мобільною. Власного капіталу недостатньо щоб формувати необоротні активи та покривати поточні витрати, джерелом фінансування таких витрат виступають довгострокові зобов'язання, але і тут короткострокові пасиви займають провідне місце.

Зазначено, що джерелом виступає власний капітал і кредиторська заборгованість. Тобто підприємству необхідно залучати довгострокові

кредити та інвестиції, адже таке джерело фінансування як довгострокові та короткострокові вкладення на підприємстві зовсім відсутні. ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» здійснює свою діяльність у галузі будівництва, що на наш час є досить актуальним, а отже необхідно додати зусиль для підвищення інвестиційної привабливості фірми, адже інвестиції можуть значно покращити її фінансовий стан.

Тому розробка дискримінантної моделі оцінки платоспроможності та ймовірності банкрутства вітчизняних малих підприємств на підставі їхньої фінансової звітності є дуже актуальною.

Використання даних етапів дозволить створити на підприємстві ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» інтегральну модель для оцінки ймовірності банкрутства. Дана модель дозволяє визначити самостійно найбільш впливові фактори та ступіні їх значущості, що допоможе краще урахувати розмір підприємства та специфіку його діяльності, а тобто підвищити адекватність отриманих у майбутньому результатів.

Вже докладено зусиль для адаптації західних методів і створення на їх основі нових методів. Але вони мають деякі особливості, які обмежують масштаб організаційних можливостей. В Україні є один прийнятний метод прогнозування банкрутства. На Україні є фактично одна прийнятна методика прогнозування банкрутства, але недостатній об'єм інформації після неї не дозволяє рекомендувати її для використання аналітиками.

Слід зазначити, що необхідні вітчизняні розробки для прогнозування банкрутства підприємств. Основна проблема - це основа для аналізу. Це пояснюється тим, що обчислювальні та моделювальні алгоритми можуть бути запозичені у західних дослідників.

Метод прогнозування доцільно використовувати при створенні середнього та великого бізнесу. Тому за основу аналізу необхідно використовувати результати їх діяльності.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Застосування таксономічного аналізу для діагностики ймовірності банкрутства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА»

Сьогодні інструменти багатовимірного аналізу мають великий арсенал сучасних методів. Це дозволяє проводити точні порівняння багатовимірних об'єктів. Серед цих методів у контексті банкрутства слід виділити кластерні методи, класифікацію, факторний та, особливо, таксономічний аналіз, який характеризується простотою математичного апарату, відсутністю вимоги до набору досліджуваних об'єктів, більш зручним масштабом отриманих оцінок, що полегшує аналіз і ранжування об'єктів.

У теорії таксономічного аналізу на основі розрахунку таксономічних показників існує два основних алгоритми - класичний і модифікований.

У класичному алгоритмі таксономічний показник відображає ступінь наближення кожного об'єкта до стандарту. У модифікованому - ступінь віддаленості від антиеталону.

При цьому, чим вище значення таксономічного індексу об'єкта, тим вище значення індексу таксономії об'єкта.

Чим вище значення, тим воно ближче до стандарту і чим далі від антистандартного значення, тим більше, а отже, рівень розвитку

Класичні алгоритми надають точніші оцінки для об'єктів-лідерів і часто роблять помилки при оцінці аутсайдерів. З іншого боку, переглянутий алгоритм визначає більш точні оцінки зовнішніх об'єктів. і часто помиляються в оцінці лідерів.

Запропонований алгоритм вибору найкращого із всіх отриманих ефективних рішень включає ряд послідовних етапів (рис. 3.1), які будемо описувати нижче в ході виконання роботи.

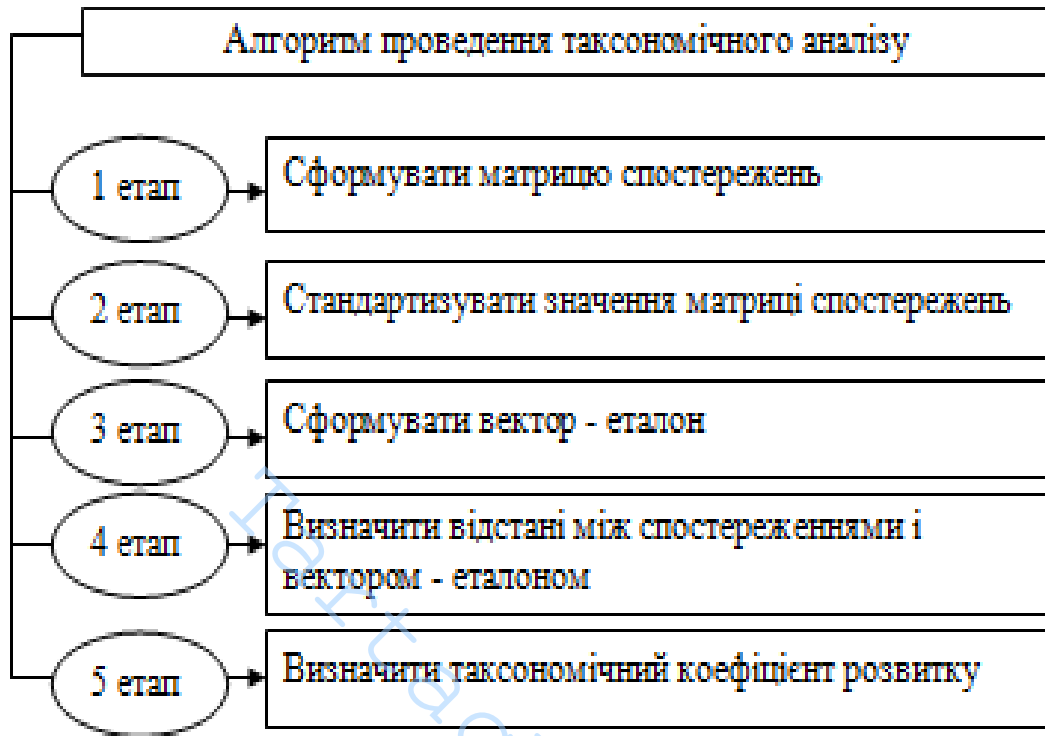

Рис. 3.1. Схема проведення таксономічного аналізу

Показники для таксономічного аналізу було обрано згідно теми наукової роботи, а також із врахуванням типу підприємства. Відібрані показники зображені у табл. 3.1.

Враховуючи тему роботи, було відібрано ряд показників, які найбільш повно відображають сутність досліджуваної теми. Важливими показниками, являються найбільш ліквідні активи та власні оборотні кошти, що показують кількість власних оборотних грошей підприємства у абсолютному значенні.

Для розрахунків таксономічного аналізу також використано ряд коефіцієнтів таких показників як ліквідність, фінансова стійкість та рентабельність. Обрані коефіцієнти мають найбільш вагомий вплив на підприємство, оскільки найбільш точно характеризують оцінку фінансового стану.

Сутність коефіцієнтів, необхідних для рахунку таксономії надано в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Сутність коефіцієнтів, необхідних для рахунку таксономії

Найбільш ліквідні активи	це суми грошових коштів підприємства на поточному, валютному та інших рахунках, у касі, короткострокові фінансові вкладення (цінні папери), які можуть бути використані для здійснення поточних розрахунків негайно.
Найбільш термінові зобов'язання	це кредиторська заборгованість, позики для працівників, інші короткострокові пасиви
Власні оборотні кошти	це ті оборотні кошти, які придбані на власні, а не на запозичені гроші
Довгострокові зобов'язання	зобов'язання, які повинні бути погашені протягом більше як 12 місяців, або протягом періоду більшого, ніж один операційний цикл.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	характеризує негайну готовність підприємства ліквідувати короткострокову заборгованість і визначається як відношення суми грошових коштів підприємства та короткотермінових фінансових вкладень до суми короткотермінових зобов'язань
Коефіцієнт поточної ліквідності	визначається співвідношенням усіх поточних активів до короткострокових зобов'язань, характеризує достатність оборотних засобів для покриття своїх боргів
Коефіцієнт швидкої ліквідності	показує, яка частина поточних зобов'язань може бути погашена не тільки за рахунок грошових коштів, але і за рахунок очікуваних фінансових надходжень
Коефіцієнт покриття запасів	показує покриття запасів власними оборотними коштами
Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень	показує, яка частина основних засобів та інших необоротних активів профінансована зовнішніми джерелами фінансування
Рентабельність активів	рівень прибутку, що створюється всіма активами підприємства, які перебувають у його використанні згідно з балансом.

Розрахунок коефіцієнтів для розрахунку таксономії у 2018 – 2020 рр. ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» надано в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Коефіцієнти для розрахунку таксономії ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА»
у 2018 – 2020 рр.

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Середнє значення
1. Найбільш ліквідні активи (тис.грн.)	9,3	86,6	105,7	67,2
2. Найбільш термінові зобов'язання (тис.грн.)	10791	12096,7	12753,1	11880,27
3. Власні оборотні кошти (тис.грн.)	-28726	-30953,6	-28780,4	-29486,67
4. Довгострокові зобов'язання (тис.грн.)	30239,2	29452,4	28515,6	29402,4
5. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,83	0,7	0,77	0,77
6. Коефіцієнт поточної ліквідності	1,14	0,95	0,98	1,02
7. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,8	0,7	0,77	0,73
8. Коефіцієнт покриття запасів	-7,85	-9,44	-9,57	-8,95
9. Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень	3,94	4,33	4,2	4,16
10. Рентабельність активів (капіталу)	0,09	0,03	0,13	0,08

Усі перераховані вище коефіцієнти доцільно використовувати для таксономічного аналізу, оскільки ці показники найбільш адекватно характеризують фінансовий стан ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА».

Для побудови матриці і знаходження еталону необхідно стандартизувати розрахунки, тобто звести всі одиниці виміру до безрозмірної величини, іншими словами, вирівняти значення ознак.

Для проведення стандартизації, необхідно розрахувати середнє значення по кожному представленому в табл. 3.3 показнику, а далі – поділити кожен показник на його середнє значення [62].

Наступний крок – визначення показника ефективності використання ДКП. Це означає, що необхідно визначити елементи матриці спостережень та стандартизувати їх, після чого провести диференціацію ознак, враховуючи,

який показник являється стимулятором для підприємства, а котрий дестимулятором.

Таблиця 3.3

Стандартизована матриця показників

0,14	0,91	1,08	1,11	1,08	0,97	0,88	1,06	0,95	1,03
1,29	1,02	0,91	0,93	0,91	1,05	1,05	0,37	1,04	1,00
1,57	1,07	1,01	0,96	1,01	0,98	1,07	1,57	1,01	0,97

Поділ ознак на стимулятори й дестимулятори – основа для побудови вектора–еталона (табл. 3.4) [43].

Таблиця 3.4

Визначення показників як стимулятори та дестимулятори

Показник	Стимулятор/ дестимулятор
1. Найбільш ліквідні активи (тис. грн)	Д
2. Найбільш термінові зобов'язання (тис. грн)	С
3. Власні оборотні кошти (тис. грн)	Д
4. Довгострокові зобов'язання (тис. грн)	С
5. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Д
6. Коефіцієнт поточної ліквідності	Д
7. Коефіцієнт швидкої ліквідності	Д
8. Коефіцієнт покриття запасів	Д
9. Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень	Д
10. Рентабельність активів (капіталу)	Д

Кординати для вектора – еталона розраховуються за формою:

$$\begin{cases} Z_{0i} = \max Z_{ij}, \text{ якщо } j \text{ стимулятор (+);} \\ Z_{0i} = \min Z_{ij}, \text{ якщо } j \text{ дестимулятор (-).} \end{cases} \quad (3.1)$$

У даному випадку вектор – еталон має наступний вигляд (3.2):

$$P_0 = (-; +; -; +; -; -; -; -; -; -;) \quad (3.2)$$

Таким чином, вектор-еталон має такі координати:

$$Z_0 = (1,57; 0,91; 1,08; 1,11; 1,08; 0,98; 1,07; 1,57; 1,04; 1,03) \quad (3.3)$$

Після того, як нами було розраховано та побудовано вектор-еталон, ми можемо розрахувати відстань між елементом матриці й координатами вектору – еталону за наступною формулою:

$$C_{i0} = \sqrt{\sum (z_{ij} - z_{0j})^2} \quad (3.4)$$

де z_{ij} – стандартизоване значення j -ого показника в період часу i ;

z_{0j} – стандартизоване значення i -ого показника в еталоні.

Результати розрахунків наведено у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Відстань між елементом матриці й координатами вектору – еталону

Відстань	Значення
$C_{2018/0}$	1,53
$C_{2019/0}$	1,26
$C_{2020/0}$	1,47

Маючи всі данні ми можемо розрахувати таксономічний показник для ймовірності банкрутства підприємства (формула 3.5).

$$K_i = 1 - d \quad (3.5)$$

де d - відхилення відстані між крапкою-одиницею й крапкою P_0 від значення відстані ознак.

Для розрахунку вищенаведеного таксономічного показника, необхідно визначити середню відстань, що розраховується за формулою (3.6):

$$\bar{C}_0 = \frac{1}{n} * \sum C_{i0} \quad (3.6)$$

де n – кількість періодів;

C_{i0} – відстань між між елементом матриці й координатами вектору – еталону.

Розрахунок середнього значення кореня квадратного середнього квадрата різниці значень ознак здійснюється за формулою (3.7):

$$S_0 = \sqrt{\frac{1}{n} * \sum (C_{i0} - \bar{C}_0)^2} \quad (3.7)$$

де S_0 – середнє значення кореня квадратного середнього квадрата різниці значень ознак;

$\bar{C}_0$ – середня відстань.

Визначимо відстань (C_0) та d_i за формулами (3.8, 3.9):

$$C_0 = \bar{C}_0 + 2S_0 \quad (3.8)$$

$$d_i = \frac{C_{i0}}{C_0} \quad (3.9)$$

Результати розрахунків вищенаведених показників представлені у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Значення показників $\bar{C}_0, S_0, C_0$

Показник	Значення
$\bar{C}_0$	1,43
S_0	0,12
C_0	1,67

У табл.3.7 нами представлено значення d_i за 2018-2020 роки.

Таблиця 3.7

Значення d_i протягом 2018-2020 років

Показник	Значення
D_{2018}	0,93
D_{2019}	0,75
D_{2020}	0,88

Результати розрахунків коефіцієнтів таксономії наведені у табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Значення коефіцієнта таксономії

Показник	Значення
K_{2018}	0,3
K_{2019}	0,39
K_{2020}	0,18

Відобразимо ці значення на графіку рис. 3. 2.

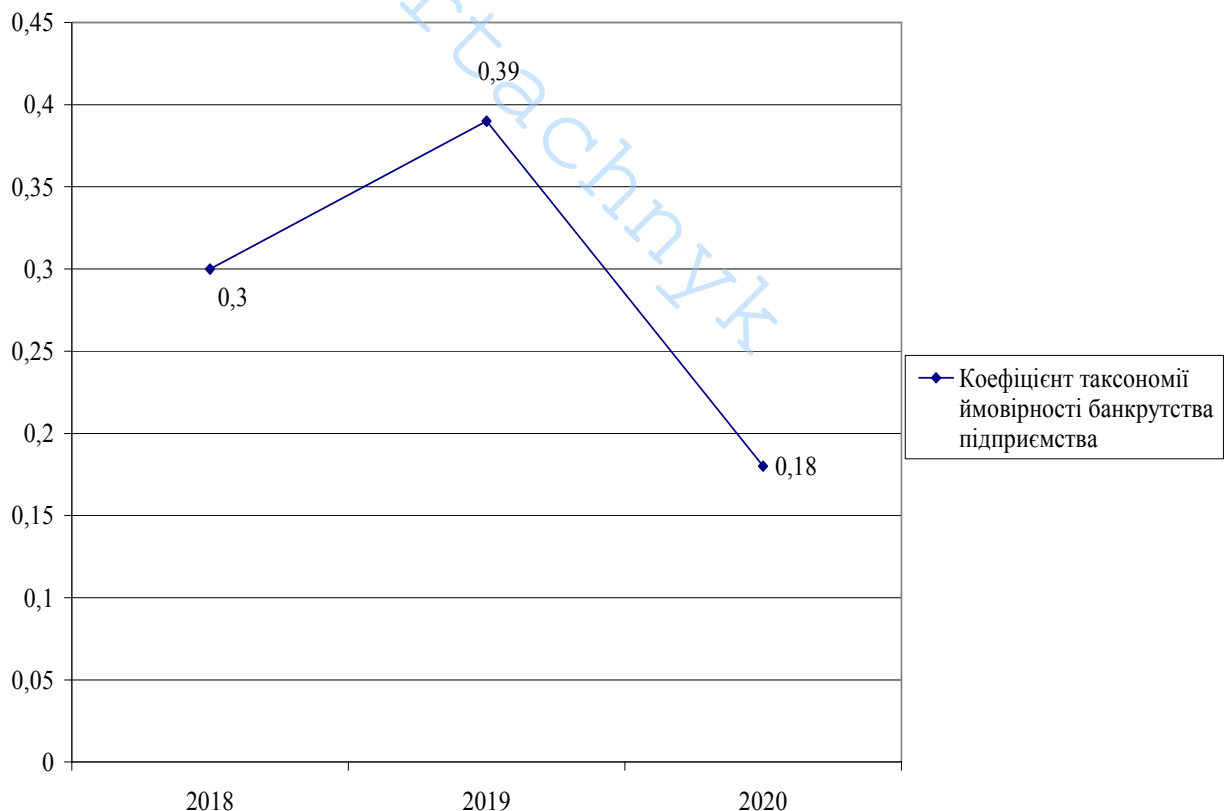

Рис. 3. 2. Динаміка коефіцієнта таксономії ймовірності банкрутства підприємства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА»

Отже, як бачимо з результатів розрахунків, інтегральний показник таксономії знизився у 2019 р. до рівню 0,39, а це означає, що стан підприємства погіршився порівняно з 2018 р. У 2020 році коефіцієнт зростає до 0,18, на таке підвищення ймовірно вплинуло отримання підприємством прибутку у 2020 р. Адже у 2019 р. підприємство отримало збиток, зросла собівартість робіт та витрати підприємства. За результатами розрахунків можна стверджувати, що найбільш вдалим для підприємства був 2020 рік.

Застосування таксономічного аналізу дозволяє оцінити показники підприємства в динаміці, але головним недоліком є той фактор, що при даних розрахунках еталоном вважаються показники 2020 р., хоча насправді ці показники не відповідають ідеальному фінансовому стану. Тому дана оцінка об'єктивна тільки відносно інших оцінюваних періодів (у динаміці).

3.2. Експертна оцінка вірогідності банкрутства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» за методом Дж. Аргенті

Діагностика ймовірності банкрутства підприємства можлива за допомогою економіко-математичних методів і моделей, експертних оцінок, які з певною точністю зазначають перспективну динаміку параметральних показників фінансового стану та очікувану платоспроможність [39].

Експертна система оцінки вірогідності банкрутства набуває в сучасних умовах безперечно великого значення, оскільки підприємства є повністю самостійними суб'єктами але водночас вони не існують ізольовано та в процесі господарювання взаємодіють з іншими суб'єктами економічних відносин – банком та кредиторами, робітниками, власниками, постачальниками – і несуть повну відповідальність за результати власної виробничо-господарської діяльності перед цими суб'єктами. Використання кількісних методів базується лише на бухгалтерському обліку підприємства, при цьому неможливо виключити фактор фальсифікації даних [19].

Метод експертних оцінок – це збір інформації, її аналіз на основі

логічних та математико–статистичних методів і прийомів з метою отримання необхідної інформації для підготовки і вибору раціональних рішень.

Суть методу експертної оцінки полягає в інстинктивному і раціональному аналізі проблеми з кількісною оцінкою думки та формальною обробкою результатів.

Використання інтуїції, логічного мислення та кількісних оцінок, які інтегровані з офіційною обробкою, забезпечують ефективні рішення проблем.

Фахівці виконують дві основні функції: формують об'єкти та вимірюють їх характеристики. Об'єкти створюються фахівцями відповідно до логічного мислення та інтуїції. Важливу роль відіграють експертні знання та досвід [42].

Вимірювання властивостей об'єкта вимагає експертних знань з теорії вимірювання. Сьогодні в нашій країні та за кордоном методи експертної оцінки широко використовуються при вирішенні різного роду критичних завдань.

У різних галузях, об'єднаннях та підприємствах діє постійна чи тимчасова експертна комісія. Це призводить до прийняття рішень з різних складних питань, що неформалізуються.

Проблеми можна розділити на дві категорії.

Перший клас включає задачі з достатньою інформацією, які мають потенціал для успішного вирішення цих проблем. Основною проблемою першокласних рішень в експертній оцінці є реалізація потенціалу наявних даних шляхом вибору експерта. Налагодження раціонального процесу дослідження і використовувати найбільш підходящий метод для обробки результатів.

Експериментально-обробний метод заснований на застосуванні принципу «хорошого» вимірника, який означає, що вірні наступні припущення:

експерти відповідають за велику кількість раціонально оброблених даних. Тому його можна вважати якісним ресурсом;

думки експертних груп близькі до реальних рішень.

Якщо ці припущення правильні, то результати теорії вимірювань і математичної статистики також можуть бути використані для створення експериментальних процедур і алгоритмів обробки [64].

Другий рівень включає проблему того, що потенційних даних знань недостатньо для забезпечення достовірності цих припущень. При вирішенні задач експертів такого рівня вже не можна розглядати як «хороших вимірників». Тому необхідно ретельно обробляти результати.

Використання метод справедливого середнього для «хороших показників» в цьому випадку може привести до великих помилок, наприклад, думки одного експерта. Дуже відрізняється від думок інших експертів, може бути правильним, тому для другосортних проблем краще використовувати якісну обробку. Спектр експертних методів оцінки дуже широкий.

Загальними проблемами, що вирішуються методом експертної оцінки, є наступні [40]:

- визначення найбільш ймовірного часу ряду подій;
- вибір прийняття рішення в тій чи іншій ситуації з оцінкою переваг;
- складання списку можливих подій у різних областях за певний період часу;
- визначення альтернативних рішень шляхом оцінки переваг
- Використовуються різні види експертних методів оцінки. щоб вирішити ці загальні проблеми. Основними видами є:
  - опитування та інтерв'ю;
  - мозковий штурм;
  - обговорення;
  - зустріч;
  - операційна гра;

– сценарій.

Кожен вид експертної оцінки має свої плюси і мінуси, які диктують раціональний обсяг. У багатьох випадках найбільший ефект досягається при комбінованому застосуванні різних видів експертизи.

Анкетування і сценарій пов'язані з роботою окремих експертів.

Рейтинг – це процедура визначення відносної важливості досліджуваних об'єктів на основі їх взаємної переваги. при рейтингу Кожен об'єкт ранжується.

Найважливіший об'єкт зазвичай призначається першим. і найменш бажаний об'єкт – останній.

Нарешті, перевага одного об'єкта над іншим може відрізнитися від області до області.

Так одне підприємство в порівнянні з іншим може випускати якіснішу продукцію, але поступатися за шкалою «консервативність – прогресивність» технології. Тому, ранжуючи об'єкти, звичайно обумовлюють ознаку, по якому ці об'єкти порівнюються.

Рейтинг — це показник, що визначає порядкове положення об'єкта чи явища, що оцінюються в групі подібних об'єктів чи явищ.

Думки експертів не завжди збігаються, тому для остаточного визначення місця, яке займає об'єкт у порівнянні з іншим об'єктом. Він обчислює суму рангів для кожного об'єкта. Спочатку призначається мінімальна кількість об'єктів. Об'єкти з найбільшою кількістю відносяться на останнє місце. Решта об'єктів зайняли проміжні позиції.

Визначити число експертів досить важко, тому треба дуже ретельно вивчити експертів, тобто ту інформацію, яку вони нам надають, вік, стать, освіта, науковий степінь та багато іншої інформації. Після розглядання багатьох експертів для дослідження було вибрано 10 із них. Основою дослідження якісної оцінки ймовірності банкрутства підприємства є метод Аргенті (А рахунок). Згідно з цією методикою, дослідження починається з припущень, що:

- іде процес, який веде до банкрутства;
- процес цей для свого завершення вимагає кілька років;
- процес може бути розділений на три частини.

При розрахунку А-рахунку конкретної компанії слід ставити або кількість балів згідно з Аргенті, або 0 - проміжні значення не допускаються. Кожному чиннику кожної стадії присвоюють певну кількість балів і розраховують агрегований показник А-рахунок (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Метод А-рахунку

Недоліки	Бал даної фірми	Бал за методом Аргенті
Директор-автократ	4	8
Президент ради директорів є директором	4	4
Пасивність ради директорів	1	2
Внутрішнє протистояння в раді директорів	0	2
Слабкий фінансовий директор	0	2
Нестача професійних менеджерів середньої та нижчої ланок	1	1
Недоліки системи обліку:		
Брак бюджетного контролю	2	3
Брак прогнозу грошових доходів	2	3
Відсутність системи управлінського обліку витрат	3	3
Слабка реакція на зміни (поява нових продуктів, технологій, ринків, методів організації праці, тощо.)	10	15
Максимальна сума балів	27	43
Прохідний бал		10

Якщо сума балів більша ніж 10, то недоліки в управлінні можуть призвести до серйозних помилок (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Існуючі на підприємстві недоліки в управлінні

Помилки:	Бал фірми	Бал за Аргенті
Надто висока частка залученого капіталу	2	15
Недостатність обігових коштів	0	15
Наявність значного проекту	3	15
Максимальна сума балів	5	45
Прохідний бал	5	15

Недоліки, що демонструє компанія здатна до банкрутства стають помітні задовго до її фактичного банкрутства. Як наслідок цих недоліків з'являються помилки, що безпосередньо ведуть до банкрутства.

Згодом за помилками починають проявлятися усі відомі симптоми неплатоспроможності: погіршення показників, ознаки нестачі коштів. Ці симптоми проявляються у останні два, або три роки процесу, що веде до банкрутства, який часто розтягують на період від п'яти до десяти років.

Якщо сума балів більша за 25, то компанія перебуває в зоні ризику (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Симптоми кризи підприємства

Симптоми	Бал фірми	Бал за Аргенті
Погіршення фінансових показників	4	4
Використання «творчого обліку»	0	4
Позафінансові ознаки погіршення	2	4
Максимально можлива сума балів	6	12
Максимально можливий А-рахунок	38	100
Більшість успішних компаній		5-18
Можливість банкрутства упродовж п'яти наступних років		18-35
Компанії у кризовому стані	+	35-70

Анкета складається з закритих питань, та ранжування оцінок від 1 до 15. В анкетуванні брали участь експерти віком від 25 до 40 років. Приклад анкетування першого експерту наведений у табл. 3. 7., 3. 8, 3. 9. Результати ранжування оцінок експертів представлені в табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Результати ранжування оцінок експертів

Експерт	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI
1-й експерт	4	4	1	0	0	1	2	2	3	10	2	0	3	4	0	2
2-й експерт	6	3	2	1	1	1	2	2	3	12	4	1	5	4	0	2
3-й експерт	7	2	1	1	1	0	3	2	2	10	8	9	4	3	3	1
4-й експерт	5	2	1	1	2	0	2	1	3	12	8	7	3	3	2	2
5-й експерт	7	2	1	1	2	1	1	2	3	14	2	7	8	3	2	2
6-й експерт	7	2	1	1	0	1	2	1	1	10	7	9	7	3	1	1
7-й експерт	5	2	1	2	2	0	0	1	2	11	7	4	7	2	1	1
8-й експерт	4	2	1	0	1	1	3	1	2	10	3	4	10	2	3	1
9-й експерт	4	2	0	2	1	0	2	1	2	11	7	5	9	2	1	1
10-й експерт	4	2	1	0	0	1	2	1	2	11	4	7	5	3	1	1

Для перевірки погодженості думок експертів розраховувався коефіцієнт конкордації (3.10).

$$W = \frac{S}{\frac{1}{12}m^2(n^3 - n) - m \sum_{j=1}^m T_j} \quad (3.10)$$

де S – сума квадратів відхилень;

m – кількість експертів;

n – кількість чинників;

T_j – показник, що враховує збіг рангів і розраховується за формулою (3.11):

$$T_j = \sum_{k=1}^n (t_k^3 - t_k) \quad (3.11)$$

де t_k – число повторень рангу k при ранжуванні чинників j -м експертом.

Коефіцієнт конкордації змінюється в межах $0 \leq W \leq 1$. Узгодженість вважається задовільною, якщо $W \geq 0,5$, при $W \geq 0,7$ узгодженість вважається гарною. При повному збіганні думок експертів $W=1$.

Розрахувавши коефіцієнт конкордації отримуємо рис. 3.3.

Отриманий коефіцієнт конкордації дорівнює $0,748 < 0,7$, що свідчить про високу узгодженість думок експертів та ефективність запропонованого методу.

Friedman ANOVA and Kendall Coeff. of Concordance (Spreadsheet1)				
ANOVA Chi Sqr. (N = 10, df = 15) = 112,2372 p < ,00000				
Coeff. of Concordance = ,74825 Aver. rank r = ,72028				
Variable	Average Rank	Sum of Ranks	Mean	Std.Dev.
Var1	13,25000	132,5000	5,30000	1,337494
Var2	9,05000	90,5000	2,30000	0,674949
Var3	4,20000	42,0000	1,00000	0,471405
Var4	4,05000	40,5000	0,90000	0,737865
Var5	4,40000	44,0000	1,00000	0,816497
Var6	3,05000	30,5000	0,60000	0,516398
Var7	7,55000	75,5000	1,90000	0,875595
Var8	5,65000	56,5000	1,40000	0,516398
Var9	9,15000	91,5000	2,30000	0,674949
Var10	15,95000	159,5000	11,10000	1,286684
Var11	12,25000	122,5000	5,20000	2,440401
Var12	11,70000	117,0000	5,30000	3,093003
Var13	13,55000	135,5000	6,10000	2,469818
Var14	10,70000	107,0000	2,90000	0,737865
Var15	5,80000	58,0000	1,40000	1,074968
Var16	5,70000	57,0000	1,40000	0,516398

Рис. 3.3. Розрахунок коефіцієнта конкордації в програмі «statistica»

Визначемо вірогідність коефіцієнта конкордації, яка перевіряється за критерієм Пірсона, розрахункове значення якого визначається за формулою:

$$\chi_{\text{розр.}}^2 = K \times (n - 1) \times W \quad (3.12)$$

де K – кількість степенів свободи;

n – кількість експертів;

W – коефіцієнт конкордації.

Розрахункове значення порівнюється з табличним, яке обирається з таблиць розподілу статистики Пірсона[60].

Розрахувавши критерій Пірсона за наведеною вище формулою отримуємо значення цього показника, яке дорівнює 112,24. Розрахункове значення критерія Пірсона в данному випадку більше ніж табличне $112,24 > 18,34$ – це означає що має місце не випадкова узгодженість думок експертів, тому за думкою обраних експертів можна визначити оцінку ймовірності банкрутства підприємства.

Отже, результати, тобто думки експертів від проведеного опитування, які ми перевіряли за допомогою множинного коефіцієнта рангової кореляції та за допомогою критерія Пірсона є узгодженими та досить вірогідними, це можна побачити за розрахованими коефіцієнтами.

Найбільший бал (від 10) експерти поставили у відповідь на питання слабкої адаптації підприємства до змін, це зумовлено специфікою підприємства. В будівничій галузі фірмі важко проводити реструктуризацію, оновлення обладнання, технологій та ін. Найменші бали отримало питання про протистояння в раді директорів, що вказує на узгодженість її роботи.

Можно сказати, що використання запропонованої якісної методики відображає ту саму картину, що й використані кількісні методики. Тобто метод Аргенті можна використовувати для оцінки стану підприємства, але необхідно ретельно відбирати оцінки експертів за їх об'єктивністю.

3.3. Розробка заходів щодо оздоровлення фінансового стану підприємства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА»

Більшу частку активів підприємства складають оборотні активи, тобто структура майна підприємства є мобільною. Власного капіталу недостатньо щоб формувати необоротні активи та покривати поточні витрати, джерелом фінансування таких витрат виступають довгострокові зобов'язання, але і тут короткострокові пасиви займають провідне місце [8]. Джерелом виступає власний капітал і кредиторська заборгованість. Тобто підприємству необхідно залучати довгострокові кредити та інвестиції, адже таке джерело фінансування як довгострокові та короткострокові вкладення на підприємстві зовсім відсутні. ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» здійснює свою діяльність у галузі будівництва є досить актуальним, а отже необхідно додати зусиль для підвищення інвестиційної привабливості підприємства, адже інвестиції можуть значно покращити її фінансовий стан.

Система захисних фінансових механізмів при загрозі банкрутства залежить від масштабів кризової ситуації.

При легкій фінансовій кризі досить нормалізувати поточну фінансову ситуацію, збалансувати й синхронізувати приплив і відтік коштів.

Глибока фінансова криза вимагає повного використання всіх внутрішніх і зовнішніх механізмів фінансової стабілізації. Повна фінансова катастрофа припускає пошук ефективних форм санації, у противному випадку — ліквідація підприємства [2].

Внутрішні механізми фінансової стабілізації підприємства в першу чергу повинні бути спрямовані на відновлення поточної платоспроможності підприємства щоб уникнути процедури банкрутства. Для усунення поточної неплатоспроможності проводять оперативні заходи щодо стабілізації фінансової ситуації, які ґрунтуються на принципі «відсікання зайвого», а саме скороченні поточних витрат з метою попередження росту фінансових зобов'язань і реалізації окремих видів активів з метою збільшення

позитивного грошового потоку. Після цього повинні бути проведені тактичні міри, спрямовані на досягнення фінансової рівноваги підприємства в майбутньому періоді, засновані на принципі «стиснення підприємства», тобто перевищення обсягу генерування над обсягом споживання власних фінансових ресурсів. Повна фінансова стабілізація досягається за умови, якщо підприємство забезпечило тривалу фінансову рівновагу. Тому стратегічний механізм захисних заходів повинен бути спрямований на підтримку фінансової стабільності підприємства в тривалому періоді.

Виходячи із недоліків законодавчої бази виявлених у пункті 1.2 та проаналізованого у другому розділі кваліфікаційної роботи фінансового стану підприємства розробка заходів щодо оздоровлення бізнесу є необхідною.

З метою скорочення дефіциту власного обігового капіталу підприємство може спробувати поповнити за рахунок випуску і розміщення нових акцій і облігацій. Однак випуск нових акцій можуть призвести до зниження їх курсу і це також може стати причиною банкрутства. Тож у західних країнах найчастіше вдаються до випуску конвертованих облігацій з фіксованою відсотком прибутку і можливістю їх обміну на акції підприємства [20].

Одне з шляхів запобігання банкрутству акціонерних підприємств – зменшення чи повна відмова від виплати дивідендів з акцій за умови, що вдасться переконати акціонерів у реальності програми оздоровлення і підвищення дивідендних виплат у майбутньому. На підприємстві ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» цей захід буде умісним, адже тільки у 2020 році почало отримувати прибуток.

Важливим джерелом фінансування підприємства є факторинг, тобто. поступка банку чи факторингової компанії права на дебіторську заборгованість, чи договір-цесія, яким підприємство поступається свою вимогу до дебіторів банку як забезпечення повернення кредиту. Фірмі необхідно залучати більше довгострокових джерел фінансування та

позбавлялись поточних. Залучення цього зануду було б доцільним, адже дебіторська заборгованість зростала протягом аналізованого періоду і у 2020 році склала 5527 грн. Ця сума може покрити поточні борги підприємства.

Одним з ефективних методів відновлення матеріально-технічної бази підприємства є лізинг, який вимагає повної одноразової оплати орендованого майна та слугує одним з видів інвестування. Використання прискореної амортизації по лізингових операціях дозволяє оперативнo оновлювати обладнання та вести технічне переозброєння виробництва. Залучення кредитів під прибуткові проекти, які принесуть підприємству високий прибуток, є також однією з резервів підприємства. Цьому сприяє і диверсифікація провадження по основним напрямам господарської діяльності, коли змушені втрати з одних напрямів покриваються прибутком з інших [18]. ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» має велику кількість дорого устаткування, тож застосування лізингу допомогло б підприємству оновити обладнання й збільшити потужності.

Зменшити дефіцит власного капіталу можна з допомогою прискорення його оборотності шляхом скорочення термінів будівництва, виробничо-комерційного циклу, наднормативних залишків запасів, незавершеного виробництва і т.п.

Якщо підприємство отримує прибуток і є неплатоспроможним, потрібно проаналізувати використання прибутку. За наявності значних відрахувань до Фонду споживання цю частину прибутку на умовах неплатоспроможності підприємства можна зробити потенційним резервом поповнення власних оборотних засобів підприємства.

Велику допомогу у викритті резервів поліпшення фінансового становища підприємства може надати маркетинговий аналіз з вивчення попиту й пропозиції, ринків збуту та формування цій основі оптимального асортименту і структури виробництва.

Однією з основних та найрадикальніших напрямів підприємства є пошук внутрішніх резервів до збільшення прибутковості виробництва та досягненню беззбиткової роботи з допомогою повнішого використання виробничої потужності підприємства, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції, зниження собівартості, раціонального використання матеріальних, трудових і, скорочення непродуктивних витрат.

Увагу необхідно приділити питанням ресурсозбереження: впровадження прогресивних норм, нормативів і ресурсозберігаючих технологій, використання вторинної сировини, організації дієвого обліку й контролю над використанням ресурсів, вивчення і впровадження передового досвіду у виконанні режиму економії, матеріального й морального стимулювання працівників щодо економії ресурсів і скорочення витрат.

Для систематизованого виявлення і узагальнення всіх видів втрат кожному підприємству доцільно вести спеціальний реєстр витрат з класифікацією їх за певними групами: по виробництвам, від зниження якості продукції; від нереалізованої продукції; від втрати вигідних замовників, вигідних ринків збуту; від неповного використання виробничої потужності підприємства; від простоїв; оплати праці, предметів праці та грошових ресурсів; від перевитрати ресурсів на одиницю продукції у порівнянні із чітко встановленими нормами; від списання в повному обсязі амортизованих основних засобів; від штрафних санкцій порушення договірної дисципліни; від списання дебіторської заборгованості; від залучення невикладних джерел фінансування та багатьох інших причин [23].

У особливо складних випадках необхідно провести реінжиніринг бізнес–процесу, тобто, докорінно переглянути виробничу програму, матеріально–технічне постачання, організацію праці та нарахування зарплати, підбору і розстановки персоналу, систему управління продукції, ринки сировини і ринки збуту, інвестиційну і цінову політику та ін.

Коли на підприємстві стає питання санація чи ліквідація, проводиться дослідження санаційної спроможності.

Санаційна спроможність — це наявність у підприємства, що перебуває у фінансовій кризі, фінансових, організаційно-технічних та правових можливостей, які визначають його здатність до успішного проведення фінансової санації. Для розрахунку санаційної спроможності ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» використовуємо чотири коефіцієнти вказані у табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Показники оцінки санаційної спроможності за експрес-методикою

Показник	Суть
Показник поточної платоспроможності	Коефіцієнт поточної платоспроможності характеризує достатність оборотних коштів підприємства для погашення своїх боргів і визначається як відношення суми оборотних коштів до загальної суми поточних зобов'язань за кредитами банку, інших позикових коштів і розрахунків з кредиторами.
Коефіцієнт забезпечення власними засобами	Коефіцієнт забезпечення власними засобами характеризує наявність власних оборотних коштів у підприємства, необхідних для його фінансової сталості, і визначається як відношення різниці між обсягами джерел власних та прирівняних до них коштів і фактичною вартістю основних засобів та інших необоротних активів до вартості наявних у підприємства оборотних активів – виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції, грошових коштів, дебіторської заборгованості та інших оборотних активів.
Коефіцієнт покриття	характеризує достатність оборотних коштів підприємства для погашення своїх боргів і визначається, як відношення суми оборотних коштів до загальної суми поточних зобов'язань за кредитами банку, інших позикових коштів і розрахунків з кредиторами.
Коефіцієнт Бівера	виявляє тенденції формування незадовільної структури балансу у прибутково працюючого суб'єкта підприємницької діяльності і вжиття випереджувальних заходів, спрямованих на запобігання банкрутству, проводиться систематичний експрес-аналіз фінансового стану підприємств (фінансовий моніторинг)

До загальних передумов санаційної спроможності відносять наявність у підприємства ефективної санаційної концепції та потенціалу для майбутньої успішної діяльності, а саме: стійких позицій на ринку та реальних можливостей збільшення обсягів реалізації; конкурентних переваг; виробничого та кадрового потенціалу; реальної та дієвої санаційної концепції.

Якщо хоч один з коефіцієнтів додатний, то це вказує на санаційну спроможність підприємства, а тобто залучення відповідних заходів надасть можливість фірмі покращити показники до нормативних значень.

Економічними критеріями стійкої санаційної спроможності підприємства є його здатність до забезпечення ліквідності, відновлення прибутковості та одержання конкурентних переваг. Ці кількісні та якісні характеристики тісно взаємозв'язані. Так, досягнення конкурентних переваг можливе лише за наявності стійкої ліквідності та платоспроможності, тоді як орієнтація виключно на забезпечення ліквідності дає змогу підтримати життєздатність підприємства лише в короткостроковому періоді.

Основними складовими санаційного потенціалу підприємства є маркетинговий потенціал, фінансовий, трудовий та виробничий.

Однією із найбільш важливих складових санаційного потенціалу є фінансовий потенціал, який розглядають як здатність фінансової служби забезпечити основні ланки ланцюжка «збут – виробництво – закупівля» фінансовими ресурсами за принципом найбільш ефективного їх розподілу.

Розробка проекту фінансового оздоровлення здійснюється, як правило, фінансовими та контролінговими службами підприємства, яке перебуває у фінансовій кризі, представниками потенційного санатора, незалежними аудиторськими та консалтинговими фірмами [25, 37].

Врахувавши думки кількох зарубіжних економістів (Н. Здравомислов, Б. Бекенферде, М. Гелінг [2]), можна сказати, що санація — це система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді. Інакше, санація — це сукупність усіх можливих заходів, які спроможні привести підприємство до фінансового оздоровлення.

Розрахунки вищенаведених показників за даними ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» представлені у табл. 3.14.

Таблиця 3.14

Показники санаційної спроможності

Показник	Значення	Нормативне значення	Трактування
Поточної платоспроможності	-12647,4	>0	Підприємство не може сплатити поточні борги за рахунок лише грошових коштів (абсолютно ліквідних активів)
Коефіцієнт забезпеченості власними засобами	-2,3	≥ 1	Власних оборотних коштів підприємства не достатньо щоб покрити основні засоби та інші оборотні активи
Коефіцієнт покриття	0,98	$\geq 1,5$	Власних обігових коштів майже достатньо для покриття поточних боргів, але для фінансової стійкості підприємству необхідно мати запас у розмірі половини суми боргів.
Коефіцієнт Бівера	0,01	$\geq 0,2$	Вказує на незадовільну структуру балансу, підприємство працює в борг

Проект санації складається зі вступу та двох розділів. У вступі відображаються: фактичний фінансовий стан підприємства (фактичний обсяг реалізації, величина прибутків (збитків), рівень заборгованості, коефіцієнти платоспроможності, ліквідності, фінансового лівериджу тощо); аналіз причин кризової ситуації; характеристика ринків збуту продукції; кадровий потенціал та інші вихідні параметри.

Крім того, формулюються стратегічні цілі санації і стислий прогноз результатів проведення фінансового оздоровлення підприємства.

Перший розділ містить конкретний план фінансового оздоровлення, складовими якого є:

а) маркетингове планування та оцінка ринку продуктів У цьому розділі визначаються ринкові фактори, які впливають на продажі та ефективність ринку; мотивацію клієнта; ефективні рівні попиту за ступенем еластичності попиту та продукції підприємства; умови продажу; промислові небезпеки; ситуацію на відповідному ринку сировини. Кількісна оцінка частки ринку

підприємства проводиться основними споживачами готової продукції в очікуванні поточних продажів і зростання. Також список потенційних конкурентів, їхні плюси та мінуси, а також поради щодо найкращого співвідношення між планом продажів, системою просування та ціною та вартістю продажу. Антимонопольна оцінка бізнесу компанії;

б) виробничо-інвестиційний план, що включає використання обладнання, його демонтаж, витрати, пов'язані з його відновленням (придбання нового обладнання, ремонт і реконструкцію), можливість його оренди або лізингу. Він також описує виробничий процес, його «пляшки» та ділові відносини з постачальниками сировини (включаючи наявність опцій). Яке обладнання, технічну документацію, технологію, «не-як», ким, на яких умовах і в який час необхідно придбати, вказується розмір стартової ціни;

в) організаційне планування, що відображає організаційну структуру компанії, можливості реструктуризації, керівництва та аналізу працівників, пропозиції щодо фактичної чисельності працівників та їх скорочення, злиття, поглинання чи демократизацію з урахуванням антимонопольного законодавства;

г) фінансовий план, який містить прогноз продажів і збуту, баланс грошових потоків і відтоків, зведений баланс активів і пасивів (початок і кінець поточного року), потреби в інвестиціях, потреби в інвестиціях, форму. І джерела збору фінансування, плани розвитку, виплати та виплати фінансування (якщо вони отримуються на ротаційній основі).

У другій частині проекту санації пояснюються очікувані результати проекту, оцінюється впровадження запропонованої форми оновлення та прогнозуються потенційні ризики та збитки. Основою вибору того чи іншого типу інновації є розрахунок ефективності, який можна визначити за наступною формулою:

$$E = \text{Прогнозований обсяг додаткового прибутку} - \text{Розмір вкладень на проведення санації} \quad (3.13)$$

Результати санації (хоча в основному спрямовані на усунення неплатоспроможності та відновлення фінансової стійкості) можна оцінити за додатковими перевагами галузі (різниця між величиною прибутку після реорганізації та прибутком (або збитком) до санації).

Вважається, що інвестиції в санацію (повністю або частково) підприємства, що перебуває у фінансовій кризі принесуть користь санатору.

Мета санації вважається досягнутою, якщо при використанні фінансових джерел як зовнішніх та внутрішніх, при проведенні організаційних та виробничо-технічних удосконалень підприємство виходить з кризи (нормалізує виробничу діяльність та уникає оголошення банкрутом знаступною ліквідацією) і забезпечує свою прибутковість та конкурентоспроможність у довгостроковому періоді.

Висновки до третього розділу

Серед зазначених методів у контексті вирішення проблеми банкрутства варто особливо виділити метод таксономічного аналізу, який відрізняє простота математичного апарата, відсутність будь-яких вимог до сукупності досліджуваних об'єктів, більш зручний масштаб отриманих оцінок, що полегшують аналіз і ранжування об'єктів.

У теорії таксономічного аналізу, заснованого на розрахунку таксономічного показника, виділяють два основних алгоритми – класичний і модифікований. У класичному алгоритмі таксономічний показник відображає рівень наближення кожного окремого об'єкта до еталона, у модифікованому – рівень його далекості від антиеталона. При цьому, чим вище значення таксономічного показника об'єкта, тим більше останній наближений до еталона й більш віддалений від антиеталона й тим, відповідно, вище рівень його розвитку.

Класичний алгоритм точніше визначає оцінки для об'єктів-лідерів і часто помиляється при оцінюванні аутсайдерів. Модифікований алгоритм,

навпаки, більш точно визначає оцінки для об'єктів-аутсайдерів і часто помиляється при оцінюванні лідерів.

Запропонований алгоритм вибору найкращого із всіх отриманих ефективних рішень включає ряд послідовних етапів, які описані в ході виконання роботи.

Отже, з результатів розрахунків, інтегральний показник таксономії знизився у 2019 р. до рівню 0,39, а це означає, що стан підприємства погіршився порівняно з 2018 р. У 2020 році коефіцієнт зростає до 0,18, на таке підвищення ймовірно вплинуло отримання підприємством прибутку у 2020 р. Адже у 2019 р. підприємство отримало збиток, зросла собівартість робіт та витрати підприємства. За результатами розрахунків можна стверджувати, що найбільш вдалим для підприємства був 2020 рік.

Застосування таксономічного аналізу дозволяє оцінити показники підприємства в динаміці, але головним недоліком є той фактор, що при даних розрахунках еталоном вважаються показники 2020 р., хоча насправді ці показники не відповідають ідеальному фінансовому стану. Тому дана оцінка об'єктивна тільки відносно інших оцінюваних періодів (у динаміці).

Запропоновано проект санації підприємства, який складається зі вступу та двох розділів. Мета санації вважається досягнутою, якщо з допомогою зовнішніх та внутрішніх фінансових джерел, проведення організаційних та виробничо-технічних удосконалень підприємство виходить з кризи (нормалізує виробничу діяльність та уникає оголошення банкрутом з наступною ліквідацією) і забезпечує свою прибутковість та конкурентоспроможність у довгостроковому періоді.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження поставлених у роботі задач можна зробити такі висновки:

Сучасне суспільство прагне постійно покращувати рівень життя та умови життя, чого можна досягти тільки за рахунок економічного зростання і, звичайно ж, тільки за рахунок сталого розвитку компаній-виробників, що відповідають зростаючим потребам суспільства.

Стійке економічне зростання і сталий розвиток неможливо знайти одноманітними у жодній економічній системі, оскільки вони постійно перериваються перехідними фазами та економічної нестабільністю. Циклічні процеси та кризи – загальна риса еволюції та розвитку будь-якої системи. У цьому сенсі методи антикризового управління, інструменти діагностики, заходи боротьби і подолання криз ставляться до проблем антикризового управління.

Кризу прийнято описувати як складну ситуацію, негативну зміну або крах підприємства. У той самий час антикризове управління має особливості у різноманітних галузях діяльності, потребують певного наукового і методологічного роз'яснення.

Своєчасне оздоровлення фінансової ситуації та визначення можливості фінансової кризи відіграють ключову роль у запобіганні організаційної кризи.

Система державного регулювання сфери банкрутства суб'єктів підприємництва стала формуватися одразу, як тільки Україна приступила до процесу постсоціалістичної трансформації власної економіки.

Інститут банкрутства був відновлений в Україні у 1992 р., коли був прийнятий перший Закон «Про банкрутство». Наступним етапом розвитку системи державного регулювання сфери неплатоспроможності в Україні стало прийняття Закону «Про відновлення платоспроможності

боржника або визнання його банкрутом» (1999 р.). В теперішній час принят в дію Кодекс України з процедур банкрутства.

Отже, у зарубіжній практиці існує безліч моделей для діагностики та визначення ймовірності настання банкрутства, слід відзначити, що використання таких моделей в медичній практиці вимагає великих представництв із-за різних в законодавчій та інформаційній базі, із-за різної методики ураження інфляційних процесів, структурної капіталу.

Слід зазначити, що при виборі методики прогнозування ймовірності настання банкрутства підприємств, необхідно віддати перевагу отечественним методам, так як їх вагові коефіцієнти та інші складові орієнтації на специфіку української економіки.

Однак ні одна методика не може претендувати на використання в якості універсальної за причиною спеціалізації на будь-якому вигляді кризи.

Целесообразне застосування комплексної системи методів оцінки, це є відстеження динаміки зміни результативних показників за кількома з них, враховуючи той факт, що нормативні значення повинні розроблятися для кожної галузі та підгалузі індивідуально

Проаналізувавши фінансовий стан підприємства ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» слід зазначити, що більшу частку активів підприємства складають оборотні активи, як це показано на діаграмі вище, тобто структура майна підприємства є мобільною. Власного капіталу недостатньо для формування необоротних активів та покриваття поточних витрат, джерелом фінансування таких витрат виступають довгострокові зобов'язання, але і тут короткострокові пасиви займають провідне місце. Джерелом виступає власний капітал і кредиторська заборгованість. Тобто підприємству необхідно залучати довгострокові кредити та інвестиції, адже таке джерело фінансування як довгострокові та короткострокові вкладення на підприємстві зовсім відсутні. ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» здійснює свою діяльність у галузі будівництва, що на наш час є досить актуальним, а отже необхідно додати зусиль для підвищення інвестиційної

привабливості фірми, адже інвестиції можуть значно покращити її фінансовий стан.

Застосування різноманітних методик фінансової діагностики дало суперечливі результати. Зробивши розрахунки ймовірності банкрутства підприємства було виявлено, що обрані методики не відповідають належному рівню адекватності отриманих результатів, окрім моделі О.О. Терещенка, яка розроблена спеціально для вітчизняних підприємств.

Суть методу експертних оцінок полягає в проведенні експертами інтуїтивно-логічного аналізу проблеми з кількісною оцінкою думок і формальною обробкою результатів. Комплексне використання інтуїції, логічного мислення і кількісних оцінок з їх формальною обробкою дозволяє одержати ефективне рішення проблеми. Можна сказати, що використання запропонованої якісної методики відображає ту саму картину, що й використані кількісні методики.

Для оздоровлення фінансового стану ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» рекомендовано такі заходи: поповнити за рахунок випуску і розміщення нових акцій і облігацій; зменшення чи повна відмова від виплати дивідендів з акцій; застосування факторингу; залучати більше довгострокових джерел фінансування та позбавлятися поточних; лізинг; залучення кредитів під прибуткові проекти; скорочення термінів будівництва, виробничо-комерційного циклу, наднормативних залишків запасів, незавершеного виробництва і т.п.; провести маркетинговий аналіз з вивчення попиту й пропозиції, ринків збуту та формування цій основі оптимального асортименту і структури виробництва; пошук внутрішніх резервів до збільшення прибутковості виробництва та досягненню беззбиткової роботи; увагу необхідно приділити питанням ресурсозбереження: впровадження прогресивних норм, нормативів і ресурсозберігаючих технологій, використання вторинної сировини, організації дієвого обліку й контролю над використанням ресурсів, вивчення і впровадження передового досвіду у

виконанні режиму економії, матеріального й морального стимулювання працівників щодо економії ресурсів і скорочення витрат.

Економічними критеріями стійкої санаційної спроможності підприємства є його здатність до забезпечення ліквідності, відновлення прибутковості та одержання конкурентних переваг. Розрахувавши кількісні показники санаційної спроможності за експрес-методикою виявлено, що ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» є санаційно-спроможним і має перспективи на майбутнє.

Tartachnyk

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс України з процедур банкрутства. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 19. Ст. 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
2. Андрущак Є.М. Удосконалення інституту банкрутства. Фінанси України. 2001. № 9. С. 29–37.
3. Ансофф И. Стратегическое управление. Москва : Экономика, 1989. 519 с.
4. Антикризове управління підприємством: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / Штангрет А.М., Копилюк О.І. К., 2007. 335 с.,
5. Ареф'єва О.В., Вовк О.М., Очеретяна С.О. Методичні засади діагностування результативності модернізації підприємств в контексті реалізації інноваційного потенціалу. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. 2020. Вип. 4(149). С. 8–16.
6. Ареф'єва О. В., Пілецька С. Т., Заболотна Д. В. Стратегічні ресурси забезпечення економічного потенціалу в контексті інтеграційно-диверсифікаційного розвитку підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. №11. С. 398–404. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-11-398-404>
7. Ареф'єва О.В. Проблеми формування власного капіталу підприємства / *Корпоративні фінанси: соціально-економічні, організаційно-правові та інституціональні аспекти*: Матеріали між нар. наук.-практ. конф. Київ, 16 берез. 2017. К.: НАУ, 2017. С. 8.
8. Ареф'єва О.В. Фінансове управління ресурсним забезпеченням підприємства // *Dezvoltarea sistemelor sociale si economice intrun mediu competitive la nivel global: Conferinta internationala stiintifico-practica*. Moldova, 26 februar 2016 p. Moldova: Editura Universitate de stat din Moldova, 2016. P.110-111.

9. Ареф'єва О.В., Пілецька С.Т., Кравчук Н.М. Адаптивне управління фінансовою стійкістю підприємства при забезпеченні його економічної безпеки. *Проблеми системного підходу в економіці : зб. наук. праць*. К. : НАУ, 2020. Вип. 1(75). Ч. 1 С. 80–90. DOI: URL: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-1-12>
10. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія і практика: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2009. 328 с.
11. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки та шляхи запобігання : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. 754 с.
12. Бідюк П.І. Діагностування кризи як складова організаційно-економічного механізму. *Бізнес Інформ*. 2011. № 10. С. 72-76.
13. Бланк И. А. Антикризисное финансовое управление предприятием. Киев : Эльга, Ника-Центр, 2006. 672 с.
14. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента. Серия «Библиотека финансового менеджера». К.: Ника-Центр, 1999. Вып. 3. 512 с.
15. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс. К.: Ника-Центр; Эльга, 2001. 528 с.
16. Брели Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов. М.: Олимп-Бизнес, 2007. 2008 с.
17. Булочкін А.А. Алгоритм розробки програми управління підприємством в умовах кризової ситуації. *Сучасні тенденції розвитку науки і технологій*. 2017. № 2-9. С. 11-13.
18. Бурикiна Н.М., Бурикiн А.Д. Моделювання процесiв управління підприємством. *Економіка та управління: проблеми, рішення*. 2016. № 9. С. 62.
19. Бутинець Ф.Ф.: Економічний аналіз: Навчальний посібник. Житомир: ПП "Рута", 2003. 680 с.
20. Бутко М. П., Маюренко С. О. Теоретичні засади кризових явищ в економіці. *Економіка та держава*. 2011. № 4. С. 4-7.

21. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Центр навч. л-ри, 2005. 504 с.
22. Василенко В.А. Менеджмент устойчивого развития предприятий: монографія. К.: Центр учебной литературы, 2005. 648 с.
23. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: Навч. посібник. К.: ЦУЛ, 2003. 504 с.
24. Васильців Т. Г. Фінансові механізми та інструменти подолання дисбалансів соціально-економічного розвитку України: монографія. Ред. Т. Г. Васильців. Львів: Ліга-Прес, 2016. 596 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20160803.pdf>
25. Виноградов С. Л. Контролінг як технологія менеджменту. Замітки практика. *Контролінг*. №2. 2002. С. 217.
26. Воронкова Т.Є. Система антикризового управління підприємством. *Науково-технічна інформація*. Київ, 2015. №3(65). С. 17 – 25.
27. Гайворонська Ю. Є. Методичні основи функціонування механізму антикризового управління підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами». К., 2006. 21 с.
28. Герасимчук, В. Управління підприємством як соціально-економічною системою: функціональний підхід. *Економіка України*. 2003. № 4. С. 12-17.
29. Глухова Л.В., Бехтина О.Е. Удосконалення підходів до антикризового управління підприємством. *Вісник ВУіТ*. 2016. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-podhodov-k-antikrizisnomu-upravleniyu-predpriyatiem>.
30. Головка О.Г. Особливості стратегічного управління фінансовою діяльністю підприємства. *Вісник УБС НБУ*. 2014. Вип. 1(19). С. 73-77.

31. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз. 2009. URL: http://pidruchniki.com/15840720/ekonomika/ekonomichniy_analiz_-_grabovetskiy_bye
32. Гринько Т. Стратегія як інструмент антикризового управління на підприємстві. *Економіст*. 2013. № 8. С. 51—53.
33. Грязнова А.Г. Антикризовий менеджмент: навч. посібник. М.: Асоціація авторів і видавців «Тандем»; ЕКМОС, 1999. 368 с.
34. Гук О.В. Елементи системи запобігання банкрутству машинобудівних підприємств. *Вісник НУ «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2009. № 647. С. 37-431
35. Гуменюк А.В. Аналіз фінансової стійкості підприємства та напрями їх забезпечення. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer36/564.pdf>.
36. Давидович І. Є. Контролінг: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 552 с
37. Данілов О.Д. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2011. 256 с.
38. Даніч В.М., Пархоменко Н.О. Визначення кризового стану підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 4. С. 208–218.
39. Дацюк І. В. Сутнісна характеристика кризи підприємств. *Технологія і техніка друкарства*. 2010. Вип. 2 (28). С. 165-170.
40. Денисюк О.Г., Дерев'янка О.Ю. Сутність, класифікація та причини виникнення криз у діяльності підприємств. *Вісник ЖДТУ*. 2015. № 1. С. 80–88.
41. Дзюбенко О.М.. Підходи до економічного аналізу рентабельності лісогосподарських підприємств. *ВІСНИК ЖДТУ*. 2018. № 1 (83) С. 9-14.
42. Дударева А.Б. Удосконалення системи антикризового управління підприємством. *Вісник сільського розвитку та соціальної політики*. 2018. №2 (18). URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-sistemy-antikrizisnogo-upravleniya-predpriyatiem>

43. Єпіфанова І.Ю., Оранська Н.О. Сутність антикризового управління підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. № 2. С. 265—269.

44. Жданов В.В. Антикризова діагностика організації. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2011. № 4. С. 92-96.

45. Залогіна К. І. Антикризове управління промисловим підприємством в умовах перехідної економіки України : Дис... канд. екон. наук: 08.06.01. Хмельницький держ. ун-т. Хмельницький, 2004. 224 арк

46. Іванюта С.М. Антикризове управління: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 288 с.

47. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: Навчальний посібник. Київ: Знання-Прес, 2000. 208 с

48. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. 2-ге видання., стереотип. К.: МАУП, 2001. 152с.

49. Камнева А.В. Дослідження існуючих інструментів та моделей антикризового управління на підприємстві. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі*. 2014. № 4. С. 15—27.

50. Каракуц А. Як карантин вплинув на економіку України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3154276-ak-karantin-vplivuv-na-ekonomiku-ukraini.html>.

51. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Избранное. М.: Эксмо, 2008. 960 с.

52. Кіндратська Г.І. Основи стратегічного менеджменту : Навч. посібник. Львів: Кінпатрі ЛТД, 2000. 264 с.

53. Коваленко О. В. Теоретичні аспекти антикризового управління підприємством. *Економічний вісник Донбасу* № 1 (15), 2009. С.140-143.

54. Ковальчук В.Г., Черкашина А.О. Антикризовий фінансовий менеджмент на сучасних підприємствах. *Економіка та право*. 2020, № 1. С. 80-86. URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.01.080>

55. Ковбас Г.І. Стратегічні аспекти антикризового управління у контексті усунення загроз мотивації персоналу підприємств. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2019. Т. 21. С. 45—50.
56. Колісник М. Ільчук П., Віблій П. Фінансова санація і антикризове управління підприємством: Навчальний посібник. ;Мін-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Львівська політехніка". К.: Кондор, 2007. 271 с.
57. Комеліна О.В., Чайкіна А.О. Сутність і причини виникнення кризових процесів на підприємстві в сучасних умовах господарювання. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2012. № 1. С. 120–124.
58. Кондратьєва К.В. Оцінка ефективності антикризового управління підприємством. *Вісник ПГУ. Серія: Економіка*. 2016. №4 (31). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-effektivnosti-antikrizisnogo-upravleniya-predpriyatiem>
59. Коняшова А.В. Показники оцінки функціональних складових економічної стійкості розвитку підприємства. *Економіка*. 2013. № 8. С. 123-128.
60. Коротков Є.М. Антикризисное управление. Москва: ИНФРА-М, 2005. 620 с.
61. Костецький В.В. Особливості здійснення фінансового оздоровлення. *Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка»*, 2016. Том 26. № 1. С. 50-57.
62. Коюда В.О. Антикризова програма – основа системи антикризового управління підприємством. *Бизнес Информ*. 2009. № 12. С. 47-49.
63. Кривда О.В., Кириченко С.О., Дубенець В.П. Концептуальні засади стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю

підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. Вип. 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&-z=7078>

64. Кривицька О.Р. Планування прибутку підприємства при визначенні стратегії його розвитку. *Фінанси України*. 2005. № 3. С. 138-143.

65. Кривов'язюк І.В. Антикризове управління підприємством: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Кондор, 2008. - 366 с.

66. Крутько В.Н. Введение в менеджмент кризисных ситуаций: Практические рекомендации. К.: МЗУУП, 1994. 52 с.

67. Кузьмін О. Експрес-діагностика загрози банкрутства підприємства на засадах використання теорії нечітких множин. *Ефективність державного управління*. 2011. Вип. 26. С. 283- 295.

68. Кульчій І.О. Антикризове управління: навчальний посібник. Полтава: ПолтНТУ, 2016. 120 с.

69. Куценко Анатолій Семенович Основні проблеми і радикальні шляхи вирішення антикризового управління промисловими підприємствами: монографія. Київ: Фенікс, 2006. 184 с.

70. Кучінка Т.В. Теоретичні аспекти вивчення феномену економічної кризи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2015. №1(3). С. 29-34.

71. Кучмей О.В. Моделювання ймовірності банкрутства підприємства (на прикладі ПАТ "Будівельна корпорація "Укрбуд"). *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6037>

72. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 580 с.

73. Луцик І.Б., Юрій Е.О. Головні причини виникнення кризових явищ на підприємствах та можливі шляхи їх подолання. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. № 2. С. 83—88.

74. Ляшенко Г. Банкрутство в системі державного регулювання. *Науковий вісник УкрДЛТУ*. 1999. № 10.1. С. 103–108.
75. Маковоз О. В., Авагімов А.А. Антикризове регулювання як основа стабілізації економіки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. № 46. С. 200-204.
76. Маркіна І.А. Таран-Лала М., Маркіна І. А., Гунченко О. М. Контролінг для менеджерів Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2013. 304 с.
77. Масенко Б. Афонченкова Т., Масенко Б. Антикризове управління: Навчально-методичний посібник. Європейський ун-т. К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2005. 263 с.
78. Масловська Л.Ц., Головач К.С. Формування системи антикризового управління сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2017. № 9. С. 12—17.
79. Мельник Ю.М. Маркетингові інструменти антикризового управління підприємством. *Маркетинг. Менеджмент. Інновації* : монографія / за ред. С.М. Ілляшенка. Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2010. С. 505–516.
80. Міждисциплінарний словник з менеджменту: навч. посіб. / Д.М. Черваньов та ін.; ред.: Д. Черваньова, О. Жилінської. Київ: Нічлава, 2011. 624 с.
81. Мочерний С.В. Основи економічних знань: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2009. 304 с.
82. Нагайчук В.В., Ковальчук Н.Є. Аналіз фінансової стійкості підприємств та напрями її забезпечення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2017. № 875. С. 71-76.
83. Одаренко Т.Е., Сапожник М.В. Антикризове управління підприємством: сутність та подолання. *Таврійський науковий оглядач*. 2017.

№2 (19). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/antikrizisnoe-upravlenie-predpriyatiem-suschnost-i-preodolenie>

84. Остапишин Т. П., Коптюх О. Г. Економічні кризи: сутність, періодичність виникнення, тривалість і стадії їх перебігу. *Фінанси, облік і аудит*. 2013. Вип. 1. С. 113-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Foa_2013_1_16

85. Панасенко О.В. Модель діагностики загрози банкрутства підприємств. *Бизнес Информ*. 2010. № 4. С. 69-73.

86. Партин Г.О. Особливості впливу основних чинників на фінансову стійкість підприємства в умовах фінансово-економічної кризи. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.8 С. 275-279.

87. Пілецька С. Т. Антикризове управління економічною стійкістю промислового авіапідприємства: монографія. Київ: центр учбової літератури, 2014. 320с.

88. Пілецька С. Т., Коритько Т. Ю., Храпач В. О. Управління фінансовою стійкістю підприємства в контексті забезпечення економічної безпеки в умовах посилення інтеграційних процесів в економіці. *Бизнес Информ*. 2020. №12. С. 245–251. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-245-251>

89. Пілецька С. Т., Петровська С. В. Інструменти маркетингу в антикризовому управлінні. *Економічний вісник Донбасу. Науковий журнал* № 2 (60) 2020 С.158 – 164

90. Пілецька С.Т., Коритько Т. Ю. Методика комплексної оцінки антикризового потенціалу підприємства. *Економіка промисловості*. 2019. №3(83). С. 76 – 92.

91. Пілецька С.Т., Коритько Т.Ю., Ткаченко Є.В. Модель інтегральної оцінки економічної безпеки підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. №3(65) 2021. С. 56 – 65.

92. Пілецька С.Т., Ткаченко Є.В. Інноваційний потенціал підприємства в системі антикризового управління. *Облік і фінанси*, № 1 (87)' 2020. С. 178 – 184.

93. Пілецька С.Т., Ткаченко Є.В. Формування стратегії інноваційного розвитку підприємства. *Економічні студії*. Випуск 1 (27) березень 2020 р. С.146 – 151.
94. Пілецька С.Т. Сутність економічної стійкості та її взаємозв'язок з кризовими процесами на підприємстві. *Бізнес Інформ*. 2014. № 5. С. 286-290.
95. Пластун О.Л. Визначення сутності поняття «банкрутство» в сучасній науковій літературі. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2005. № 2. С. 256–261.
96. Повстенюк Н.Г. Методи діагностики банкрутства підприємств у сучасних умовах. *Економіка і регіон*. 2015. № 1. С. 25-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2015_1_6
97. Погребняк А.Ю. Порівняльний аналіз методик оцінки ймовірності банкрутства в системі антикризового управління на підприємстві. *Бізнес Інформ*. 2014. №7. С. 344–352.
98. ПП «АВТО-2002» URL: <https://opendatabot.ua/c/32534595>
99. Присенко Г.В., Равікович Є.І. Прогнозування соціально-економічних процесів: навчальний посібник. К.: КНЕУ. 2005. 378 с.
100. Прищепя Н.П. Антикризове управління підприємствами як напрям забезпечення сталого розвитку. *Виробничий менеджмент: історія і сьогодення*: Матеріали круглого столу з нагоди 100-річчя виходу праці Анрі Файоля «Загальне і промислове управління» (1916 р.). 2016. URL: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/24227>.
101. Пріб К.А. Формування антикризової програми сільськогосподарського підприємства. *Економічний простір*. 2012. № 63. С. 280-288.
102. Пухальська Я.П. Особливості функціонування механізму кризового менеджменту. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. Т. 2, № 4. С. 108—111.

103. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства. К.: Знання, 2005. 662 с.
104. Сапа Н.В. Теоретико-методологічні засади механізму антикризового державного управління. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 38. С. 106-116.
105. Ситник Л.С. Тенденції розвитку антикризового управління економікою. *Вісник Хмельницького національного університету*. Т2. 2009. №3. С. 27-30.
106. Смолякова О.М. Моніторинг виконання діючих стратегій на підприємстві на основі результатів оцінки їх економічної стійкості. *БИ*. 2016. №1 (456). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/monitoring-vypolneniya-deystvuyuschih-strategiy-na-predpriyatii-na-osnove-rezultatov-otsenki-ih-ekonomicheskoy-ustoychivosti>
107. Соколов Б.И., Иванов В.В. Банки и фонды капиталов. СПб.: Рост, 2011. 237 с.
108. Суботін В.Г. Парові турбіни ВАТ «Турбоатом» для теплових електростанцій. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Київ, 2008. 19 с.
109. Сугонятко О.А. Аналіз фінансового стану підприємств і шляхи його оздоровлення. *Фінанси України*. 2001. №3. С. 42-45.
110. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: монографія. К. : КНЕУ, 2004. 268 с.
111. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2000. 412 с.
112. Терлецька Ю.О., Іванюк В. В. Антикризовий менеджмент: вимоги до системи, механізму і процесу управління. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2010. Вип. 2. С. 181–188.

113. Тимошенко О.В., Буцька О.Ю., Сафарі Ф.Х. Антикризове управління як передумова підвищення ефективності діяльності підприємства. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 23, № 2. С. 187–192.
114. Ткаченко А.М. Антикризове управління як один з напрямів підвищення ефективності діяльності підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 3. С. 122-124.
115. Ткаченко А.М., Калюжна Ю.В. Криза: сутність, класифікація та причини виникнення. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. Т.1. 2013. Вип.1. С. 122 - 126.
116. Тютюнник Ю.М. Фінансовий аналіз: навч. посіб. К.: Знання, 2012. – 815с.
117. Уэрта де Сото Х. Деньги, банковский кредит и экономические циклы / под ред. А.В. Кураева. Челябинск: Социум, 2008. 663 с.
118. Файншмидт Е. А. Кризис-менеджмент: учеб. пособие. Москва. 2014. URL: <http://ccaf.ru/wp-content/uploads/2013/05/E-A-Файншмидт-Кризис-менеджмент.-2014.pdf>.
119. Філатова О.М. Антикризове регулювання економіки: історико-економічний аспект. Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами юго-восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. 2009. 856 с.
120. Філімоненков О.С. Фінанси підприємства: навч. Посібник. К.: Кондор, 2005. 400 с
121. Фурдичко Л.Є., Жовтанецька Л.Є. Суть і необхідність антикризового управління промисловими підприємствами в сучасних умовах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Випуск 22. 9. С. 273-278.
122. Хіт Р. Кризовий менеджмент для керівників: учбовий посібник. К.: Всеуито; К.: Наук. думка, 2002. 566 с.
123. Хринюк О.С., Бова В.А. Моделі розрахунку ймовірності банкрутства як метод оцінки фінансового потенціалу підприємства.

Ефективна економіка. 2018. № 2. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6121>

124. Хто такий кризовий менеджер і чим він займається. *Онлайн_консультант. Безпека*. URL: https://bezpeka.isu.net.ua/sites/default/files/pdf/khto__takiy_krizoviy_menedzher_i__1831_511532.pdf

125. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 566с.

126. Чевганова В.Я. Методичні підходи до аналізу можливості відновлення платоспроможності підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. №4. С. 30-33.

127. Черкашина А.О. Головка О.Г. Діагностика ймовірності настання банкрутства підприємства» на III Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика». URL: https://fitu.kubg.edu.ua/images/stories/Departments/ku/2019/Zb_kubg_ku_28_11.pdf

128. Черкашина А.О., Головка О.Г. Шляхи покращення фінансового стану підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 39. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/39-2020>

129. Чернявський А. Антикризове управління підприємством: Навчальний посібник/ Анатолій Чернявський; Міжрегіональна академія управління персоналом. К.: МАУП, 2006. 249 с

130. Чикаренко І. Принципи та модель реалізації системи антикризового управління на муніципальному рівні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 4 (11). С. 250-261.

131. Чухно А.А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання. *Економіка України*. 2010. № 1. С. 4-18.

132. Шаповал В.М., Аврамчук Р.Н., Ткаченко О.В. Економіка підприємства: Уведення в спеціальність / За науковою і загальною редакцією д-ра екон. наук, проф. В.А. Ткаченка. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 288 с.
133. Шапуров О.О. Формування концепції антикризового управління на основі взаємодії системи латентних процесів та системи діагностики явних загроз. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 23. С. 35–40.
134. Шатайло О. А. Змістова характеристика системи антикризового управління. *Бізнесінформ*. 2019. № 5. С.217.
135. Шевцова О.Й. Основи антикризового фінансового управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2013. № 2.
136. Шевченко В.В. Управління антикризовими перетвореннями підприємств цукрової промисловості: автореф дис... канд. екон. наук: 08.00.04/ В.В.Шевченко; Одеський нац. економічний ун-т.- О., 2012.- 19 с
137. Шевчук В.В. Використання превентивного антикризового управління для стабілізації ринкової позиції підприємства. *Бізнес Інформ*. 2015. № 5. С. 264–268.
138. Шершньова З.Є., Багацький В.М., Гетманцева Н.Д. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. За заг. ред. З.Є. Шершньової. Київ: КНЕУ, 2007. 680 с.
139. Шилова О.Ю. Розроблення антикризової програми підприємства в умовах інноваційного шляху розвитку. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 4. С. 173-180.
140. Шпачук В. В. Сутність терміну «Антикризове управління». *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2011. Вип. 1. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvamu_upravl/2011_1/27.pdf.
141. Экономика предприятия: антикризисная технология и стратегия : Учеб. пособие для студ. вузов / В. Н. Ращупкина, В. С. Рыжиков, Е. А.

Подгора, А. А. Герасимов, В. В. Ровенская; Донбас. гос. машиностр. акад. - Краматорск, 2006. 287 с.

142. Юринець О.В. Сутність та значення ургентних інструментів антикризового управління підприємствами. *Economic journal Odessa polytechnic university*. №1(15), 2021. С.92-100.

143. Юрченко А.В., Бурикін А.Д. Моделювання системи управління інноваційними процесами на підприємстві. *Вісник Московського фінансово-юридичного університету*. 2016. № 1. С. 88-98.

144. Яблонська А.С. Діяльність арбітражних керуючих: нормативне регулювання та необхідність законодавчого вдосконалення. URL: <http://www.minjust.gov.ua/?do=d&did=4793&sid=comments>.

145. Яцишин Н. Методика аналізу фінансового стану підприємства. *Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету „Економічна думка”*, 2013. Вип. 10. Ч. 4. С. 439-444.

146. Arefieva O.V., Piletska S.T., Miahkykh I.M., Arefiev S.O. Development Of The Innovation Activity Of Enterprises In The Digital Economy. *International Journal of Advanced Science and Technology*, Vol. 29, No. 8s, (2020), pp. 2304-2311. <http://sersc.org/journals/index.php/IJAST/issue/view/278>

147. Besomi D. Clément Juglar and his contemporaries on the causes of commercial crises // *European Journal of Social Sciences*. 2009. Vol. 47. № 143. P. 17–47.

148. Cockram D. Heuvel C. Van Den. Crisis Management – What is it and how is it delivered? Available at : <http://www.bcifiles.com/CrisisManagementMarch2012.pdf>.

149. Korytko T., Bryll I., Piletska S., Arefieva O., Arefiev S. Strategy of innovative development of an enterprise on the basis of evaluation of its intellectual capital. *NAUKOVYI VISNYK Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu* 3(183). 2021. p. 134-137. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-3/134>

150. Korytko T., Piletska S, Arefieva O, Pidhora Ye, Pryimakova Yu. Formation of organizational and economic mechanism of motivation of increase of investment activity of the enterprise. *Financial and credit activity: problems of theory and practice.* № 4 (35). 2020. 418-425

151. Robert F. Englea, Tianyue Ruanb. Measuring the probability of a financial crisis. (July 19, 2019). Available at : <https://www.pnas.org/content/116/37/18341>

152. Shabatura T., Grishova I., Galitsky A., Stoyanova-Koval S., Zamlynsky V., Shcherbata M., Butenko T. Financial mechanism of economic security company. *The collection includes material reports 3rd International Scientific and Practical Conference «Science and Society» held SCIEURO in London 20-21 March 2013.* P. 160-180.

Iartachnyk

ДОДАТКИ

Tartachnyk

Форма 1ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» за 2018

Баланс станом на 2018 рік		
1	2	3
Актив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	3	4
I. Необоротні активи		
Незавершене будівництво	0	0
Основні засоби:		
- залишкова вартість	7980	7627,2
- первісна вартість	9672,3	10258,8
- знос	1692,4	2631,6
Довгострокові біологічні активи:		
- справедлива (залишкова) вартість	0	0
- первісна вартість	0	0
- накопичена амортизація	0	0
Довгострокові фінансові інвестиції:		
- які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств		
Інші необоротні активи	50,7	50,7
Усього за розділом I	8030,7	7677,9
II. Оборотні активи		
Виробничі запаси	4093,7	3364,4
Поточні біологічні активи	0	0
Готова продукція	0	0
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:		
- чиста реалізаційна вартість	3258,6	2877,4
- первісна вартість	3258,6	2877,4
- резерв сумнівних боргів	0	0
Дебіторська заборгованість за рахунками:		
- за бюджетом	1628,7	1318,6
Інша поточна дебіторська заборгованість	3258,5	3838,7
Поточні фінансові інвестиції	0	0
Грошові кошти та їх еквіваленти:		
- в національній валюті	30,3	8,7
- в іноземній валюті	0,6	0,6
Інші оборотні активи	743,1	881
Усього за розділом II	13013,3	12289,2
III. Витрати майбутніх періодів	20,8	15
IV. Необоротні активи та групи вибуття	0	0
Баланс	21064,8	19982,1

Продовження дод. А

1	3	4
Пасив	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3
I. Власний капітал		
Статутний капітал	192,5	192,5
Додатковий вкладений капітал	0	0
Резервний капітал	169530	150706
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-19785,6	-21240,6
Неоплачений капітал	0	0
Усього за розділом I	-19593,1	21048,1
Усього за розділом II	0	0
III. Довгострокові зобов'язання		
Усього за розділом III	32743,8	30239,2
IV. Поточні зобов'язання		
Короткострокові кредити банків	0	0
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	0	0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	2297,6	2299,3
Поточні зобов'язання за розрахунками:		
- з бюджетом	29,7	64,8
- зі страхування	5,7	1,8
- з оплати праці	13,1	0
Інші поточні зобов'язання	5568,1	8425,1
Усього за розділом IV	7914,2	10791
V. Доходи майбутніх періодів	0	0
Баланс	21064,9	19982,1

Додаток Б

Баланс станом на 2019 рік		
1	2	3
Актив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	3	4
I. Необоротні активи		
Незавершене будівництво	0	0
Основні засоби:		
- залишкова вартість	7627,2	6803,6
- первісна вартість	10258,8	10322
- знос	2631,6	3518,4
Довгострокові біологічні активи:		
- справедлива (залишкова) вартість	0	0
- первісна вартість	0	0
- накопичена амортизація	0	0
Довгострокові фінансові інвестиції:		
- які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	0	0
Інші необоротні активи	50,7	0
Усього за розділом I	7677,9	6803,6
II. Оборотні активи		
Виробничі запаси	3364,4	2976,4
Поточні біологічні активи	0	0
Готова продукція	0	0
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:		
- чиста реалізаційна вартість	2877,4	3757,8
- первісна вартість	2877,4	3757,8
- резерв сумнівних боргів	0	0
Дебіторська заборгованість за рахунками:		
- за бюджетом	1318,6	344,1
Інша поточна дебіторська заборгованість	3838,7	3471,1
Поточні фінансові інвестиції	0	0
Грошові кошти та їх еквіваленти:		
- в національній валюті	8,7	86,2
- в іноземній валюті	0,6	0,4
Інші оборотні активи	881	816,3
Усього за розділом II	12289,2	11459,4
III. Витрати майбутніх періодів	15	10,2
IV. Необоротні активи та групи вибуття	0	0
Баланс	19982,1	18273,2

Продовження дод. Б

1	2	3
Пасив	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	3	4
I. Власний капітал		
Статутний капітал	192,5	192,5
Додатковий вкладений капітал	0	0
Резервний капітал	0	0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-21240,6	-21240,6
Неоплачений капітал	0	0
Усього за розділом I	-21048,1	-2327,7
Усього за розділом II	0	0
III. Довгострокові зобов'язання		
Усього за розділом III	30239,2	29452,4
IV. Поточні зобов'язання		
Короткострокові кредити банків	0	0
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	0	0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	2299,3	1909,2
Поточні зобов'язання за розрахунками:		
- з бюджетом	64,8	30,5
- зі страхування	1,9	5
- з оплати праці	0	9,4
Інші поточні зобов'язання	8425,1	10142,6
Усього за розділом IV	10791	12096,5
V. Доходи майбутніх періодів		
Баланс	19982,1	18273,2

Додаток В

Баланс станом на 2020 рік		
1	2	3
Актив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	3	4
I. Необоротні активи		
Незавершене будівництво	0	269,9
Основні засоби:		
- залишкова вартість	6803,6	6518,4
- первісна вартість	10322	10322,1
- знос	3518,4	3813,7
Довгострокові біологічні активи:		
- справедлива (залишкова) вартість	0	0
- первісна вартість	0	0
- накопичена амортизація	0	0
Довгострокові фінансові інвестиції:		
- які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств		
Інші необоротні активи	0	1,6
Усього за розділом I	6803,6	6789,9
II. Оборотні активи		
Виробничі запаси	2976,4	2647,7
Поточні біологічні активи	0	0
Готова продукція	7	5,8
<i>Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:</i>		
- чиста реалізаційна вартість	3757,8	5527
- первісна вартість	3258,6	2877,4
- резерв сумнівних боргів	0	0
<i>Дебіторська заборгованість за рахунками:</i>		
- за бюджетом	344,1	305,7
<i>Інша поточна дебіторська заборгованість</i>	<i>3471,1</i>	<i>3712,3</i>
Поточні фінансові інвестиції	0	0
<i>Грошові кошти та їх еквіваленти:</i>		
- в національній валюті	86,2	105,3
- в іноземній валюті	0,4	0,4
Інші оборотні активи	816,3	173,9
Усього за розділом II	11459,4	12478,1
III. Витрати майбутніх періодів	10,2	10,2
IV. Необоротні активи та групи вибуття	0	0
Баланс	18273,2	19278,2

Продовження дод. В

1	2	3
Пасив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	3	4
I. Власний капітал		
Статутний капітал	192,5	192,5
Додатковий вкладений капітал	0	0
Резервний капітал	0	0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-23468,1	-22183
Неоплачений капітал	0	0
Усього за розділом I	-23275,7	-21990,5
Усього за розділом II	0	0
III. Довгострокові зобов'язання		
Усього за розділом III	29452,4	28515,6
IV. Поточні зобов'язання		
Короткострокові кредити банків	0	0
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	0	0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1909,2	3394,7
Поточні зобов'язання за розрахунками:		
- з бюджетом	30,5	0
- зі страхування	5	8,1
- з оплати праці	9,4	14
Інші поточні зобов'язання	10142,6	9336,3
Усього за розділом IV	12096,5	12753,1
V. Доходи майбутніх періодів	0	0
Баланс	18273,2	19278,2

Форма 2
ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» за 2018

Стаття /2018 рік	За звітний період	За попередній період
1	2	3
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	6009,3	
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	5007,7	
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	(6709,9)	
Інші операційні доходи	12360,8	
Інші операційні витрати	(9005,8)	
Інші витрати	(3107,8)	
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:		
- прибуток		
- збиток	(1455)	
Податок на прибуток від звичайної діяльності	0	
Чистий:		
- прибуток	0	
- збиток	(1455)	

Форма 2
ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» за 2019

Стаття 2019 рік	За звітний період	За попередній період
1	2	3
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	27262,8	6009,3
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	22005	5007,7
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	(204871,7)	(6709,9)
Інші операційні доходи	10280,7	12360,8
Інші операційні витрати	(10805,6)	(9005,8)
Інші витрати	(3220)	(3107,8)
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:		
- прибуток		
- збиток	(2227,6)	(1455)
Податок на прибуток від звичайної діяльності	0	
Чистий:		
- прибуток	0	
- збиток	(2227,6)	(1455)

ПАТ «ДЕЗ №20 ЦА» за 2020 роки

Стаття 2020 рік	За звітний період	За попередній період
1	2	3
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	12069,4	27262,8
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	10057,8	22005
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	(9320,9)	(204871,7)
Інші операційні доходи	6635,2	10280,7
Інші операційні витрати	(5329,3)	(10805,6)
Інші доходи	0,1	(3220)
Інші витрати	(757,8)	27262,8
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:		
- прибуток	1285,1	
- збиток	(0)	(2227,6)
Податок на прибуток від звичайної діяльності	0	0
Чистий:		
- прибуток	1285,1	0
- збиток	(0)	(2227,6)